

Az iskolai egészségnevelési és környezetnevelési programok megvalósulása a 2004-2005-ös tanévben

Írta és szerkesztette:

Dr. Kaposvári Júlia

A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság főtitkára

Lektorálta:

Prof. Dr. Simon Tamás

Dr. Aszmann Anna

2007. december

Üdvözet az olvasónak

Az összeállítás, amit elolvasásra ajánlunk, hiánypótló mű, ugyanis konkrét iskolákban, konkrét tanárokat, konkrét gyermekeket reprezentatív módon eddig senki nem kérdezett meg az iskola egészségfejlesztési tervekről, azok megvalósulásáról, illetve a fenti tervekben elhatározott oktatási-nevelési célok tükröződéséről a diákok tudatában és magatartásában.

A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság aktivitstái az Egészségügyi Minisztérium Népegészségügyi Főosztálya által hirdetett pályázat során végezték el azt a munkát, aminek összefoglaló eredményei olvashatók alább.

Ajánlom ezt az összeállítást mindenkinek, aki dolgozzon bárhol az oktatásügy és az egészségügy területén – akár iskolában tanárként, igazgatóként, akár az oktatásügy irányításában közhivatalnokként, vagy magániskola fenntartójaként, de akár iskolában dolgozó orvosként, védőnőként, vagy az egészségügyi szakirányításban döntéshozóként.

Előnye az összeállításnak, hogy reális képet ad arról, mennyire vették komolyan az iskolák az egészségfejlesztési terv összeállítását, megvalósítását, de azt is megmutatja az elvégzett felmérés, hogy az esetleges erőfeszítések mennyiben értek el ismeretmódosulást a tanárok, illetve a diákok tudatában. A tanulmányban tények vannak, és nem elvárások. A tények, mint ahogy azt a klasszikus mondja, „makacs dolgok”. A tanulmányban közölt tények arra hívják fel a figyelmet, hogy jó, hogy egészségfejlesztési tervet kell készíteni az iskoláknak, de a terv elkészítése nem elég, jó, hogy sor kerül ilyen felmérésekre és az eredmények közzé adására, de mindez nem elég!

A feltárt reális valóság el kell, hogy gondolkodtasson bennünket, és fel kell, hogy keltse felelősségérzetünket a szigorú, következetes további teendőkre

Budapest, 2008. április

Dr. Simon Tamás
Prof. Emeritus
A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság
elnöke

Ajánlás

A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság munkacsoportja elkészítette a kérdőíves felmérés teljes anyagát, de támogatás hiányában jelenleg nem tudja megjelentetni, ezért úgy döntött, hogy addig is, amíg megjelenik a kiadvány, a legfontosabb elemeit elektronikus úton hozzáférhetővé teszi – a teljesség igénye nélkül – mindazok számára, akik a téma iránt érdeklődnek. Így a jelenleg közzétett anyagból hiányoznak a mellékletek, az irodalomjegyzék, a hasznosítható kivonatok az egészségnevelési programokból, teljes tanulói kérdőívek, egy megye értékelése stb.

Kérjük olvasóinkat, hasznosítsák munkájukban a közzétett tapasztalatokat, írják meg véleményüket, javaslataikat, észrevételeiket a hozzáférés e-mail címére. Adataink felhasználása esetén kérjük a forrás pontos megjelölését.

Dr. Kaposvári Júlia
A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság
főtitkára

Bevezetés

A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság önkéntes munkacsoportja 2006-ban 76 kérdezőbiztossal az iskolák 10%-ának kiválasztásával országos felmérést végzett. A felmérés célja, annak megismerése: hogyan valósították meg az iskolák a 2004/2005-ös tanévben az egészségnevelési és környezeti nevelési programjaikat.

A 2004/2005-ös tanévtől kezdődően minden iskolában törvényi kötelezettség az egészségnevelési és környezeti nevelési program elkészítése, amely az iskolai pedagógiai program része.

A felmérést kérdőíves módszerrel (iskolai, tanári, tanulói kérdőív), valamint az egészségnevelési programok elemzésével végeztük. A felmérés során 577 iskolai, 1118 tanári és 13.432 tanulói kérdőívet töltöttek ki. Az 577 – egyes iskolák két, illetve három iskolatípust is működtetnek, így összesen 724 iskolában történt a felmérés. Minden iskolában két tanárt kérdeztünk, az egyik az egészségneveléssel is foglalkozó, a másik egyéb szaktanár volt. A tanulói kérdőíveket az „index osztályokban” az 5., 7., 11. osztályos tanulóktól, összesen 630 osztályban vettük fel.

A három kérdőív adatsorát úgy rendeztük össze, hogy a lehető legszélesebb választ kapjuk az iskola tárgyi, személyi feltételeiről, megismerjük a tanárok véleményét az iskolában előforduló problémákról és azok kezeléséről, a tanulók ismereteit az egészségről és felelősségüket saját egészségükért, valamint véleményüket és változtatási javaslataikat az iskolában folyó egészségnevelésről.

A kérdezőbiztosok az iskola egészségnevelési tervét a közösen kialakított szempontok alapján tartalmilag elemezték és minősítették. A legjobb terveket továbbították, az összegyűjtött kérdőívekkel együtt, így összesen 215 egészségnevelési terv került további elemzésre.

A Társaság valamennyi tagja, aki részt vett a munkában, nagy örömmel végezte ezt a feladatot, igen sok hasznos tapasztalatot gyűjtött, így mindez egyéni továbbképzésként is felfogható. Az elvégzett feladat felkészülést igényelt, megismerték más iskolák gondjait, problémáit. Sok ötletet, tapasztalatot, követhető módszert tudnak hasznosítani saját

munkájukban is, és főleg szembesülhettek más iskolák, valamint a vidéki kis iskolák pedagógiai és egészségügyi ellátási gondjaival. Összegezve a munka során szerzett tapasztalatokat, végiggondolhatják saját iskoláikban az egészségfejlesztés távlati lehetőségeit is.

A továbbiakban az összegyűjtött anyagok elemzését adjuk közre, az alábbi fejezetekre bontva:

- I. Előkészületek, anyaggyűjtés.
- II. Iskolai kérdőívek
  1. Iskolák adatai.
  2. Iskolaegészségügyi ellátás.
  3. Egészségnevelési tervek az iskolában.
  4. Egészségnevelési tervek elemzése a kérdezőbiztosok által.
  5. Beküldött egészségnevelési tervek értékelése
- III. Tanári kérdőívek
  1. Tanárok adatainak elemzése
  2. Tanári válaszok elemzése és összehasonlítása.
- IV. Tanulói kérdőívek
  1. Egészségnevelési tervek és tanulói kérdőívek összehasonlítása.
  2. Tanulói kérdőívek elemzése.
- V. Következtetések
- VI. Javaslatok.
- VII. Mellékletek.
- VIII. Irodalom

I. Előkészületek, anyaggyűjtés

A Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság vezetősége fontosnak tartotta az egészségnevelési tervek elkészítésén túl, a megvalósítás feltételeinek nyomon követését, különös tekintettel arra, hogy az induláskor ígért egészségnevelési fejkvóta már a kísérleti jelleggel kijelölt négy területen is akadozott, és a 2004/205-ös tanévben kötelezően bevezetésre kerülő időszakra már a feledés homályába is merült.

A Társaság vezetősége úgy döntött, hogy 2005-ös tervét, miszerint „készüljön felmérés az egészségnevelési tervek megvalósulásáról” a Társaság tagjainak önkéntes munkájával mielőbb realizálja. Elsőként az NCA pályázaton indultunk 2005 tavaszán, a pályázatot elfogadták, de pénz nem volt a megvalósítására. Majd 2005 decemberében az Eü. Minisztérium meghívásos pályázatán indultunk újra, az eredményes pályázat nyomán elkezdődött a tényleges munka. A Társaság vezetősége eltökélt volt a megvalósításban, de önkéntes kérdezőbiztosok felkutatása és mozgatása meglehetősen kétes értékű vállalkozásnak tűnt a kialakult társadalmi közegben.

A vezetőség 2005. decemberi ülésén öttagú munka-bizottságot hozott létre. A munkabizottság elnöke: Prof. Dr. Simon Tamás; tagjai: Dr. Aszmann Anna, Dr. Hanusz Klára, Dr. Kaposvári Júlia, Dr. Pintér Melinda. A project szervezésével és lebonyolításával a főtitkárt bízták meg, a szakmai irányításért a munkabizottság felelt. A decemberi vezetőségi ülés elfogadta, hogy a régiófelelősök a megyei felelősökön keresztül 2006. január végére felkeresik tagjaikat és megküldik a feladatra vállalkozó kérdezőbiztosok névsorát. A következő vezetőségi ülésre a munkabizottság betérjeszti a project időrendi ütemezését, és elkészítik az iskolai és tanári kérdőíveket. A munkabizottság tagjai áttekintették az elmúlt évek hasonló tartalmú felméréseit, s ennek figyelembevételével készítették el az iskolai és tanári kérdőíveket.

Az időrendi ütemezés tervét és a megvalósulást a .....sz. táblázat tartalmazza. Az iskolai és tanári kérdőív a 3-4. melléklet.

Az iskolai kérdőív négy részből áll:

- az iskola legfontosabb személyi és tárgyi feltételei,
- az iskolaegészségügy jelenléte az iskolában,
- az egészségnevelési és környezetnevelési program megvalósulása a 2004/2005-ös tanévben,
- az egészségnevelési és környezetnevelési tervek tartalmi elemzése a kérdezőbiztosok által.

A tanári kérdőív az alábbi kérdéskörökre kért választ:

- a tanár személyes adatai (anonim),
- az iskolában előforduló problémák és azok kezelése,
- az iskolai demokrácia,
- a szülők részvétele az iskolai munkában.

A vezetőségi ülés úgy döntött, hogy bár a pályázatba nem szerepelt, de egészüljön ki a felmérés a tanulók ismereteit és véleményét tartalmazó kérdőívvel, ennek elkészítése a munkabizottság feladata, a kérdezőbiztosok felkérése és véglegesítése a megyei felelősök feladata volt. A próbafelmérést követően megtörtént a kérdőívek kiértékelése és elemzése, a beérkezett változtatási javaslatok megbeszélése, a szükséges változtatások elvégzése.

A legjelentősebb változtatás az iskolai kérdőívekben az egészségnevelési tervek tartalmi elemzésénél történt, ahol a könnyebb áttekinthetőség és értékelés érdekében a kérdőívet egy általános és egy részletező részre bontva véglegesítettük, külön kezelve a környezetnevelési és egészségnevelési programot, s az egyes tartalmi elemeket az előfordulási gyakoriság szerint bontottuk.

A munkabizottság végül is úgy döntött, hogy az elkészített tanulói kérdőív mindkét változatát alkalmazza. Egy esszé jellegű kérdőívet, amelyet már korábbi vizsgálatok is alkalmaztak, továbbá az egészségnevelési programhoz készített részben irányított kérdőívet (... sz. melléklet).

Az esszé jellegű kérdőív három kérdésből állt:

- Véleményed szerint mit jelent az egészséges életmód?
- Te mit teszel az egészségedért?
- Mit tesznek a tanárok, orvosok és a szüleid egészséged védelme érdekében?

Az irányított kérdőív kérdései:

- Az egészség fogalma?
- Milyen egészségnevelési programok voltak az iskolában az elmúlt évben? Részt vettél –e a programokban?
- Te mit szeretnél, mit változtatnál?
- Te hogyan csinálnád?

Valamennyi kérdőív március elején nyomdába került és március közepére elkészült.

A megyei kérdezőbiztosok névsora február végére minden megyéből megérkezett, így a munka elindításának részükről nem volt akadálya. Időközben azonban két központilag szervezett iskolai vizsgálat és felmérés zajlott az Egészségügyi Minisztérium és OÉTI szervezésében., „Az egészséges iskolai büfé” program, valamint az OGYEI szervezésében a HBSC nemzetközi program. Ezért, hogy elkerüljük az iskolai ütközéseket, és feleslegesen ne zaklassuk az iskolavezetést, egy hónappal eltoltuk a felmérés kezdő időpontját, így a tényleges adatfelvétel április 15. és május 26. között zajlott.

A felmérésben résztvevő iskolák kiválasztása a 2005/2006-os tanév adatai alapján az október 01-i állapot figyelembevételével, az alábbi szempontok szerint történt:

- minden iskolatípusból a megyei előfordulási gyakoriság kb. 10%-a kerüljön a mintába,
- a különböző fenntartású iskolák arányosan kerüljenek a mintába,
- a városi, vidéki és községi iskolák aránya is megfelelő legyen,
- az iskolák megyén belüli területi elosztását is figyelembe kell venni,
- számolni kell a lemorzsolódás vagy visszautasítás lehetőségével is,
- a kijelölt iskolák között több olyan található, amelyik több iskolatípust reprezentál.

A fenti szempontoknak megfelelően összesen 613 iskola került kijelölésre.

A felmérés személyi feltétele: a Társaság tagjai közül 76-an vállalták az adatfelvételben való részvételt, nem mint közalkalmazottak vagy vállalkozó orvosok és védőnők, hanem mint önkéntes kérdezőbiztosok, a Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság tagjai.

Az anyagok összeállítását követően a munkabizottság úgy döntött, hogy a kérdezőbiztosok központi felkészítése helyett minden megyébe közvetlenül juttatjuk el a kijelölt iskolák névsorát, a személyre szóló megbízólevelet (... sz. melléklet), a felmérés legfontosabb elemeit tartalmazó ismertető anyagot (... sz. melléklet), valamint minden iskola számára biztosított „Egészségvédelem a közoktatásban” című könyvet. A fenti anyag mennyisége is indokolta a helyszínrre szállítást, továbbá egyszerűbb volt a megyei kérdezőbiztosok részvételének biztosítása is. A kérdezőbiztosok számára szakmai megbeszélést tartottunk, személyesen átvették a felmérés anyagait, továbbá a szükséges szerződések megkötése is megtörtént. Az önkéntesség mellett költségtérítést biztosítottunk, hiszen helyenként több száz km-t utazott a kérdezőbiztos. Előzetes elképzelés szerint 10-10 iskola felmérését javasoltuk kérdezőbiztosonként. Minden kérdezőbiztos részére 5 hét állt rendelkezésre a felmérés elvégzésére. A helyszíni felmérés anyagait a megyei felelősök összesítették – előre megadott szempontok alapján – ez volt az első ellenőrzési szint. Az így elkészült anyagokat továbbították a munkabizottságnak.

A beérkezett anyagokat (1 iskolai kérdőív, 2 tanári kérdőív, 1 osztály tanulói kérdőívei) a programvezető egyeztette a megyei felelős által összeállított listákkal, továbbá minden kérdőívet azonosítóval látott el, amely azonosító régióként, megyéenként és iskolánkénti egyedi visszakeresést tesz lehetővé. A felmérés anonimitása miatt erre feltétlenül szükség volt. Ez volt a második ellenőrzési szint.

A felmérésben résztvevő kérdezőbiztosok névsorát, és régiók és megyéenkénti megoszlását a ... sz. mellékletek tartalmazzák.

76 regisztrált kérdezőbiztos végezte a felmérést, közülük 29 iskola és ifjúsági orvos, 16 iskola és ifjúsági védőnő, 26 ÁNTSZ dolgozó (6 egészségfejlesztési osztályvezető, 9 vezető védőnő, 11 egyéb), 2 házi-gyermekorvos, 1 háziorvos, 2 tanárnő (egészségtanár is!). Közülük 69 fő a Társaság rendes tagja.

Érdemes megjegyezni, hogy a februári kérdezőbiztosi névsor több mint 20%-ban változott a tényleges munkavégzés megkezdéséig (kényszernyugdíjazás, betegség, családi körülmények stb.). A felmérés idején 3 fő balesetet szenvedett (nem a vizsgálat során), 4 fő kórházi kezelés alatt állt krónikus betegsége miatt.

A beérkezett anyagok értékelésének fázisai.

Az anyagok beérkezését és iskolánkénti kódolását követően az iskolai és tanári kérdőívek gépi adatfeldolgozásra kerültek. Az iskolai és tanári kérdőívek rögzítése az OGYEI szakembereinek munkája. A rögzítés az SPSS-PC programcsomag 9-dik verziójával történt.

A tanulói kérdőívek rögzítését előzetes munkálatok után külön szakember rögzítette. A kéttípusú tanulói kérdőívhez 3000 tanulói kérdőív áttekintését követően táblázatokat készítettünk, s a tanulói kérdőíveket előzetesen a munkabizottság tagjai értékelték, és az így elkészült osztályonkénti értékelő táblázatok kerültek számítógépes feldolgozásra.

A tanulói kérdőívek munkabizottsági feldolgozása 2006. december végére, az adatrögzítés 2007. január végére fejeződött be.

A kijelölt iskolák és a felmért iskolák régióként, megyénként és iskolatípusonkénti bontását, a kitöltött tanári és tanulói kérdőívek számát a 1. sz. táblázatban foglaltuk össze.

1. táblázat
A 2004/2005-ös tanév egészségnevelési programjainak felmérése
Összegező táblázat

96-130/2005-001NÜF/9

Régiók	Megyék	Iskolák száma				Iskolák száma		Visszaérkezett kérdőívek			
		Általános iskola	Középiskolák		Szakiskola	Összesen	Kijelölt	Iskolai	Tanári	Tanulói	
			Gimnázium	Szakközép iskola							
1	Közép-Magyarország	Budapest	392 (40)	183 (19)	197 (20)	105 (11)	877	90	72	152	1620
		Pest	314 (31)	55 (6)	57 (6)	36 (4)	462	47	42	87	1025
2	Közép-Dunántúl	Fejér	152 (15)	34 (4)	36 (4)	28 (3)	250	26	23	44	518
		Komárom-Esztergom	115 (12)	23 (3)	34 (4)	25 (3)	197	22	22	48	420
		Veszprém	159 (16)	24 (3)	31 (3)	30 (3)	244	25	26	34	591
3	Nyugat-Dunántúl	Győr-Moson-Sopron	207 (21)	34 (4)	41 (4)	27 (3)	309	32	32	63	865
		Vas	126 (13)	15 (2)	27 (3)	19 (2)	187	20	20	39	401
		Zala	135 (13)	13 (1)	22 (2)	21 (2)	191	18	10	19	206
4	Dél-Dunántúl	Baranya	171 (17)	25 (3)	34 (3)	27 (3)	257	26	26	62	738
		Somogy	169 (17)	25 (3)	38 (4)	27 (3)	259	27	23	49	635
		Tolna	106 (11)	18 (2)	21 (2)	19 (2)	164	17	13	30	361
5	Észak-Magyarország	Borsod-Abaúj-Zemplén	346 (35)	32 (3)	53 (5)	40 (4)	471	47	48	93	930
		Heves	141 (14)	21 (2)	28 (3)	22 (2)	212	21	21	44	434
		Nógrád	117 (12)	16 (2)	18 (2)	16 (2)	167	18	14	28	284
6	Észak-Alföld	Hajdú-Bihar	171 (17)	38 (4)	51 (5)	38 (4)	298	30	29	64	904
		Jász-Nagykun-Szolnok	138 (14)	32 (3)	40 (4)	32 (3)	242	24	25	50	594
		Szabolcs-Szatmár-Bereg	254 (26)	57 (6)	55 (6)	40 (4)	406	42	42	82	909
7	Dél-Alföld	Bács-Kiskun	197 (20)	37 (4)	42 (4)	33 (4)	309	32	30	36	871
		Békés	154 (15)	29 (3)	34 (4)	30 (3)	247	25	24	48	517
		Csongrád	126 (13)	32 (3)	48 (5)	28 (3)	234	24	24	46	609
Összesen:			3690 (372)	743 (80)	907 (93)	643 (68)	5983	613	566	1118	13431

( ): a kijelölt iskolák száma

A kérdőíveken természetesen szerepeltek olyan kérdések is, amelyek a gépi feldolgozás során csak az *igen* vagy *nem* válasszal kerültek megjelölésre, de tartalmi értékelésük egyéni feldolgozást igényelt. Ilyen volt pl. a kérdőíveket kitöltő tanári vagy kérdezőbiztosi megjegyzés. Ezeket a típusú kérdéseket igyekeztünk csoportosítani és a szükséges helyen felhasználni. Így az anyag értékelése során több esetben is találkozunk erre vonatkozó megjegyzésekkel.

A számítógépes adatfeldolgozást követően megkezdődött a *beérkezett anyagok elemzése*, ennek menete a következő volt:

a) Iskolai kérdőívek feldolgozása:

- az iskola jellemző adatai
- egészségügyi team az iskolában
- az egészségnevelési, környezeti nevelési programok az iskolában,
- tanári és kérdezőbiztosi megjegyzések,
- egészségnevelési tervek elemzése a kérdezőbiztosok által.

b) Tanári kérdőívek:

- tanárok adatai (név nélkül)
- kezelést, beavatkozást igénylő problémák az iskolában
- tanulók részvétele az iskolai életben
- problémás területek kezelése, megelőzése
- szülők részvétele az iskolai életben
- tanárok iskolai közérzete

c) Tanulói kérdőívek

- esszé jellegű (3 kérdésre adott válaszok elemzése)
- részben irányított kérdőív (egészség fogalma, és az egészségnevelési programokra választ váró kérdések)

II. Iskolai kérdőívek

1. Iskolák adatai

Az iskolák kiválasztásának szempontjait az előkészületek, anyaggyűjtés fejezetében részletesen leírtuk.

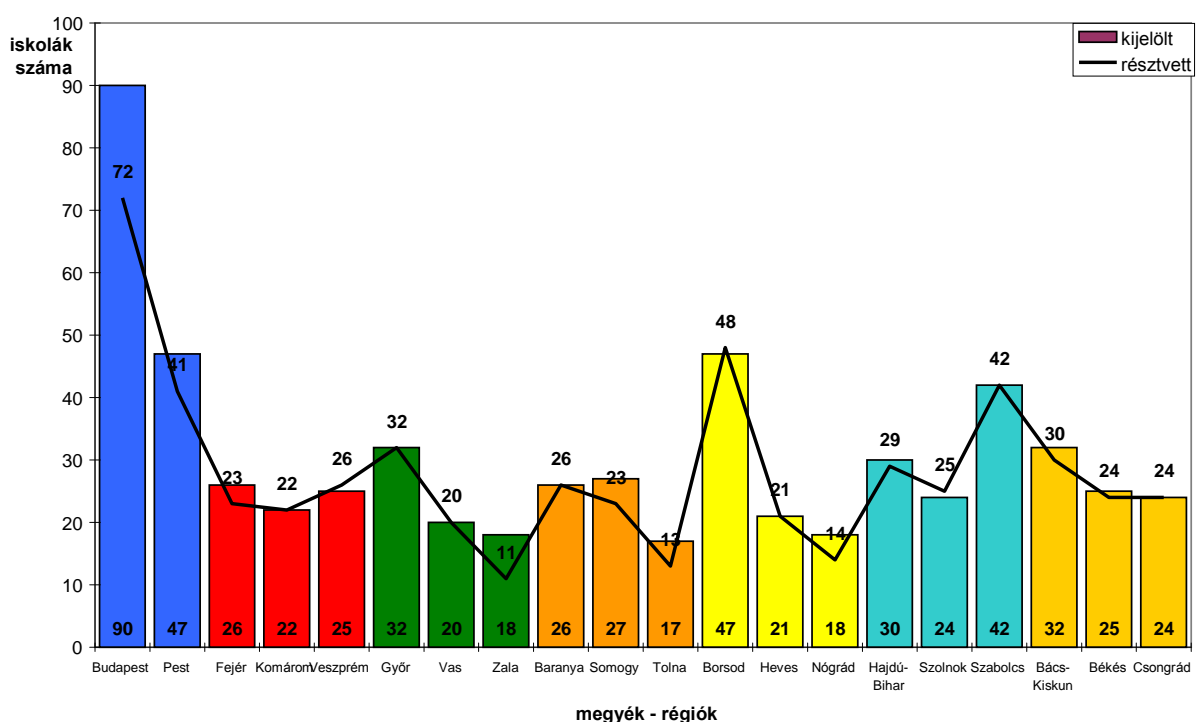
2. sz. táblázat

A 2004/2005-ös tanév egészségnevelési programjainak felmérését összesítő táblázat

Iskolák jellemző adatai a 2004/2005-ös tanévben a KSH adatai alapján				Kijelölt iskolák száma	Visszaérkezett kérdőívek száma		
	Intézmények száma	Pedagógusok száma	Tanulók száma		iskolai	tanári	tanulói
Általános iskola	3.690	87.116	887.787	372	362	718	7.401
Középiskola							
Gimnázium	743	38.575	193.366	80	74	136	6.030
Szakközépisk. Szakiskola	907 643		245.302 131.772	93 68	79 62	148 116	
Összesen:	5.983	135.378	1.458.227	613	577 (724) iskola	1118	13.431 (630) osztály

1. sz. ábra

Az egészségnevelési program elemzésére kijelölt és részt vett iskolák száma

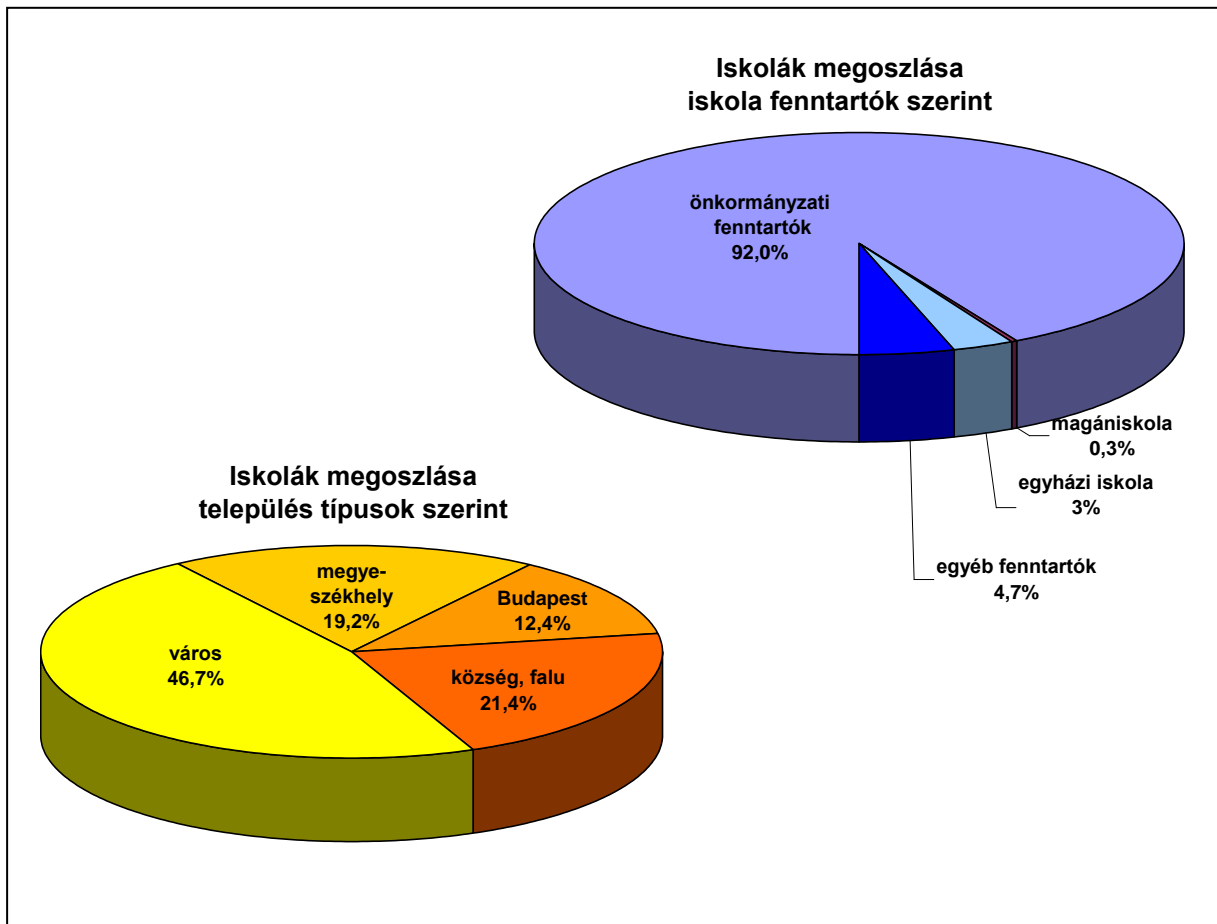

A visszaérkezett 577 iskolai kérdőív a kijelölt iskolák 90,8%-a volt. Az általános iskolákból 10, a középiskolákból 20, a szakiskolákból 6 iskola maradt le.

Megjegyzem, az 577 iskola összesen 724 iskolát reprezentál, mivel az iskolák egy része általános-, közép- és szakiskola is egyben, vagy a fentiek keveréke. Az iskolák 53,9%-a általános iskola, 6,8%--a általános iskola+gimnázium, 11%-a gimnázium, 23%-a gimnázium és szakközépiskola, 9,7%-a szakiskola. Az iskolák 66%-a egy, 19,5%-a két vagy több telephelyen működik.

A kijelölt iskolákban a tanulói létszám változó, a két szélső érték 67-1374 fő. Az iskolák átlag létszáma: 484 fő, 243 fiú és 241 lány. A tanulói létszám megoszlását a 1. sz. táblázat mutatja.

2. sz. ábra

Az iskolák megoszlását településtípusonként és iskolafenntartók szerint a 2. sz. ábrán láthatjuk. Az iskolák 46,7%-a városban, 21,4%-a községben, falun, 19,2%-a megyeszékhelyen és 12,4%-a Budapesten volt.

Az iskolák 92%-a önkormányzati, 4,7%-a egyéb fenntartású, 3%-a egyházi és 0,3%-a magániskola. A kijelölt iskolák és a felmérésben részt vett iskolák megyénként, régiókénti megoszlását a 1. sz. ábra tartalmazza. Az oszlopok a kijelölt iskolákat, a vonaldiagram a részt vett iskolákat jelöli. Látható, hogy Budapest, Pest, Fejér, Zala, Somogy, Tolna és Nógrád megyékből jött kevesebb kérdőív, Szolnok, Borsod-Abaúj-Zemplénből meg több, mint amit kijelöltünk. Az elmaradás egy része abból adódott, hogy októbertől májusig bezárásra vagy összevonásra kerültek iskolák, a középiskolákban meg beleszaladtak a kérdezőbiztosok az

érettségi szünetbe. Az iskola sokat tud tenni annak érdekében, hogy a tanulók mozogjanak, és meg is szeressék, gyakorolják a rendszeres mozgást.

Az iskolai testnevelés feltétele a tornaterem, a tanórák közti mozgás feltétele az iskolai udvar zöldfelület megléte.

Tornaterem az iskolák 84,5%-ában van, 5,7%-ában nincs, 27,9%-ában tornaszoba van, vagy tornaszoba is van.

Az iskolák 95,5%-ban úgy nyilatkoztak, hogy a *mindennapos testmozgás* biztosított. Az egészségnevelési tervek elemzésénél erre visszatérünk.

Az iskolák 6,1%-ában nincs *zuhanyozó*, ahol a testnevelési óra után tisztálkodhatnak a tanulók. Ahol van, ott is csak 24,2%-ában használják rendszeresen, 56,3%-ában csak alkalmyszerűen.

Az *iskolai étkezést* az iskolák 10,6% biztosítja saját konyhával. Egyéb megoldások: vállalkozó, más iskolákból szállítják, étterem stb. A megkérdezett iskolák 68,7%-ában van *iskolai büfé*, ennek mindössze 2,1%-át üzemelteti az iskola.

Az *iskolai étkezésben résztvevő tanulók aránya*: a felsőbb évfolyamokon csökken, 42% az alsó tagozatos, 30% a felső tagozatos, és 12,4% a középiskolás tanulók között. Az iskola az étlap összeállításában 58%-ban nyilvánít véleményt, sokan jelezték, hogy a külső szállítóval nincs kapcsolatuk.

Az intézmény veszélyeztetett tanulóinak száma

Az iskolai kérdőív tartalmazta három kategóriában – egészségi-, szociális- és halmozottan hátrányos helyzetűek bontásban – a 6-18 éves tanulók veszélyeztetettségi számát. Már a kérdezőbiztosi felkészítés során felmerült a kérdés megválaszolásának nehézsége. Azt kértük a kitöltést végző kérdező biztosoktól, hogy a kitöltés az iskola nyilvántartási gyakorlatának megfelelően történjen. A feldolgozás során szembesültünk azzal, hogy a fogalmak sokféle értelmezése, irreális képet fog adni, ezért ismételten áttekintve az iskolai kérdőíveket, két,

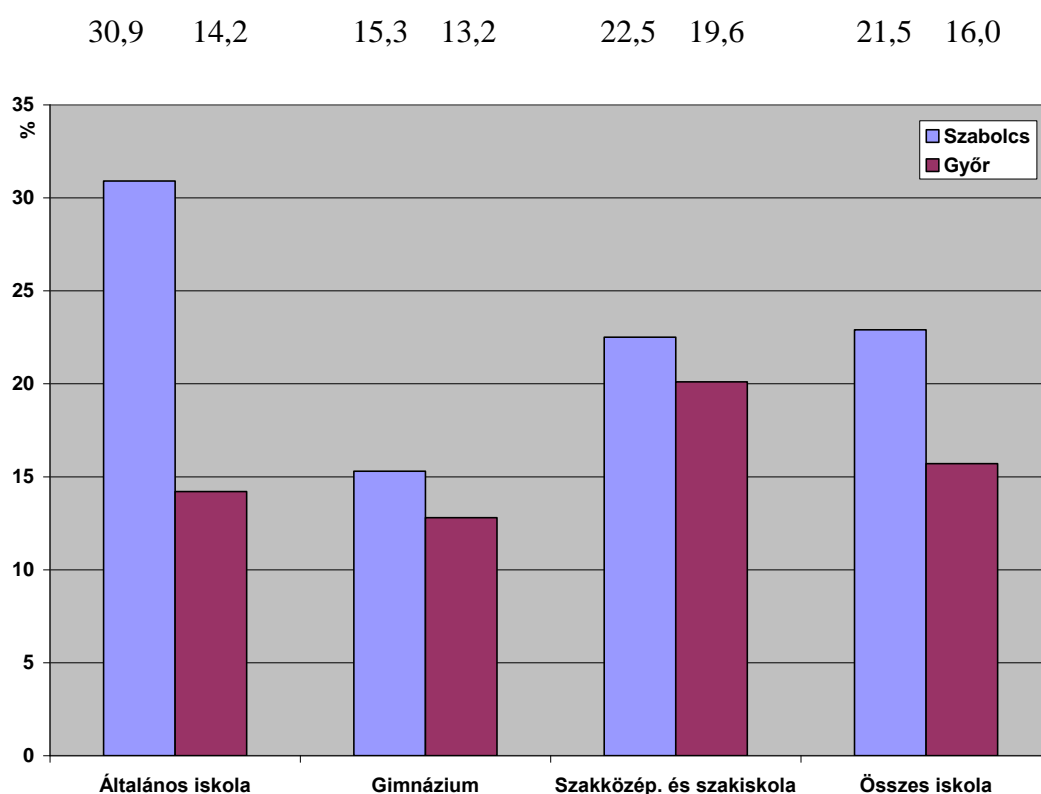

fejlettségét tekintve jelentősen eltérő megye adatait választottuk ki, hogy a felmérésben szereplő adatok alapján bemutassuk a veszélyeztetett tanulók arányát.

A két megye Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 41 iskolával, és Győr-Moson-Sopron megye 32 iskolával, ez az összes iskolák 12,9%-a.

3. sz. ábra

Veszélyeztetett tanulók aránya Győr-Sopron és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben iskolatípusok szerint.

Az ún. speciális oktatási intézményeket külön kezeltük, hiszen jellegüknél fogva félrevezető átlagértékeket kaptunk volna, ha az általános iskolák vagy szakiskolák közé soroljuk őket, náluk a veszélyeztetett tanulók aránya 97,9-100%.

Az adatok értékeléséhez hozzátartozik, hogy a szabolcsi 28 általános iskolából 14 (ez az iskolák fele), míg a győri 20 általános iskolából 6 (iskolák egyharmada) községben vagy falun működik. A többi oktatási intézmény városban vagy megyeszékhelyen található.

A Szabolcs-megyei adatok: az általános iskoláknál a veszélyeztetettek a 30,9%-os átlaga mellett, az 1,9%-os tanulói aránytól 86,7%-ig találunk értékeket, ez igen szélsőséges értéknek tekinthető még akkor is, ha tudjuk, hogy a munkanélküliség, a többszörösen hátrányos helyzet a megye sajátossága. Az általános iskolák közül 5 iskolában 50% feletti a veszélyeztetett tanulók száma. A Győr-megyei iskolák átlaga 14,2%, és egy falusi iskolában találunk 61,78%-os értéket. A legalacsonyabb érték 2%. A szabolcsi gimnáziumok átlaga 15,3%, a szélső érték 3,5%-50,7%, a Győr megyei adatok 12,9%-os átlag mellett 1,0%-48,5% között mozog. Az utóbbi egy általános iskola, gimnázium és kollégium, ahol a tárgyi feltételek kiválóak, még a középiskolások is 70%-ban ebédelnek, a független iskolaorvosok és védőnő mellett logopédus fejlesztő pedagógus és szociális pedagógus is segíti a munkát, az értékhez jelölték, hogy nem regisztrált adat. Ezen szélső érték nélkül 5,92% a győri gimnáziumi átlag. A szabolcsi szakközép- és szakiskolák átlaga 22,5%, a győrieké 20,1%. A szélső értékek 4,5%-55,1%, illetve 7,71-45,1%.

A két megye összehasonlításából érzékelhető, hogy a tankötelezettség időszakában a Szabolcs megyei tanulók veszélyeztetettségi aránya több, mint kétszerese a Győr megyei tanulókénak, a középiskolában a gimnáziumban közelít, a szakmunkás tanulóknál csökken ez az arány. A magyarázat valószínűleg az, hogy a szabolcsi hátrányos helyzetű tanuló kiesik az oktatási rendszerből, „túlkorossá” válik, vagy egyéni felmentést kap. A középfokú tanintézetbe ha bejut, igen gyakran néhány hónap után lemorzsolódik, a védelem, amit az általános iskola óriási erőfeszítések árán nyújtott, megszűnik, tanulási nehézségek jelentkeznek, nehezen adaptálódik, de gyakran a szülők nem tudják fizetni a kollégium vagy bejárás költségeit. Abban az esetben, ha nem végzi el az általános iskolát, vagy nem szerez valamilyen szakképesítést a munkaerőpiacon, esélytelenül próbálkozik, és a problémák újratermelődnek. A régió szakmunkásképzését a jelenleginél sokkal árnyaltabban, a helyi lehetőségek és realitások ismeretében pozitív diszkriminációt alkalmazva, kiemelten kellene támogatni és minden plusz pedagógiai segítséget megadni a felzárkóztatáshoz.

A fenti problémák sokrétűségét és igen körültekintő probléma érzékeny kezelésével igazolják az észak-magyarországi régióból származó vélemények:

„A felnőtt munkaképes korú lakosság 70%-a munkanélküli. A 196 roma család körében különösen magas, 88%. Ezek a családok az iskoláztatási támogatásból, a kiegészítő családi

pótlékból és a szociális segélyek különböző formáiból élnek. A szülők elutasítók a droggal szemben, de sajnos sokkal megengedőbbek az alkoholfogyasztással és a dohányzással szemben. Ezek a családban megszokott dolgok. Ugyanez a szülői réteg kevés figyelmet fordít a gyerekekre serdülőkorban, „hagyja felnőttként viselkedni” (diszkó, szórakozás, korai nemi élet stb.)”.

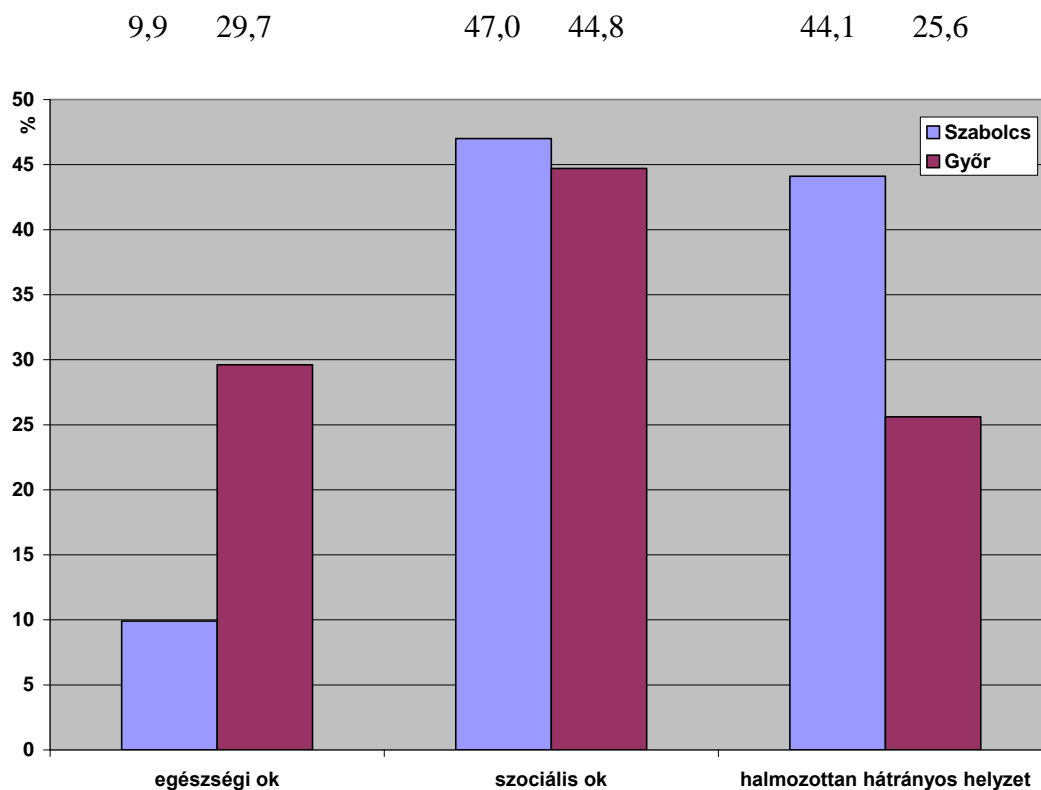
„Összetartó, kis létszámú tanári közösség, természetesnek veszik a munkában való közös részvételt. A polgármester fiatalos gondolkodású, partner a megvalósításban és támogatásban, így épült a tornacsarnok is. A halmozottan hátrányos helyzet felszámolásáért mindent elkövetnek, és kihozzák a tanulókból a maximumot. Sajnálatos módon a 8. után sok gyereknek derékba törik az élete, nem tud tovább tanulni, de ha fel is veszik, kimarad, hazakerül, itt viszont a környéken nem sok munkalehetőség van.”

„Az iskola igazgatója egy éve jött ide. A helyi adottságokat figyelembe véve a maximálisan összetartó közösség, a gyerekekből a képességeiknek megfelelő maximumot próbálják kihozni, az életre felkészíteni őket. Az iskola minden tanulója roma származású, nincsenek könnyű helyzetben, a családi háttér is problémás. Ez az „óvás” csak az iskolai időszakra terjed ki, utána a sorsuk bizonytalan.”

A fent vázolt problémák kapcsán egyértelmű, hogy a tanulók veszélyeztetettségének felismerése, a különböző szakterületek egyeztetése (egészségi ok, szociális ok, egyéb) elengedhetetlen a tanulók érdekében. Nagyon fontos lenne az egyes fogalmak egységes értelmezése, a különböző szakterületek egyeztetése, különösen kritikus a szociálisan hátrányos helyzet megítélése a különböző törvények, paragrafusok alapján, pl „a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban” részesülők, ha a jegyző annak minősíti. A kérdés megítélése ennél sokkal bonyolultabb.

4. sz. ábra

Veszélyeztetett tanulók aránya Győr-Sopron- és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a veszélyeztetettség oka szerint

A veszélyeztetettség okai közül a házuk táját érintő okokat is érdemes elemezni. Az egészségügyi team munkájának egyik minőségi mutatója lehet az egészségi okból nyilvántartott és gondozott tanulók száma. A középfokú tanintézetek egészségügyi ellátásából hoznánk példákat, tekintettel arra, hogy itt többségében főállású ifjúsági orvos és főállású ifjúsági védőnő dolgozik. A két elemzett megyénél a középfokú tanintézetekben a heti óraszám orvosnál 1 óra/hét – 16 óra/hét között változik, míg védőnőknél 8 óra/hét – 40 óra/hét közötti.

Két példát említenék: egy 508 fős iskolából az egészségügyi team 10 tanulót tart nyilván és gondoz, míg az 1735 fős szakközép- és szakiskolából nem jeleztek egészségi okból veszélyeztetett diákot, igaz 104 tanuló szociálisan, 265 pedig halmozottan hátrányos helyzetű. Feltételezhető, hogy ez utóbbi kategóriába kerültek az egészségi okból veszélyeztetett tanulók is. Az előbbi iskolában a tanulók 8,8%-a, az utóbbiban a tanulók 21,3%-a valamilyen okból veszélyeztetett kategóriába került. A szakközépfiskolában 16 óra/hét az orvos, és 40 óra/hét a

főállású iskolavédőnő munkaideje. A jelenleg érvényben lévő rendelet szerint főállású iskolaorvos és két iskolavédőnő kellene ebbe az iskolában.

Egy másik „tanuló-barát” mutató lehetne az iskolai étkezés. Ismeretes, hogy a serdülőkor az étkezés szempontjából kritikus kornak számít, az iskolában étkezők országos átlaga 20% körüli a középiskolákban. Mégis úgy gondoljuk, hogy ahol a tanulók 55,4%-a valamilyen okból veszélyeztetett, ahol saját konyha van, a „szociális étkeztetést” a költségvetés támogatja (a tankötelezettség ideje alatt). Sajnálatos, hogy csak 20%-a étkezik a tanulóknak az iskolában. Ez lehetne másként is. Ezt bizonyítja, hogy egy másik művészeti szakközép- és gimnázium tanulóinak 85%-a étkezik az iskolában. Itt 21,5%-os a veszélyeztetett tanulók aránya.

Az egészség értéként kezelését nemcsak a megtartott egészségnevelési óraszám jelzi, hanem az is, mennyiben alkalmazzák a tanított elveket, pl. a rendszeres és fontos főétkezések megtartását a saját gyakorlatukban. Nem könnyű pedagógiai feladat rávenni a serdülőt az étkezésre, de mint a fenti jó példa is mutatja, megoldható.

A gyermekpopuláció jelenlegi egészségi, pszichés és szociális állapota megköveteli a szakmai minőségi munkát az iskolaegészség-ügyben dolgozóktól is, ennek ellenőrzése is minősítése a szakfelügyelet és a hatósági ellenőrzést végzők közös feladata.

2. Iskolaegészségügyi ellátás

Az ellátás feltételrendszere

Az iskolák 63,4%-ában van *orvosi rendelő*, vagy –szoba, 17,4%-ában nincs. Iskolán kívül (házi gyermekorvosi, vagy házi orvosi rendelőben) végzik a szűrővizsgálatokat 14,3%-ban, egy másik iskolában 3,3%-ban.

3. sz. táblázat

Az iskolák egészségügyi ellátását végző orvosok és védőnők száma

orvos		védőnő	
	Iskolák %-ában		Iskolák %-ában
főfoglalkozású iskola- orvos	26,3	főfoglalkozású iskola- ifjúsági védőnő	51,0
házi gyermekorvos	45,1	területi védőnő	34,5
házi orvos	15,9	más beosztású védőnő	5,6
egyéb részfoglalkozású orvos	5,9		

Az orvos rendelési ideje főfoglalkozás esetén 6 óra/nap, egyéb esetben min. heti 1 óra, maximum heti 40 óra.

A védőnő átlagban heti 12,8 (minimum 2, maximum 40) órát tölt az iskolában.

Az egészségügyi team szakmai továbbképzése 78%-ban biztosított, 40,2%-ban évente, 14,0%-ban félévente, 43,2% gyakrabban. A továbbképzéseket 35%-ban támogatja a munkáltató.

Megjegyzés: a fenti adatok a 2006-os évre vonatkoznak, azóta romlott a helyzet.

3. Egészségnevelési és környezetnevelési program megvalósulása a 2004/2005-ös tanévben

Az egészségnevelési programok kapcsán 14 kérdést tettünk fel az iskolai egészségneveléssel kapcsolatban. Minél szélesebb információt szerettünk volna kapni az előkészítésről, a teljesítésről és a program feltételrendszeréről. A kérdések a következők voltak:

- a. Szerepel-e az egészségtan önálló tárgyként? A válaszadók 39,7%-a jelölte önálló tárgyként, 4,2%-a modulként, 53,5%-a nem-mel válaszolt, 2,6%-ban nem volt válasz. Általános iskolában a 7., 8. évfolyamok jelölték 38,2%-ban. A középiskolák 8,5%-ban, ezek egy része szakirányú iskola.
- b. Az iskolai egészségnevelési (A) és környezeti nevelési (B) programjainak módszereit a 4. sz. táblázatban foglaltuk össze.

4. sz. táblázat

Az iskola egészségnevelési (A) és környezeti nevelési (B) programjainak módszerei a válaszok arányában

	Programok módszerei	A	B
1)	önálló tantárgyként	30,1	13,1
2)	egyéb tantárgyba építve	87,5	89,7
3)	osztályfőnöki óra keretében	93,4	89,5
4)	Szakkör formájában	37,3	35,7
5)	egyéni foglalkozás formájában	16,4	14,5
6)	egészség nap keretében	57,0	45,3
7)	csoportos foglalkozás keretében	36,8	33,6
8)	Egyéb módon	32,6	34,5

Az iskolák 30,1%-ban jelölték önálló tárgyként az egészségtant, legnagyobb arányban az osztályfőnöki órát jelölték, mint módszert mindkét programban, 87,5%, ill. 89,5%. Az osztályfőnöki feladatok ismeretében azonban feltételezzük, hogy ha fontosabb feladat adódik, legtöbbször a fenti órák maradnak el. Ezt követi sorrendben az egészség- és környezeti nevelés egyéb tantárgyba épített alkalmazása.

Az egészségnap, egészség hét, elvételre egészséges hónap 57,0%, szakkör 37,3%-ban szerepel módszerként. A kérdésekhez kapcsolódó tanári megjegyzésekből azonban kiolvasható, hogy a fentiek realizálására egyre kevesebb idő jut.

Néhány megjegyzés:

„Kevés az óraszám, csökkent a biológia és az osztályfőnöki óraszám is. Nincs lehetőség, hogy a gyerekek külön felvilágosító előadásokon részt vegyenek külön beépített órarendben, mert csak más tantárgy órája kárára tudjuk megoldani.” (Pest megye)

„Lecsökkentették az osztályfőnöki és természettudományi óraszámot, így lényegesen kevesebb idő jut a programban szereplő témákra.” (Pest megye)

„A pénzügyi és személyi keret korlátozott, a pedagógusoknak kevés idejük jut a feladatra, kizárólag a szabadidő feláldozásával teljesíthető.” (Budapest)

„Az egészségnevelés jelentőségéhez képest, az iskola lehetőségei csekélyek. Alapvetően a probléma-feltáráson és a figyelem-felkeltésen túl nincs más lehetőségünk. A visszajelzés kevés és bizonytalan. Tanulóink környezetében túl sok a negatív hatás, ehhez viszonyítva az iskola pozitív hatás gyakorlása kioltódik.” (Pest megye)

„Ahhoz képest, hogy milyen lelkesen vesznek részt a tanulók a programokban, kevésbé hatékonyan építik be a saját életvitelükbe.” (Budapest)

„A tanulók terhelésének csökkentése címén a tanórák számát csökkentették, de a tananyag mennyiségét nem. Ezért fennáll a veszélye annak, hogy a tananyagon belül a szűkös órakeret miatt éppen az egészségnevelési részek maradnak ki. Addig, amíg az oktatáspolitikai a nevelést igyekszik minél jobban háttérbe szorítani az iskolában, addig nem sok jóra számíthatnak az önkéntesek által vizsgált területen.” (Tolna megye)

c) „Kik vesznek részt az iskolában folyó egészségnevelési és környezeti nevelési programokban?” kérdésre 98,1%-ban pedagógusokat, 95,6%-ban a védőnőt, 71,4%-ban az iskolaorvost, 42,3%-ban az ÁNTSZ munkatársait, 27,8%-ban szülőket, 9,2%-ban az iskolaszéket, 32,4%-ban civil szervezeteket, 28%-ban kortársoktatókat, 23%-ban egyéb résztvevőket soroltak fel.

A felsorolásból egyértelmű, hogy döntő mértékben a pedagógusok mellett az iskolai egészségügyi team az egészségnevelés gazdája. A jelentős számú ÁNTSZ munkatárs részvétele az átszervezések és munkahely-megszüntetések nyomán a jövőben elenyésző lesz, a felkészült egészségnevelési szakemberek elsősorban a továbbképzéseket segíthetik majd. A szabadidős programokban a civil szervezetek és kortársoktatók nagyobb szerepet kell, hogy kapjanak a jövőben.

d) A továbbképzés lehetőségére kérdezve a pedagógusok 86,1%-ának van lehetősége részt venni egészségnevelési, 82,2%-ának környezetnevelési továbbképzéseken. Legtöbbször évente 72,5%-ban, félévente 5,9%-ban, ennél gyakrabban 2,1%-ban.

Feltehetően ebbe a csoportba tartoznak a 60-120 órás tanfolyamok résztvevői. Külön összefoglalást készítettünk a válaszadók által megjelölt egészségnevelési témájú, akkreditált továbbképzésekről.

Megjegyzés: a megnevezések nem minden esetben azonosak az akkreditált programok elnevezésével.

c) Ki finanszírozza a továbbképzés költségét? 54,5%-ban ennek költségét a fenntartó vállalta, fenntartó és egyén közösen 4,7%-ban, csak az egyén 1,0%-ban, egyéb változatot 8%-ka jelölt.

f) Arra a kérdésre, ki állította össze a programot, 0,9%-ban nincs válasz, 45,8%-ban team munkát jelöltek, pedagógusokat és az egészségügyi teamet közösen, 29,1%-ban pedagógus munkacsoportot, 12,7%-ban iskolavezetést, 10,5%-ban kijelölt pedagógust, 0,7%-ban védőnőt, iskolaorvost.

g) Értékelték-e és hogyan a 2004/2005-ös programot? A válaszadók 82,8%-ban *igen*-nel válaszolt, 76,5%-ban tantestületi értekezleten történt, 15,2%-ban pedagógusok és az eü. team együtt értékelték, 13,4%-ban a szülőket is bevonták, 11,7%-ban a tanulókat is.

A tanulói kérdőívek tapasztalatai alapján – ahol nagyon sok hasznos javaslatot olvashatunk a változtatásokat illetően – érdemes lesz a jövőben az érdekeltek nagyobb arányú bevonása az eredményesség érdekében.

Arra a kérdésre, hogy megvalósultak-e a tervek, az iskolák 75%-ban jelölték a megvalósítás arányát, bár találtunk önkritikus 25%-os szakiskolát is. A változtatást illetően 79,4% nem kívánnak változtatni a programon, 9,9% igen, közülük 8,2% megjelölte a változtatás mikéntjét is.

h) A megjegyzés rovatban a pedagógusok nyilatkoztak arról is, hogyan ítélték meg a program végrehajtását.

Néhány megjegyzés:

„Az egészségnevelési és környezetfejlesztési programok tapasztalatai:

- a tanulók élményszerű tudást szereznek;
- a tanórai munkán túlmutat egy téma-nap, projekt-hét megszervezése;
- a programok megszervezése mind a pedagógusok, mind a tanulók részéről team-munkát igényel;
- a tanári és tanulói produktumok születtek, ezeket dokumentáltuk és kiállítottuk.”
(Győr-Sopron-Moson megye)

„A programok megvalósítása pedagógusnak és diáknak egyaránt sok élményt nyújtott:

- fejlődött az egymás közötti kooperáció;
- a gyerekek belső motivációja, szervezőképessége, kitartása a tanórán kívüli programok esetében figyelemre méltó volt;
- sikerült rávilágítani az „egészség” pozitív értékszempléletének azokra a pontjaira, amelyek a tanulókat is megragadják. Mit eszem? Eleget mozgok? Hogyan élek?

Negatív tapasztalatot a programok nem, vagy alig befolyásolják a családok értékszempléletét, az egészséghez való viszonyulását.” (Budapest)

„Emelkedett a sportolásban résztvevők száma. Tudatosult a fiatalokban a tisztálkodás, a megjelenés és az ápoltság értéke, szükségessége. Csökkent az üdítőital-fogyasztás, csökkent a dohányzók száma. Negatív tapasztalat: növekszik a testékszerek iránti igény, nő a tetoválások száma. Egyes esetekben szembeötlő az elhízás, egyre több diák szenved allergiában. Öltözködésük nem az évszaknak megfelelő.” (Pest-megye)

„A gyerekek szívesen fogadták az új kezdeményezéseket, pl. egészséges Pizza-sütés, gyümölcs-saláta készítése, az iskola udvarán táplálék-piramis építése.” (Veszprém-megye)

„Az előadások a gyerekek számára kevésbé érdekesek. Úgy nyilatkoztak, inkább tevékenységet, sportrendezvényt szervezzünk számukra. Ami leginkább kedves volt és népszerű, az a saláta- és gyümölcssaláta készítése. Hihetetlenül lelkesen készítették és ették a finomabbnál finomabb salátákat. A zöldségszobrászat is nagyon lekötötte őket. A sportolás és vetélkedés bármilyen formája nagyon népszerű.” (Budapest)

„A gyerekek tudják, mit kell tenniük, de nem teszik, nem akarnak konfrontálódni a szülőkkel a táplálkozási szokások tekintetében. „Szélmalomharc” a szociokulturális közegben és a média ellenében.” (Győr-Moson-Sopron-megye)

„Az erdei iskola nagyon kedvelt és sokat nyújt a környezeti nevelésben.” (Tolna-megye)

„Az egészségét szervezése több év hagyománya, amit a szülők és gyerekek örömmel fogadnak és aktívan vesznek részt – a gyerekek 100%-ba, a szülők 30-40%-a. A fenntartó örömmel fogadta a kezdeményezést és anyagilag is támogatta.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

i) Milyen források segítették a kitűzött feladatok megvalósítását? A válaszadók 20,7%-a jelezte, hogy semmiféle többletforrás nem állt rendelkezésre, 27% pályázati forrásból részben finanszírozta a programot, 8,9%-ban önkormányzati támogatást kapott, 7,7% egyéb forrást jelölt. Az iskolák éltek a pályázati lehetőségekkel, iskolánként átlagban 3 pályázatot készítettek. Volt azonban iskola, amely egyet sem, volt, amely 28 darabot.

Vélemények a pedagógusok megjegyzéseiből a pályázati lehetőséget illetően:

„Egészségnevelési programunk az idei tanévben nagyon jó volt. Ez köszönhető a pedagógusnak, aki megírta a pályázatot; az elnyert pénznek, ami segítette és motiválta a megvalósítást (díjak, versenyek, utazás stb.); a résztvevő gyerekeknek, pedagógusoknak és védőnőknek.” (Tolna-megye)

Megjegyzés: a fenti iskola egy 756 fő általános-, gimnázium és szakképző iskola.

„A pályázati lehetőségek késve érkeznek az iskolába.” (Zala-megye)

„Nehéz megteremteni az anyagi forrásokat. Sok pályázat érzésünk szerint már eleve elosztott, nehéz az eredmények kivárása. Az elutasítás felületes magyarázatot ad, így nem lehet tanulni és fejlődni.”

Ez az iskola 28 pályázatot készített, ebből 18 nyert, 3 függőben van.

„Pályázati források bevonásával kb. 3,5 millió forint értékben sikerült különböző programokat szervezni (sportnapoktól az osztálykirándulásokig). A pályázati kiírásokból általában az eszközfejlesztések hiányoznak (számítógép, projektek). (Budapest)

Az iskola általános és középiskola, 10 pályázatot készítettek, és 7 nyert, 818 tanuló élvezte a programok biztosította szabadidős tevékenységeket!

„Az anyagi források szűkösek, az önkormányzati és pályázati keretek is. Kisebb volumenű programokra is lehessen pályázni, ne csak a nagyszabású programokra.” (Győr-Moson-Sopron megye).

„A megvalósítás anyagi fedezete nem biztosított, az intézmény költségvetéséből nehéz megvalósítani. Állandó pályáztatásra nincs energiánk, vagy ha nem nyer, a megvalósítás lehetetlenné válik.” (Zala-megye)

Jó példaként álljon itt egy 600 fős, 3 telephelyen működő békés-megyei általános iskola, ahol az egyik épületet EU-pályázati támogatással újították fel. Így a felújított épület tárgyi lehetőségeivel indirekt módon segíti az egészségnevelést.

Az iskola 15 pályázatot készített, és 8 nyert.

j) Kíváncsiak voltunk, hogy milyen egyéb egészségügyi felmérés történt az iskolában a kötelező szűrővizsgálatokon túl. Az iskolák 11,5%-a jelezte, hogy igen, történt ilyen felmérés, pl. ortopédia, szemészet, életmód-vizsgálat.

Megjegyzés: a felmérés előtti hónapokban zajlott az ÁNTSZ részvételével az iskolai büfék felmérése, ezt nem jelezték.

Az iskolai kérdőív kitöltésében aktívan résztvevő pedagógusoknak az általunk feltett kérdéseken túl saját véleményük közlésére is mód volt. Ezekből már korábban is bemutattunk néhányat. További hasznosítható megjegyzések, észrevételek a pedagógusok részéről.

„Az elkészült programok hatékonyabb megvalósításához órakedvezményre, a szakemberek rendszeres továbbképzésére lenne szükség. A továbbképzés költségeit is biztosítani kellene.” (Győr-Moson-Sopron megye)

„Pozitív élmény a fiatalabb korosztályok megnyerhetősége, lelkesedése az egészségneveléssel kapcsolatos rendezvényeken.” (Hajdú-Bihar megye)

„Az egészségnevelési programot bővíteni szeretnénk a jövőben. Az a tapasztalatunk, hogy a tanári karból csak a szaktanárok (biológia, testnevelés, környezetismeret, földrajz) tekintik feladatuknak az egészség- és környezeti nevelést. Szeretnénk bevonni mindkét programba a szülőket is, és a tanári kar egészét szeretnénk aktivizálni.” (Pest megye)

„A pénzügyi és személyi keret korlátozott, a pedagógusoknak kevés idejük jut a feladatra, kizárólag a szabadidő feláldozásával teljesíthető.” (Budapest)

Megjegyzés: kiváló tárgyi feltételekkel rendelkező iskola, iskola-pszichológus, gyógytornász is van, már 2003-ban egészségfejlesztő munkacsoport dolgozott az iskolában.

„A megvalósítás anyagi fedezete nem biztosított, intézményei költségvetésből nehéz megvalósítani.” (Zala-megye)

„Lenne sok megvalósításra alkalmas ötlet és elképzelés, aminek akadálya az anyagi háttér hiánya.” (Pest-megye)

„Jó lenne erre külön pénzalapot elkülöníteni a költségvetésből” (Győr-Moson-Sopron megye)

„A vállalkozók ma már nem nyerhetők meg szponzorként.” (Győr-Moson-Sopron megye)

Követendő példaként említhető Győr város egyik iskolája, ahol az egészségnevelési programok hatékonyságát különböző területeken mérték is:

1. Változnak-e a gyerekek egészségügyi szokásai? Évente a IV., VIII. évfolyamokon felmérőlapokkal.

2. Változnak-e az egészségmutatók? Iskolaegészségügyi szolgálat, célcsoport az index osztályok. Értékelést követően jutalmazás a tanév végén.

Kérdőbiztos véleménye: „Ezek a foglalkozásokon interaktív, kölcsönösen egymásra ható, tapasztalatokra alapozott tanítási, tanulási módszert alkalmaznak.”

Erről a módszerről a tanulók véleménye

„Érdekes, és ha jobban átéli az ember, még tanulhat is belőle.”

„Szerintem jó a módszer, mert így felszabadultabban és nyitottan lehet beszélni a témákról. Csak a létszám túl sok.” (Budapest)

Megjegyzés: a fenti iskola, Budapest külső kerületi szakközépiskola

k) Milyen egészségnevelési témájú akkreditált továbbképzéseken vett részt?

A kérdésre adott válasz esetén a válaszadó által megjelölt továbbképzéseket gyűjtöttük csokorba, ezek nem minden esetben egyeznek a pedagógus továbbképzéseken meghirdetett címekkel. A felsorolásra vállalkozunk az információ-növelés érdekében.

- 1) Iskolai egészségfejlesztési program.
- 2) Egészséges élet 40 óra.
- 3) Egészséges életmódra nevelés időszerű kérdései.
- 4) „Egészségvilág” iskolai egészségnevelési program.
- 5) Fiatalok az élet küszöbén CHEF-program.
- 6) Életvezetési ismeretek és gyakorlatok Csendes Éva.
- 7) Mentálhigiénés alapképzés.
- 8) Mentálhigiénés szakképzés 120 óra.
- 9) Önismereti, társismereti készség és személyiségfejlesztő tréning.
- 10) Gordon-tanfolyam.
- 11) Iskolai drogügyi koordinációs képzés.
- 12) Drogprevenció
- 13) Csábító veszélyek.
- 14) Mindennapi stresszeink.

- 15) Érzelmi intelligencia és szociális kompetencia 120 óra.
- 16) Belső gondozói modell (BRG).
- 17) Prevenációs szemlélet alkalmazása az egészséges tanulók testnevelésében.
- 18) Tartásjavító, gerincbarát gyermektorna.
- 19) Felkészülés a családi életre.
- 20) Agykontroll-, stressz-kezelés, konfliktus-kezelés.
- 21) Bűnmegelőzés.
- 22) Áldozattá válás (BECCARIA program).
- 23) Átfedések és dilemmák a gyermekeket segítő munkában.
- 24) Katasztrófavédelem.
- 25) Kedvesház.
- 26) Egyszer mi is felnövünk.
- 27) Alapfokú elméleti családterápiás képzés 200 óra.
- 28) Pszichológiai módszerek és technikák alkalmazása az iskolában.
- 29) Szenzoros integrációs terápiák.
- 30) Tanulásban akadályozott gyermekek életvezetése.
- 31) Kollégiumi életforma kockázati faktorai.

4. Az egészségnevelési tervek tartalmi elemzése a kérdezőbiztosok által

Az iskolai-, tanári- és tanulói kérdőívek felvételén túl a kérdezőbiztosok feladatát jelentette az iskolai egészségnevelési és környezeti nevelési programok elemzése is.

A beérkezett kérdőívek válaszai alapján az iskolák 91,5%-a rendelkezik egészségnevelési és környezeti nevelési programmal, 3,7%-a csak egészségnevelési, 1,9%-a csak környezeti nevelési, 1,4%-a egyikkel sem, 1,6%-ában nincs válasz.

Emlékeztetőül önálló tantárgyként az egészségtan 30,1%-ban, a környezetnevelés 13,1%-ban szerepelt. Az elkészített és jóváhagyott egészségnevelési és környezeti nevelési programokat a legtöbb iskola szívesen és készségesen a kérdezőbiztosok rendelkezésére bocsátotta, volt néhány iskola, aki bár helyben megmutatta, elzárkózott a további felhasználás elől, mondván, „ez az ő szellemi termékük”. Minden kérdezőbiztos a legjobb terveket, további felhasználás

és elemzés végett részünkre megküldte. Már a felmérés tervezésekor úgy döntöttünk, hogy bizonyos részelemeket az egyes programokból hasznosítás végett az anyag mellékleteiként megjelentetünk. Jelen fejezet a kérdezőbiztosok elemzését tartalmazza két részben: A) Általános értékelés; B) Az egészségnevelési programok részletes elemzése.

A) Általános kérdések

5.sz. táblázat

**Kérdezőbiztosok értékelése az iskolai egészségnevelési és környezeti nevelési programokról
(általános, egyeztetett szempontok szerint)**

Általános kérdések		igen (%)	nem (%)	nincs válasz (%)
1.	A program a helyi sajátosságok figyelembevételével készült	88,7	8,5	2,8
2.	A program bemutatja az iskola legjellemzőbb adatait	76,3	20,4	3,3
3.	Az elkészült egészségnevelési és környezeti nevelési program általános tennivalókat fogalmaz meg	71,6	24,2	4,2
4.	A program külön fogalmaz meg tennivalókat az egészségnevelésre és külön a környezeti nevelésre	86,2	10,8	3,0
5.	A nevelési terv osztályokra kidolgozott formában készült el	43,2	51,7	5,1
6.	A tanórán kívüli lehetőségeket is tartalmazza a program	94,3	3,0	2,7

Ezen címszó alatt olyan kérdésekre tettünk hangsúlyt, amelyeket a programok összeállításánál úgy gondoltuk, hogy feltétlenül figyelembe kell venni.

Ha az összefoglaló táblázat adatait nézzük, az 5. pont, az osztályokra kidolgozott program kivételével tulajdonképpen elégedettek lehetnénk. Azonban a programok részletes elemzése nem minden esetben igazolja vissza a fentieket.

A helyi sajátosságok figyelembevétele például ritkábban fordul elő. Véleményünk ugyanis az, hogy nem „steril” módon csak az iskola, hanem sok egyéb, pl. annak környezete, közúti terhelése, megközelítése, a bejárók száma stb. is hozzátartozik a helyi sajátosságokhoz.

A programok kidolgozásakor nem elegendő a mintaprogramok lemásolása, azt valóban adaptálni kell az adott iskola sajátosságaihoz.

A nevelési terv, osztályokra kidolgozott formában készült el a programok 43,2%-ban, 51,7%-ban nem, és 5,1%-ban nincs válasz. Sok esetben még osztályokra történő bontás esetén is általánosságban jelölik a feladatokat.

A tanórán kívüli lehetőségek 94,3%-ban történő jelölését a tanulói kérdőívek is igazolják.

Az egészségnevelési tervek tartalmi elemzése kapcsán megállapítható, hogy azok négy csoportra bonthatók:

- általános, a mintaprogramok másolati,
- helyi ismeretekre épülő, az iskola tárgyi és személyi összetételét figyelembe vevő általános célkitűzéseket megfogalmazó programok,
- minden részletre kiterjedő, osztályokra, tantárgyakra bontott, a tanóra és a szabadidős tevékenységeket ötvöző átgondolt tervek, esetenként még ellenőrző, hatékonyságot mérő kérdőívekkel is kiegészítve,
- külön említendő a speciális oktatási intézmények, valamint a hátrányos helyzetű tanulókat oktató intézmények munkája. Itt érezhető, hogy nem pusztán verbális módon közvetítik az egészségnevelés fontosságát, hanem mindennapos munkájuk részeként kezelik, ismerik a tanulók szükségleteit és tudják, hogy a hátrányok csökkentése e területen az iskola kötelezettsége, és igen nagy erőfeszítéseket tesznek ennek érdekében.

B) Az egészségnevelési program részletes elemzése.

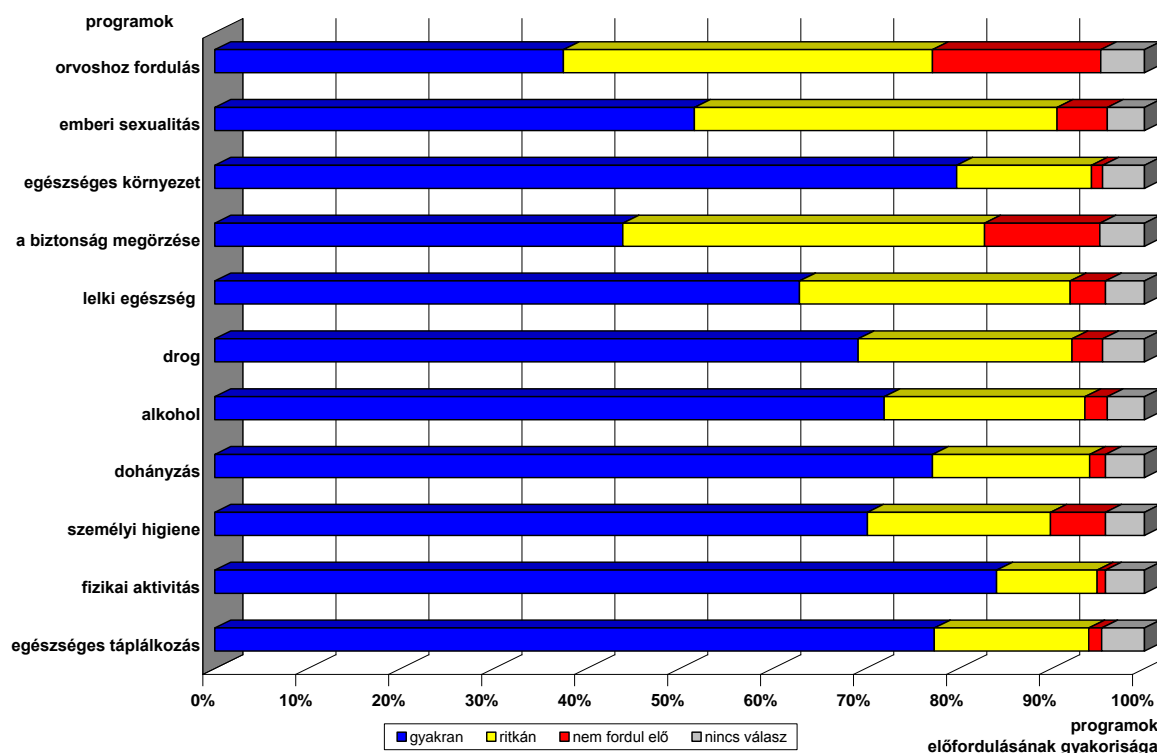
A kérdezőbiztosokat arra kértük, hogy a programok tartalmi elemzése során az egészségnevelés tematikájának előfordulási gyakoriság szerint három kategóriába sorolják a kérdéseket: *gyakran, ritkán, nem fordul elő*. A kapott válaszokat a 6. sz. táblázat, illetve a 5. sz. ábra tartalmazza.

6. sz. táblázat
Egészségnevelési program részletes elemzése
(1. gyakran; 2. ritkán; 3. nem fordul elő)

		1 (gyakran)	2 (ritkán)	3 (nem fordul elő)	Nincs válasz	
1.	Egészséges táplálkozás	77,4	16,6	1,4	4,6	
2.	Fizikai aktivitás	84,1	10,8	0,9	4,2	
3.	Lelki egészség, kapcsolati kultúra, társas kapcsolatok	62,9	29,1	3,8	4,2	
4.	Növekedés, változás, emberi szexualitás	51,6	39,0	5,4	4,0	
5.	Családi élet és társas kapcsolatok	56,6	34,3	4,7	4,4	
6.	Személyi higiéné	70,2	19,7	5,9	4,2	
7.	Veszélyes anyagok	A dohányzás	77,2	16,9	1,7	4,2
		B alkohol	72,0	21,6	2,4	4,0
		C drog	69,2	23,0	3,3	4,5
		D gyógyszerek	24,7*	32,9	37,5	4,9
8.	Egészséges környezet	79,8	14,5	1,2	4,5	
9.	Bántalmazás és erőszak	11,3*	42,7	40,8	5,2	
10.	A biztonság megőrzése (közlekedés-, baleset-, élelmiszerbiztonság)	43,9*	38,9	12,4	4,8	
11.	Egészségüggyel való élés	A orvoshoz fordulás	37,5	39,7	18,1	4,7
		B szűrővizsgálatok	53,0	33,1	9,6	4,3
		C együttműködés	43,4	39,4	12,9	4,3
		D öngyógyítás	4,9*	22,8	67,4	4,6

5. sz. ábra

**Egészségnevelési programok tartalmának összehasonlítása
az előfordulási gyakoriság szerint
(566 elemzett iskolai kérdőív alapján)**

A kérdőív egyes elemeinek megnevezésére a korábbi vizsgálatokban alkalmazott felosztást választottuk a táblázatban jelölt felosztásra, de mint minden csoportosítás, ez is vitatható egyes elemeiben. Az ábra adataiból látható, hogy a fizikai aktivitás 84,1%-ban, az egészséges környezet 79,8%-ban, a táplálkozás 77,4%-ban, a személyi higiéné 70,2%-ban, a lelki egészség, kapcsolati kultúra 62,9%-ban, a programokban gyakran előfordul. A fenti adatok részletes elemzésére a tanulói kérdőívek elemzésénél visszatérünk.

A korosztályra jellemző növekedés, változás, a serdülőkor legnagyobb kihívását jelentő biológiai változás a szexualitás, mint téma (4) 51,6%-ban gyakran, 39,0%-ban ritkán, 5,4%-ban egyáltalán nem fordul elő.

A családi élet és társas kapcsolatok kérdése 56,6%-ban gyakran, 34,3%-ban ritkán, 4,7%-ban nem fordul elő. A jelenlegi demográfiai adatok ismeretében e témakört a serdülőkorra tekintettel, sokkal intenzívebben, árnyaltabban és gyakrabban kellene érinteni.

A veszélyes anyagok (7) kérdésköre: ide soroltuk a dohányzást, az alkoholt, a drogot és a gyógyszereket. A dohányzás 77,2%-ban, az alkohol 72,0%-ban, a drog 69,2%-ban fordul elő gyakran, 16,9%-ban, 21,6%-ban, 23,0%-ban ritkán. A gyógyszerek 24,7%-ban gyakran, 32,7%-ban ritkán, 37,5%-ban egyáltalán nem fordul elő a programokban. Az egészségnevelésben ennek fontosságát nem lehet elégszer hangsúlyozni, hiszen az egészségügyi kiadások (természetesen a lakossági kiadások is) legdinamikusabban növekvő része a gyógyszerkiadás.

Különösen elgondolkasztó a biztonság megőrzése (10), valamint a bántalmazás és erőszak (9) kérdésköre. Az előző a gyermek- és ifjúsági statisztikák morbiditási és letalitási adatai miatt, az utóbbi a korra jellemző rejtett, vagy nyílt erőszak erősödése miatt.

Az egészségnevelési programokban a biztonság megőrzésének kérdése (közlekedés-, baleset-, élelmiszerbiztonság) 43,9%-ban gyakran, 38,9%-ban ritkán, 12,4%-ban nem fordul elő. A rendőrségi balesetvédelmi rendezvényeket, kivéve a hétköznapi, mindennapi balesetforrásai, megelőzésük és hártásuk általában nem kapnak megfelelő hangsúlyt. Még azokban az iskolákban sem, ahová a gyerekek kerékpárral járnak, vagy a közlekedés különös veszélyt jelent, vagy a település helyi veszélyforrásokkal rendelkezik, pl. elhagyott bányatavak, patakok – különösen áradás idején –, elhagyott épületek, omlásveszélye stb. Igaz, jó példát is találunk, pl. egy észak-magyarországi kis település iskolájában, ahol a viharok és villámlás nyári időszakban 35-40 alkalommal is előfordul, a tanulók külön oktatást kapnak a villámcsapás elkerülésére, a védekezés módjaira. Találunk olyan programot is, ahol a kerékpártároló kialakítása mellett, a védősisakot, kerékpárlámpát és szájmazskot is rendszeresen ellenőrzik a tanulóknál.

Az iskola épülete, környezete több helyen baleseti forrásként jelent. Alföldi területen a fél udvar belvízzel borított, máshol a kerítés omlásveszélye miatt az udvar egy része nem használható; az étkező bútorzata balesetveszélyes; a tornaterem eszközei elavultak stb. Egy-egy szomorú kimenetelű baleset kapcsán előtérbe kerül a kérdés, de a folyamatos megelőzés nem jellemző. A tanulói kérdőívek utalásaiból ugyanakkor következtetni lehet a pedagógusok ezirányú magatartására, félelmére az iskolai és tanulói balesetekről.

Néhány példát a tanulók megjegyzéséből:

„Nem engednek veszélyes dolgot csinálni.” (Veszprém-megye)

„A tanárok csak arra figyelnek, hogy az iskolában semmi bajom ne legyen, mert amíg itt vagyok az iskolában, ők felelnek értünk.” (Tolna megye)

„Szólnak, ha pl. víz van kilötyintve a földre, hogy el ne csússzak, a lámpák mindenütt világítanak.” (Heves megye)

„Minden nap kiengednek az udvarra, friss levegőre. Nem engednek futkozni, nehogy megsérüljek. nem engednek verekedni, nehogy bajunk essen.” (Veszprém-megye)

„Nem engednek be a tornaterembe felügyelet nélkül gyereket, mert balesetveszélyes.” (Pest-megye)

„Nem teszem ki magam olyan dolgoknak, hogy elüthet egy autó, vagy megrázhat az áram. Ha járvány, vagy influenza tör ki, kezet mosok.” (Heves megye)

Az élelmiszerbiztonság problémája napjaink vezető híre. Az iskolában is kötelező a vásárlási szokások-, a vásárolt élelmiszerek minőségi követelményeinek megismertetése. Lassú folyamat a tudatos vásárlás kialakítása, nagyobb hangsúlyt kell kapni a jövőben ennek a kérdésnek is, különben tudatlanságból „mindenevővé” válhatunk, nagyon könnyen. Az értéktelen élelmiszerek nemcsak minőségileg jelentnek gondot, de a bennük rejlő „ismeretlen” egészségre ártalmas anyagok révén egészségkárosítók is. Hosszú távon nagyobb gondot jelentenek, mint az „üres kalóriák” vagy az állati zsiradék.

A bántalmazás és erőszak kérdése (9) 11,3%-ban szerepel gyakran, 42,7%-ban ritkán, és 40,8%-ban egyáltalán nem fordul elő. Ennek a kérdéskörnek a részletes elemzését és az összefüggéseket a tanári kérdőívek értékelésénél tárgyaljuk bővebben.

Egészségnevelési felmérés kapcsán nem véletlen, hogy külön hangsúlyt kapott az egészségügyi szolgálatokkal való együttműködés (11) négy területe az orvoshoz fordulás, a szűrővizsgálatok, az együttműködés és az öngyógyítás. Az ábrán a könnyebb kezelhetőség kedvéért egyben ábrázoltuk a négy területet.

Az egészségnevelési tervekben legnagyobb hangsúlyt a szűrővizsgálatok kaptak 53,0%-ban, ezt követte az együttműködés 43,4%-ban, majd az orvoshoz-fordulás 37,5%-ban. Ritkán - 39,4%-39,7%-ban szerepel - az együttműködés és orvoshoz fordulás, 33,1%-ban a szűrővizsgálatok. Az öngyógyítás, vagyis az egészségügy közreműködését nem igénylő

beavatkozások és gyógyító eljárások 4,9%-ban szerepeltek gyakran, 22,8%-ban ritkán, és 67,4%-ban egyáltalán nem fordultak elő.

Az együttműködés szempontjából áttekintettük a rendelkezésre álló iskolai környezetvédelmi terveket is, ezért állíthatjuk, hogy a fenti adatoknál valamivel jobb a helyzet, mivel a gyógynövényekről, azok felismeréséről, hasznosításukról a környezetvédelmi és biológiai ismeretek során tanulnak a diákok.

Az egészségkultúra fejlesztésére átgondolt tematikával az otthoni betegápolást, elsősegélynyújtást, sebkezelést, lázcsillapítást, hányás-hasmenés kezelését, folyadékpótlást, kímélő étkezést stb. javítani szükséges. Az iskolai oktatásnak és a tömegkommunikációnak egyaránt komoly feladatai vannak e téren. A tudás biztonsága csökkentheti az orvoshoz fordulás gyakoriságát, nem az adminisztratív intézkedések.

A továbbiakban ezt a témakört, az egészségügyi teammal közösen erősíteni szükséges az egészségnevelési programokban. A vizitdíj bevezetésének egyik érve volt, hogy „túl sokat járnak az emberek az orvoshoz”. A gyermek populációval kapcsolatban nekünk más a véleményünk, inkább vigye feleslegesen a szülő orvoshoz a gyermekét, minthogy késő legyen a beavatkozásra. A serdülő korosztály meg különösen nem jellemző az orvoshoz fordulás. Kétségtelen tény, hogy a többgenerációs együtt élő család tapasztalata, öngyógyításra alkalmas tudása nem hasonlítható a mai egy-gyermekes – esetleg késői, nehezen született gyermek – vagy az egyszülős család óvó, féltő, túlságosan is „betegcentrikus” magatartáshoz.

Az orvoshoz fordulás, vagyis az orvos-beteg kapcsolat az orvoslásnak igen fontos eleme, az egyik legintimebb emberi kapcsolat, bizalmi kérdés, és ha fiatal korban ezzel kapcsolatban rossz tapasztalatokat szerez az egyén, nagyon nehezen korrigálható a későbbiekben.

Érdeemes néhány tanulói véleményt megismerni e kérdésben.

11 éves fiú: „... a tanárok azt mondják, menj haza, majd meglátjuk mi lesz, a szüleim azt, hogy menjünk el a doktorhoz, majd meglátjuk mi lesz, az orvos pedig gyógyszert ad, és azt mondja, maradj otthon gubbasztani” (Szolnok)

17 éves lány: „az orvosoknál sokszor hiányzik a szaktudás. Ez nem előítélet, saját példámon tapasztaltam” (Nógrád megye)

Igen tanulságos néhány tanuló megjegyzése az egészség-betegség megítéléséről a felnőttek körében.

13 éves lány: „...sohasem láttam még kövér orvost vagy tanárt, aki arra biztatott volna, hogy egészségesen táplálkozzunk” (Csongrád megye)

11 éves fiú: „a tanárok egy része nem foglalkozik (tisztelet a kivételnek) a diákok egészségével, túlterhelnek minket, így gyakran este 10-ig kell tanulni, így semmire sem jut idő, főleg levegőzésre. Az orvosok helyrehozzák, amit a tanárok elrontanak. A szüleim elvisznek kirándulni, amikor csak lehet” (Zala megye)

16 éves lány: „az orvosok semmit. Ha beteg vagyok, antibiotikumot kapok” (Békés megye)

17 éves lány: „A szüleim miatt gyógyultam meg egy olyan betegségből, amit az orvosok nem tudtak kigyógyítani, csak a tüneteket kezelték, ezért mindig visszajött. Az orvosok csak gyógyszereket tudnak felírni, hogy a gyógyszergyáraknak több pénzük legyen. Az orvosokat utálok, mert hazudnak, de ők ezt nem tudják, mert az iskolában ezt tanítják nekik” (Csongrád megye)

18 éves lány: „Az orvosok mostanában nem a munkájukat végzik, inkább gyógyszerterjesztők, amihez kell ismeret természetesen, de nemcsak gyógyszer létezik. Természetes anyagokkal, dolgokkal nem is foglalkoznak, csak kivételeket ismerek. (Bács-Kiskun megye)

20 éves szakiskolás lány: „Senki nem tesz semmit a diákok érdekében. A tanárok túlterheltek, az orvosok szinte csak akkor gyógyítanak, ha pénzt kapnak, a szülők anyagi és munkahelyi problémáik mellett nem tudnak odafigyelni a gyermekeikre” (Szolnok-megye)

Kérdőbiztosok véleményei, megjegyzései

A kérdőbiztosok a tartalmi értékelésen és minősítésen túl megjegyzést is fűztek az egészségnevelési programokhoz.

Érdeemes egy-két megjegyzést is idézni a kérdőbiztos munkából.

„Az iskola programja és kivitelezése példamutató. A lelkes oktatógárda, szülői, testület és az önkormányzat közösen vállal szerepet és nyújt segítséget a kivitelezésben. Külön köszönetüket fejezték ki, hogy kíváncsiak voltunk a munkájukra.” (Baranya megye)

„A társadalmi környezet nem igazolja vissza a tevékenységüket. Más tapasztalnak a tanulók az életben, mint amit az iskola tanít. A pedagógusok megosztottak, van, aki szívesen végzi, hittel és magas fokú tudással, és van, aki elutasítja, mert újabb iskolai tehernek tartja.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

„Ez egy speciális iskola, ahol csökkentlátó gyerekek tanulnak, így az egészségnevelési programot is ehhez kellett igazítani. A program megvalósítása az iskolai órák keretein túl a kollégiumi foglalkozásokra is kiterjed. Megszervezték az úszásoktatást, és a gyógytestnevelők felügyelik a kötelező és szabadidős sporttevékenységeket.” (Hajdú-Bihar megye)

„Az iskola meglátogatása kapcsán számos pozitív élmény ért, az épület a város központjában helyezkedik el, mégis jelentős zöldfelület övezi, amely jó teret ad a környezeti nevelésre. Az iskolát folyamatos felújításokkal tartják karban. Az oktató munka színtere valóban befogadó, meleg, családias légkörű, a belső környezet is igényes. mind az egészségnevelési, mind a környezetnevelési program rendkívül gondosan, részletesen kimunkált, jól tükrözi a minőségbiztosítás alapelveit, szakmai kiválósága mellett. A program egyik fő értéke a közép- és hosszú távú tervek meghatározása, és ehhez szervezési és tartalmi keretek, módszerek megjelölése. Igazán kiváló program és a megvalósítása is sikeres.” (Békés megye)

III. Tanári kérdőívek

A tanári kérdőívek összeállításakor figyelembe vettük a korábbi hasonló vizsgálatokban használt kérdőíveket, s a programhoz csatlakozó kérdőívet úgy állítottuk össze, hogy az egészségnevelési és környezetnevelési programhoz csatlakozó kérdéseket is tartalmazzon. Az anyaggyűjtésnél megfogalmazott kérdéskörök szerint értékeljük a tanári kérdőívek válaszait. A kérdezőbiztosok minden iskolában két tanárt kérdeztek, az egyik az egészségneveléssel is foglalkozó tanár volt, a másik egyéb szaktanár. Összesen 1118 kérdőív került kitöltésre, az adatok tisztítása után 1106 kérdőívet dolgoztunk fel, ezek adatai kerülnek ismertetésre, a válaszok alapján általában 1%-os megoszlásban.

A tanárok jellemző adatai név nélkül.

A válaszadók 84,6%-a nő, 15,3%-a férfi. Egy fő nem válaszolt a kérdésre.

Életkoruk: A válaszadók átlagéletkora 43,7 év volt, 50%-uk 45 év alatti, 50%-uk 45 év feletti.

A legidősebb tanár 75 éves volt.

Hányaik évfolyamon tanít? A válaszadók 8,1%-a alsó tagozatban, 47,6%-a felső tagozatban, 33,8%-a középiskolákban, 8,5%-a 6-, ill. 8 osztályos középiskolában, 24 fő -a megkérdezettek 2,2%-a - nem válaszolt

Milyen szakos tanár? A válaszadók 53,0%-ban természettudományi tárgyakat jelöltek (kémia, fizika, biológia, földrajz, matematika, informatika, egészségügy, mentálhigiéne), 1,4%-ban készségtárgyakat (rajz, ének, technika), 3,4%-ban testnevelést, 3,2%-ban pedagógia, pszichológia, 4,9%-ban szakmai szaktárgyakat, 23,1%-ban humán tárgyakat (magyar, történelem, nyelv, etika, filozófia). A válaszadók 9,5%-a tanító. Nem válaszolt 1,5%. A megkérdezett 1106 fő közül 110 fő 3 szakot, 673 fő 2 szakot jelölt meg. A fenti adatok az első megjelölt szakra vonatkoznak.

Hány éve tanít?

A válaszadók átlaga 21 év volt.

Mióta dolgozik az iskolában? 15 éve dolgozik az adott iskolában a tanárok többsége, minimum az adott tanévtől, maximum 42 éve.

Milyen elfoglaltsága van az iskolában? 18,6%-ban nincs válasz. A diák sportkört 6,6%-ban; egyéb szakkört 20,8%-ban; ifjúságvédelmi felelőst 7,7%-ban; programszervezőt 3,9%-ban; drogkoordinátort 1%-ban; osztályfőnököt 5,3%-ban; érdekvédelmi szervezetet 1,1%-ban; munkaközösség-vezetőt 6,6%-ban; egyebet 28,4%-ban jelölték meg a megkérdezettek.

A fentiek alapján a diákok szabadidős tevékenységét érintő nem szaktárgyi tevékenység 19,2%-ot jelent! Figyelembe véve a diákok kívánságát – többet szeretnének együtt lenni tanáraikkal a szabadidőben –, így már érthető.

Hogyan ítéli meg egészségi állapotát? A tanárok 0,3%-a nem válaszolt. 1,8%-a ítéli rossznak; 27,6%-a megfelelőnek; 60,1%-a jónak és 10,2%-a kitűnőnek az egészségi állapotát. A különböző felmérések és időszakos vizsgálatok ennél rosszabb képet mutatnak, a tipikus pedagógus-betegségeken kívül (korai halláscsökkenés, a sok- és hangos beszéd következtében jelentkező hangszál-, torok- és gégeelváltozások, a különböző ortopédiai panaszok a tartós állás következtében) az idegrendszeri terhelés következménye az alvászavar, a hipertónia, a vegetatív panaszok, a gyomorbántalmak, stb. A fokozott terhelést jelzi, hogy a „stressz oldó pótcselekvések” közül pl. a dohányzás, az országos átlag feletti értéket mutat.

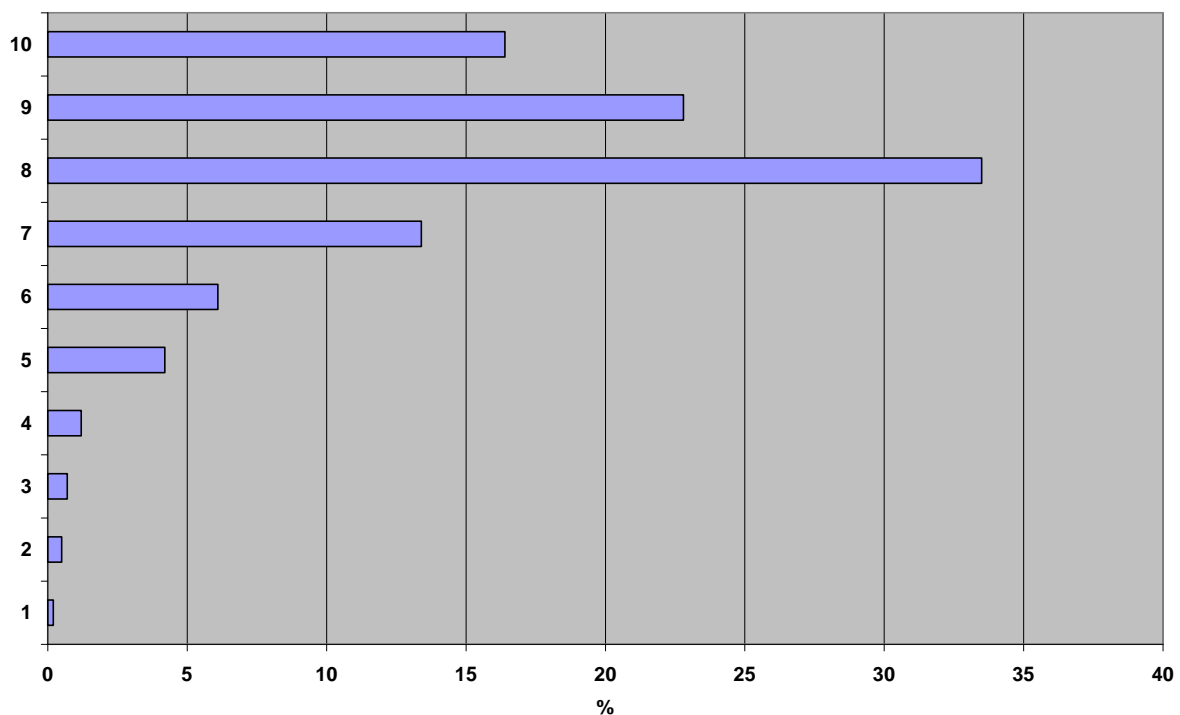
Az iskolák ... %-ban jelezték, hogy az időszakos szűrővizsgálatok elvégzése rendben megtörténik. Ez különösen fontos azért, hogy a „jelző” tünetek már korán felismerésre kerüljenek, ezért igen fontos és lényeges, hogy a szűrővizsgálatok alapos, a fenti elváltozásokra különösen figyelő, és ne egy formális „hogyan vagyunk, hogyan vagyunk?” vizsgálat legyen.

„*Hogyan érzi magát az iskolában?*” kérdést a tanárok egy tíz fokú skálán jelölhették. A kérdést a tanári kérdőív végére tettük, úgy gondoltuk, befejezésként tesszük fel a kérdést. Ismerve az iskolákat és pedagógusokat ért megszorításokat, átszervezéseket, folyamatos bizonytalanságot jelentő „létszámfelesleg” emlegetését, örültünk az eredményeknek, amelyet a 6. sz. ábra mutat be.

7. sz. táblázat
Iskolai közérzet 10 fokozatú skálán jelölve

Hogyan érzi magát	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
%	0,2	0,5	0,7	1,2	4,2	6,1	13,4	33,5	22,8	16,4

6.sz. ábra.
Hogyan érzi magát az iskolában 10 fokú skálán jelölve, %-ban?

Azt mondhatjuk tehát, hogy a romló helyzet ellenére a választ adó pedagógusok a zárt iskolai légkörben jól érzik magukat, és optimisták! Mindössze 1,2% nem válaszolt a kérdésre.

Érdeemes lenne a törvényalkotóknak is elgondolkodni, hogy meddig szabad visszaélni az elkötelezett hivatástudattal, és hogy valóban helyes-e a létszámcökkentést indokoló állításuk, vagy egyéb alternatív megoldásokkal kellene áthidalni a jelenlegi helyzetet (pl. alacsonyabb osztálylétszámokkal, a pedagógusok tapasztalatát felhasználó kiscsoportos felzárkóztató módszerek alkalmazásával, a szabadidős tevékenységek honorálásával a tanítás mellett stb.).

Emlékeztetőül említjük, hiába vetítettük előre a jelenlegi bölcsődei helyek hiányát a kilencvenes években, szüklátókörü bezárás és átszervezés történt, most pedig nincs fedezetük

az önkormányzatoknak új bölcsődéket építeni. 110-120%-os telítettséggel dolgoznak az állami bölcsődék és már terhes anyaként jelentkeznek bölcsődei felvételre, igaz, a vállalkozó magán-bölcsődék jól járnak, de kevés család tud 60.000-100.000 forintot fizetni a gyerek elhelyezéséért havonta.

A továbbiakban az iskolákban potenciálisan előforduló problémák nagyságrendjére kérdeztünk rá.

Első kérdéscsoport volt a „Hogyan minősíti az alábbi jelenségeket az ön iskolájában? A minősítés három válasz állt rendelkezésre: komoly probléma; létező, de nem komoly probléma; nem probléma. A felsorolásban a jelenleg előforduló problémákra kívántunk választ kapni. A tanárok által adott választ a 8. sz. táblázat tartalmazza.

8. sz. táblázat

Az iskolában előforduló problémák nagyságrendje a pedagógusok szerint

	Komoly probléma	Létező, de nem komoly probléma	Nem probléma	Nincs válasz
1. Rendzavarások az osztályteremben	12,0	67,2	18,1	1,8
2. A tanulók hiányzásai igazolt igazolatlan	11,0 27,1	43,4 50,2	40,8 18,3	4,4
3. A tanulók érdektelensége	39,7	48,7	12,2	1,4
4. Verekedések	7,1	47,5	44,6	0,7
5. A diákok fegyverhasználata	1,0	3,7	93,8	1,5
6. Vandalizmus (épület, eszközök rongálása)	15,8	54,5	29,1	0,7
7. A tanárok megfenyegetése a diák részéről a szülők részéről	2,6 2,9	18,8 21,1	77,3 73,7	1,1 2,4
8. Etnikai megkülönböztetés, kirekesztés	0,9	10,9	87,4	0,7
9. Előítéletesség	2,7	29,0	67,5	0,8
10. A diákok igazságtalan értékelése	1,4	26,9	70,5	1,1
11. Segítségre szoruló diákok: Anyagi okból Tanulmányi okból Lelki okból	39,6 36,3 31,2	55,0 57,1 58,3	4,1 5,3 9,0	1,2 1,3 1,4
12. A tanulók szegénysége	34,0	57,3	7,6	1,1
13. A szülők munkanélkülisége	43,8	48,5	6,3	1,4

A táblázat adatai világosan jelzik a tanárok által is érzékelt problémákat a tanulók és családjaik körében. A munkanélküliséget a tanulók családjában 43,8%-ban komoly gondként jelölik, s ha a létező, de nem komoly csoport 48,5%-át is ide vesszük, az 82,3%-ot jelent! 34%-ban jelölik komoly gondként a szegénységet is, és 39,6%-ban jelölik komoly gondként, 55,0%-ban létező, de nem komoly gondként a tanulók anyagi rászorultságát.

A munkanélküliek egy jelentős része iskolai végzettség hiányában kiszorult a munkaerő piacról, jelenlegi helyzetéből kizárólag valamilyen többlettudás megszerzésével törhet ki. A „feleslegessé” vált pedagógusok átképzése helyett, őket a felnőtt oktatásban kellene

foglalkoztatni ott, ahol élnek, ahol a munkaképes korú lakosság 10-40% esetenként 80%-a munkanélküli.

A tanulók érdektelensége 39,7%-ban komoly gondként, 48,7%-ban létező, de nem komoly gondként jelentkezik, mindössze a tanulók 12,2%-ában nem probléma. Társadalomkutatóknak, oktatáspolitikusainknak el kellene gondolkodni az okokon is, nem valószínű, hogy a „digitális tábla” lesz a gyógyír fenti problémára.

A diákok igazságtalan értékelését, a tanárok fenyegetéseit, a kirekesztést, előítéletességet, fegyverhasználatot az iskolában 1-3% között jelzik komoly problémaként, az iskolák kétharmadában nem probléma - a tanárok véleménye szerint -. Figyelmeztető az igazolt és igazolatlan hiányzások adatsora, az igazolatlan hiányzás pl. csak 18,3%-ban nem probléma, itt a legmagasabb a nincs válasz-ok aránya is. Külön tárgyalást érdemel a vandalizmus kérdése. A rendőrségi és bírósági gyakorlat egyértelműen azt igazolja, hogy az erőszakos cselekmények aránya és mélysége is kedvezőtlen változást mutat a fiatalok körében. Fontos tehát, hogy minden olyan cselekedetet, amely erre utal, nagyon komolyan vegyünk és megfelelően kezeljük. Az egészségnevelés tartalmi elemeinél már utaltunk az önfegyelem, önértékelés fontosságára, a stressz-helyzetek kezelésének gyakorlására, a frusztráltság levezetésére. Minden olyan helyzetben és esetben, amikor a fenti jelenséggel találkozunk a pedagógus, az adott eset pontos megismerése mellett, a szükséges intézkedések megtétele is fontos. Mint a következő kérdéskör válaszaiból kiderül a diákok közötti verekedés és erőszak kezelésére az iskolák 20,7%-ban sem írásos, sem szóbeli megegyezés nem történt, az iskolák 32,5%-ában pedig csak szóbeli megegyezés történt.

A tanulók segítése a tanárok részéről. A tanulók 36,3%-nál komoly gondként jelentkezik a tanulásban történő segítségnyújtás, 57,1%-ban létező, de nem komoly gond. Ha két jelzést összegezzük, egyértelmű, hogy a tanárok részéről átmenetileg vagy folyamatosan órán kívüli szaksegítségre szorul a tanulók nagy része! Ennek biztosítása a fenti helyzet szakelemzésén túl kötelezettség, ha a tudásalapú társadalom szlogenjét a gyakorlat szintjére fordítjuk. A tanárok 31,2%-a jelölte, hogy komoly gond a lelki okból segítségre szoruló tanulók aránya, létező, de nem komoly gondként jelölte 58,3%. A kettő együtt a tanulók 89,5%-a. Az iskolák tanári testületeinek megerősítése mentális kérdésekkel foglalkozó szakemberekkel elkerülhetetlen (iskola pszichológus, egészségfejlesztő mentálhigiénikus, szociális munkás, gyógypedagógus). A kérdés megoldása nem csak új ember felvételével képzelhető el, hanem

másod-diplomaként, kiegészítő szakként a meglévő szaktanárok, védőnő is számba vehető és támogatandó.

A ”tanulók anyagi segítségre szorulnak”, és a „szülői szegénység” kezelésének problémáit együtt értékeljük. Közhelyként emlegetik ma már, hogy a rendszerváltás legnagyobb vesztesei a gyerekek, a megállapítás igaz, csak hogy az elmúlt 17 évben felnőtt a rendszerváltás gyermekpopulációja és a veszteség nem csökkent, hanem nőtt. Az iskolai hátrányos helyzet nyilvántartások kapcsán már utaltunk arra, hogy milyen összetett kérdés a szegénység és a hátrányos helyzet megítélése. Egy biztos, hogy sokkal inkább odafigyelés, osztályfőnöki élemlátás, empátia kérdése a segítségnyújtás. A pénzen túl az adott családnak megértésre, kisebb-nagyobb segítségre, esetenként a meglévő szabályok megismertetésére van szüksége, és arra, hogy összekapcsolják őket a hivatalos családsegítő szolgálattal.

Egy jó osztályközösség úgy tud segíteni egymásnak, hogy a „segített” tanuló nem megszégyenül, hanem baráti segítségként éli meg a segítségnyújtást. Sajnos a közmorál általában „média-hírként” kezeli a segítségnyújtást, noha az igazi segítség nem hivalkodó, nem önreklám, hanem névtelen és szerény. A szülői szegénység kezelésére az iskolák 42,7%-nak nincs stratégiája, miközben 34,0%-ban komoly, 57,3%-ban létező, de nem komoly problémaként jelezték. A munkanélküliség 43,8%-ban komoly, 48,5%-ban létező, de nem komoly probléma. Érdeemes lenne különösen azokon a területeken, ahol a munkanélküliség és szegénység messze meghaladja az országos átlagot, a település önkormányzatának, az iskolavezetésnek, a területi munkaügyi központnak felmérni és átgondolni, hogy milyen stratégiával lehetne elmozdulni a holtpontról. Pl. gyógynövény-termesztési szaktanfolyam tartása, önkormányzat ingyen parlagon fekvő területeket adhatna a különböző mezőgazdasági termeléshez, gyógynövénygyűjtés, közhasznú munkák: ároktisztítás, parlagfű irtás stb., kisállat tenyésztési tanfolyam tartása, legalább a saját szükséglet megtermelésére, ingyen induló állatok biztosítása, elhagyott gyümölcsösök, erdők karbantartása stb.

„Milyen gyakran kell beavatkozni vagy fegyelmezni a tanulókat az alábbiak miatt?”A kérdés felvetését egy ötfokú skálán jelölhették: nagyon gyakran, gyakran, néha, ritkán soha. Itt árnyaltabb választási lehetőség volt. 12 kérdéskörből bizonyos kérdésköröket részletesen a „kidolgozott stratégiák”-kal is összevetve értékelünk.

Az iskolai személyzet szóbeli fenyegetettsége és testi épségének veszélyeztetése miatti beavatkozást 0,2%-ban, illetve 0,1%-ban jelezték nagyon gyakran, 0,5%-ban, illetve 0,2%-ban gyakran, 26,9%-ban illetve 10,1%-ban ritkán és 68,1%-ban, illetve 89,0%-ban soha. A média hatására egy-egy eset igen nagy média-figyelmet kap, valószínűleg magasabb értékeket vártunk. Talán helyesebb lenne ezekben az esetekben is a média visszafogottabb tájékoztatása, a szülői, tanulói kötelezettségek említése, a pedagógusok munkájának körültekintőbb bemutatása a „bulvár szenzáció” helyett.

A vandalizmus miatti beavatkozásnál a nagyon gyakran 1,3%-ban, a gyakran 13,7%-ban fordul elő. Ez megegyezik a korábbi jelzéssel, de míg korábban 29,1% került a *nem probléma* kategóriába, itt a *soha* csak 9,6%, a *néha* 23,7%, a *ritkán* 41,6%. A korábbi megjegyzést ez csak erősíti, és fontos, hogy a helyi adottságok figyelembevételével kialakított álláspont szülessen a helyzet kezelésére a tantestületen belül, különben az „ott és azonnali” intézkedés vita tárgyát képezheti egyrészt, másrészt a pedagógus biztonságérzete is más, egy közösségi döntésen alapuló intézkedés során.

Az iskolai lopás kérdésköre: 0,3%-ban jelezték a *nagyon gyakran*, 3,3%-ban a *gyakran*, 28,9%-ban a *néha*, 57,7%-ban a *ritkán*, és 9,6%-ban, hogy *soha nem fordul elő*. Az iskolák 49,8%-a írásban rögzítette a tennivalókat, 33,3%-a szóbeli megegyezés alapján intézi a lopás eseteit, 14,9%-ban nincs ilyen stratégia.

A 2006-os évben a fiatalok 7120 fős elitétől 4723 vagyon elleni bűncselekményt követett el, ez 66,3%, és közülük 4154 férfi volt. A felnőtt korú elitáltaknak csak 35%-a tartozik ebbe a kategóriába.

A társadalmi gyakorlat változása pozitív és negatív irányba egyaránt árnyaltabb megközelítést igényel. Egyik oldalon erősítjük a magántulajdon védelmét, újabb és újabb jogszabályokkal próbáljuk védeni, felszólítva az egyéneket az önvédelem erősítésére, a másik oldalon megengedő magatartással „megélhetési bűnözésről” beszélünk, a szabálysértési határokat emeljük, a bírósági gyakorlat könnyítése miatt, így nehéz az iskolának tisztességről, erkölcsről, mások tulajdonának tiszteletben tartásáról szabályokat alkotni és betartásukat megkövetelni.

Nem erősíti a társadalmi gyakorlatot az sem, hogy ma már nem igaz a közmondás sem, „Aki kiskorában tút lop, nagy korában lovat lop, s aki lovat lop, azt felakasztják.” Természetesen az erkölcsi rombolásnak vannak korábbi gyökerei, a legemlékezetesebb rádióinterjú az 1980-as évekből, a tanárnő behívja a szülőt, hogy gyermeke eltulajdonította osztálytársai ceruzáit, a szülő védekezése, nem értem, miért tette, amikor én a munkahelyemről annyi ceruzát hozok neki, amennyit akar. A jelenlegi szemlélet és a korábbi gyakorlat felszámolása és értékrendként kezelése még hosszú időt vesz igénybe, de a tendencia miatt komolyan kell foglalkozni vele.

A tanulók birtokában lévő nem biztonságos eszközök (kés, vipera) miatt 0,5%-ban kell gyakran beavatkozni, 3,0%-ban néha, 34,7%-ban ritkán, és 61,0%-ban soha. Ez is egyezik a korábbi megjegyzéssel.

Egyéb megjegyzést tettek 6,0%-ban, itt elsősorban a mobiltelefonok, különböző zenei lejátszókat stb. tették szóvá.

9.sz. táblázat

Tanulók részvétele az iskolai élet fontos döntéseiben

	Nincs válasz %	Teljesen egyetértek %	Egyetértek %	Egyet is értek, meg nem is %	Nem értek egyet %	Egyáltalán nem értek egyet %
1. A tanulók részt vesznek a fontos döntésekben	0,9	19,8	47,6	24,0	6,7	1,0
2. Részt vesznek a rendszabályok kialakításában	0,3	23,0	52,2	18,1	5,4	1,1
3. Részt vesznek az iskolai események szervezésében	0,3	38,1	51,8	8,3	1,5	0
4. A tanulók jelzik mit szeretnének tanulni az egészségről	0,9	20,4	43,0	23,0	10,3	2,4
5. A diákparlament sok tevékenységet kezdeményez és szervez	2,6	21,2	43,7	18,9	10,8	2,7
6. A tanulókat bátorítják a véleménynyilvánításra	0,5	26,8	51,0	18,4	3,0	0,4
7. A tanulók kaphatnak segítséget a tanároktól, ha szükségük van rá	0,4	61,6	36,1	1,7	0,2	0,1
8. A tanároknak magas elvárásaik vannak a diákok viselkedését illetően	0,5	17,3	39,8	25,0	13,9	3,5
9. A tanárok túl szigorúan bánnak a tanulókkal	1,1	0,9	9,8	27,4	49,1	11,8
10. A tanulók jól érzik magukat az iskolában	0,5	20,3	60,5	17,5	1,0	0,3

A feltett 10 kérdésre adott választ a 9. sz. táblázatban foglaltuk össze.

A táblázat adataiból látható, hogy az 5. és 9. kérdés kivételével a *nincs válasz* 1% alatt maradt. A tanulók részvétele a fontos döntésekben magas aránya véleményünk szerint inkább a lehetőséget, mint a valódi részvételt tükrözi, a kérdésfeltevést a jövőben érdemes pontosítani.

A rendszabályok kialakításában való részvétel magas aránya 75,2%, igen optimista, az egyes szabályszegésekre utaló kérdésekre adott válaszok ezt nem minden esetben igazolják vissza, pl. iskolai dohányzás, hiányzás.

Az iskolai események szervezésében való részvétel 89,9%-os értéke kiválónak mondható. A személyes találkozáskor hallottak, vagy ugyanezen pedagógusok véleménye korábban, ahol a diákok érdektelenségét 27,1%-ban komoly problémaként, 46,7%-ban létező, de nem komoly problémaként jelölték, ellentmondásokat takar.

A jelen vizsgálat szempontjából a legizgalmasabb kérdés a 4. „A tanulók jelzik, mit szeretnének tanulni az egészségről”, 20,4%-ban teljesen egyetért, 43,0%-ban egyetért, 23,0%-ban egyet is ért, meg nem is, mindössze 12,7%-a jelzi, hogy nem ért egyet. Az adatok széthúzódása érzékelteti a probléma sokrétűségét. Egyrészt az alaptanterv rögzíti a tananyagban szereplő kötelezettségeket, ehhez járulnak a helyi tantervben megfogalmazott kérdéskörök, a szabadidős tevékenységek és a „rejtett tanterv” egészségre vonatkozó részei. A 12,7%-os *nem értek, egyáltalán nem értek egyet* jelzi a bizonytalanságot. Emlékeztetőül, az egészségnevelési tervek elemzése során jeleztük az éves értékelésnél a tanulók alacsony számát, a következő évi tervek kialakításában való aktív részvételük szükségességét. Mindössze a tanulók 11,7%-át vonták be az értékelésbe. A tanulók véleményéből, ötleteiből, javaslataiból látható, hogy bevonásuk esetén a programok színesebbé válnak, a tanulók részvételi aránya magasabb lesz.

A diákszékház kezdeményező szerepével, a tevékenységek szervezésével, a tanárok 64,9%-a egyetért, 10,8%-a nem ért egyet, és 2,7%-a egyáltalán nem ért egyet. Az így megfogalmazott válaszok jelzik a tanulók ez-irányú változó teljesítményét.

A tanároknak csak 1,3%-a érzi úgy, hogy a tanulók nem érzik jól magukat az iskolában. Tapasztalataink szerint ez igen optimista vélekedés. A 17,5%-os *egyét is értek, meg nem is*, közelebb áll az igazsághoz.

A tanárok 17,4%-a vélekedik úgy, hogy nem magasak az elvárások a tanulók viselkedésével szemben, és 60,9% gondolja úgy, hogy nem bánik szigorúan a diákokkal.

Minden demokratikusan működő intézmény egyik alappillére a szabad véleménynyilvánítás. Tanulóink az iskolai keretek között ismerkednek a demokrácia alapszabályaival, ezért fontos a véleménynyilvánítás bátorítása is. A 26,8%-os „teljesen egyetértek”, 43,7%-os „egyetértek” válaszok alapján úgy ítéljük meg, hogy ez formailag rendben van, de mi van a hétköznapokban?

A tanárok véleménye a szülők részvételéről az iskolai életben

A mindennapos gyakorlatban a tanárok nagyon sokszor panaszkodnak arról, hogy a szülőket nem igazán lehet bevonni az iskolai munkába.

10. sz. táblázat

A tanárok véleménye a szülők iskolai életben való részvételéről

	Teljesen egyetérték	Egyetérték	Egyet is értek, meg nem is	Nem értek egyet	Egyáltalán nem értek egyet	Nincs válasz
1. A szülőket bevonják a döntésekbe	45,8	41,5	10,2	1,5	0,4	0,6
2. A szülők többsége hajlandó együttműködni az osztályfőnökkel	23,6	47,6	20,8	6,8	0,9	0,4
3. Nincs elég szülő, aki részt vesz az iskolai események szervezésében	10,6	35,7	24,4	23,3	5,2	0,8
4. A szülőnek lehetősége van, hogy a tanárról és osztályról véleményt mondjon	29,2	51,1	15,1	3,3	0,9	0,5
5. A szülő bemegy az iskolába, hogy a tanárral beszéljen	16,5	41,0	25,4	14,6	0,8	0,7

Az táblázatból látható, hogy azzal az állítással, hogy a szülőket bevonják az iskolai döntésekbe, a tanárok 45,8%-a teljesen egyetért, 41,5%-a egyetért, alig 2%, aki nem ért egyet. Arra a kérdésre, hogy a szülő bemegy az iskolába, hogy a tanárral beszéljen, már csak 16,5%-a nyilatkozik úgy, hogy teljesen egyetért és 41,0%-a, hogy egyetért, 14,6% nem ért egyet, és 25,4% egyetért, meg nem is.

Ha pedig nem megy be a szülő az iskolába, nem tud beleszólni a döntésekbe, nem tud véleményt mondani az osztályról sem. A lehetősége adott, a lehetőséggel való élés esetleges.

„Nincs elég szülő, aki részt vesz az iskolai események szervezésében” állításról a tanárok 10,6%-ban nyilatkozott úgy, hogy teljesen egyetért; 35,7%-ban úgy, hogy egyetért; 24,4%-a egyet is ért meg nem is; 23,3%-a nem ért egyet; 5,2%-a egyáltalán nem ért egyet. Vagyis a tanárok mindössze 28,5%-a nyilatkozik úgy, hogy nem számíthat a szülők segítségére.

Az iskola és a szülők kapcsolatában a jövőben meg kell találni az optimális kapcsolattartás lehetőségét, figyelembe véve néhány alapvető szempontot. Például: a fogadóórák többsége munkaidőben van. Ma már a munkahelyekről a szülő ilyen címen nem távozhat el. Vagy pl. a szülői értekezletet az iskola minden osztály számára egy napon tartja, így több gyermek esetén a szülő valahonnan „hiányzik”. Egyszülős család esetén a gyermekek felügyelete sem megoldott, ilyenkor hosszabb napközis nyitva tartással segíthetik a szülőt. Középiskolások esetén a szülői értekezlet időpontjának megválasztása a környező települések esti elérhetőségének is a függvénye stb. A modern technikák segítségét is igénybe véve elképzelhető az iskolai honlap bevezetése, és elérhetőségének közlése a szülővel. Néhány iskolában a mobiltelefonos információközlés sem idegen, hiányzás vagy egyéb esetben. Ismeretes hátrányos helyzetű körzeti iskoláknál a tantestületből együttes látogatás a szülőknél, ahol több gyermek jár az iskolába, ahol a szülőnek a busz költsége is többlet-, vagy fedezetlen kiadás.

11. sz. táblázat

**Az Ön iskolájában kidolgoztak-e egységes stratégiát az alábbi problémás területek
kezelésére**

	Igen, írásos	Igen, szóbeli megegyezés	Nincs ilyen stratégia	Nincs válasz
1. A verekedés erőszakos kezelésére	43,9	32,5	20,7	2,8
2. A diákok egymás közötti nem testi bántalmazás esetére	25,0	44,6	27,6	2,8
3. A tanulók kudarcától való félelmének oldására	14,0	49,8	33,3	2,9
4. A tanulók szexuális bántalmazása esetén	7,3	19,7	70,2	2,8
5. A tanuló halálának feldolgozására	1,4	18,9	72,2	2,5
6. A tanuló öngyilkosságának feldolgozására	1,3	15,8	80,0	2,9
7. A lógás esetére	78,8	14,3	5,3	1,5
8. A diszkrimináció kezelésére	31,3	34,7	30,5	3,5
9. A tanuló külső megjelenésével kapcsolatos problémák	59,0	24,5	14,6	2,0
10. A droghasználat gyanúja	47,5	27,8	21,9	2,8
11. A lopás esetére	49,8	33,3	14,9	2,0
12. Az iskolai balesetek megelőzésére, kezelésére	81,0	12,5	5,1	1,4
13. A dohányzás megelőzésére	79,4	14,4	5,1	1,1
14. Az iskolai alkoholfogyasztás megelőzésére	73,0	15,7	10,1	1,2
15. A gyermekbántalmazás megelőzésére otthon	15,5	37,3	44,5	2,6
iskolában	42,8	29,5	25,4	2,4
16. A szülői szegénység kezelésére	20,2	33,9	42,7	3,3

Egységes stratégiák az iskolai problémák kezelésére

12. sz. táblázat

Az iskolában elforduló problémák gyakoriságát hasonlítjuk össze a problémák kezelésére kidolgozott stratégiák előfordulásának arányával.

Probléma	Probléma kezelésének stratégiája %-ban				Probléma előfordulásának gyakorisága %-ban					
	Igen, írásos	Igen, szóbeli megegyezés	Nincs ilyen stratégia	Nincs válasz	igen gyakran	gyakran	néha	ritkán	soha	Nincs válasz
A verekedés erőszakos kezelésére	43,9	32,5	20,7	2,9	0,8	8	38,1	38,2	14,6	0,3
A diákok egymás közötti szóbeli konfliktus	25	44,6	27,6	2,8	4,1	25,4	44,9	2	23,5	0,1
A diszkrimináció kezelésére	31,3	34,7	30,5	3,5	0,4	4,3	21,4	55,9	17,6	0,4
A droghasználat gyanúja	47,5	27,8	21,9	2,8	0,3	0,2	4,2	20,3	75	
A dohányzás megelőzésére	79,4	14,4	5,1	1,1	7,3	0,7	27,9	63,8	0,3	
Az iskolai alkoholfogyasztás megelőzésére	73	15,7	10,1	1,2	1	1	6,2	27,9	63,9	

A tanulók közötti szóbeli konfliktusok: 4,1% *nagyon gyakran*, 25,4%-ban *gyakran*, 44,9%-ban *néha*, 23,5%-ban *soha* választ kaptunk. A kidolgozott stratégiák 25,0%-ban írásos, 44,6%-ban szóbeli megegyezés, 27,6%-ban nincs ilyen stratégia, míg 2,8%-ban nincs válasz. Látható, hogy az iskolák, ahol a problémák nagyon gyakran vagy gyakran jelentkeznek, rendelkeznek írásos stratégiával.

Verekedés, erőszak: 0,9%-ban nagyon gyakran, 8%-ban gyakran, 38,1%-ban néha, 38,2%-ban ritkán, 14,6%-ban soha. Írásos anyag áll rendelkezésre 43,9%-ban, 32,5%-ban szóbeli megegyezés és 20,7%-ban nincs ilyen stratégia. Az iskolai sérülések, balesetek egy része az iskolai verekedésekből ered, ezért lényeges, hogy egységes véleményt alkossanak a tanárok a

probléma kezelésére. Nagyon gyakori és gyakori előfordulás és az írásos stratégia közelít egymáshoz.

Bizonyos tanulók fizikai, lelki zaklatása, kiközösítése szerepel a „*Milyen gyakran kell beavatkozni?*” kérdőívben. A válasz: 0,4%-ban nagyon gyakran, 4,3%-ban gyakran, 21,4%-ban néha, 55,9%-ban ritkán, 17,6%-ban soha. A fenti probléma kezelése sok esetben leszűkül az „etnikai” kérdésre, holott az iskolai problémák egy része a közösségekben nem ebből fakad: csúfolják, zaklatják, kiközösítik a kövér, a nagy fülű, a nehezen alkalmazkodó, a testi fogyatékos, a dadogó stb. gyereket is, sőt, esetenként a „hangadó osztálytárs” megmondja, kivel nem beszélhetnek, játszhatnak a többiek. Ha megszegik a „szabályt”, ők is hasonló sorsra juthatnak. Ebben a kérdésben a tanároknak, főleg az osztályfőnököknek csendes megfigyelőként határozottan kell viselkedni és háritani a jelentkező anomáliát. A kérdésről, ha nem is írásos megállapodással, de egységes stratégiával minden tantestületnek rendelkeznie kell. Legalább abban egyet kell érteniük, hogy a jelenség esetén nyíltan beszéljék meg a teendőket. A hosszú évek óta tanító pedagógus tudja, hogy néha évekig nem találkozik a fenti jelenséggel, de néha olyan osztályközösség alakul ki, ahol minden pedagógiai szaktudására szükség van, hogy kezelni tudja a helyzetet. Direkt beavatkozás esetén a probléma legtöbbször latenssé válik, de nem szűnik meg. Ez még rosszabb, mint a nyílt megjelenés. A prevenciót a tolerancia gyakorlása segítheti. Ez a tanulók körében a legkülönbözőbb témákban szervezett versenyek formájában realizálható, ahol meg kell találni a módját, hogy a kirekesztett tanuló is győztes legyen valamiben!

Stratégia a diszkrimináció kezelésére: 31,3% írásos, 34,7% szóbeli megegyezés, 30,5%-ban nincs ilyen stratégia.

Nem véletlen, hogy a tanulók papírrepülőgép-hajtogató versenytől a rejtvényfejtő versenyen át, a csokoládéévs versenyig még sok mindent javasoltak iskolai foglalkozásként és versenyként.

A káros szenvedélyek közül a dohányzás elleni stratégia a legegységesebb (nem véletlenül törvény is rendelkezik erről). 79,4%-ban írásos stratégia található az iskolákban. A beavatkozási gyakoriság egybe esik az azonos életkorúak ismert dohányzási szokásaival. Az iskolai alkoholfogyasztásnál 73,0%-ban találunk írásos stratégiát, 15,7%-ban szóbeli

megállapodást, miközben 63,9%-ban azt jelezték a tanárok, hogy soha nem kell ez ügyben beavatkozniuk, és a *nagyon gyakran, gyakran* értéke mindössze 1%. A *ritkán*: 27,9%.

A probléma általában az iskolai rendezvényekhez csatlakozó alkoholfogyasztást, valamint a többnapos kirándulások idejét érintik. Ezzel kapcsolatban nem mindig azonos a tanárok véleménye sem. Az étkezésnél említett mértéktartás, a kulturált ivási szokások kialakítása, különösen a 16-18 éves korosztály esetén a tiltás helyett fontosabb lenne. Különösen a szakiskolák és szakközépiskolák esetén, ahol a tanulót körülvevő gyakorlati közegben a felnőttek körében mindennapos szokás az alkoholfogyasztás, még munka közben is, bármennyire tiltott munkavédelmi okból. Hogy a tiltás nem megoldás, és hogy a mértéktartás szokás kérdése is, azt példázza a svéd Volvo munkagépeket gyártó cégénél tett látogatás tapasztalata, a pihenőhelyiség hűtőszekrényében ásványvíz, üdítő és alacsony alkohol tartalmú sör állt a dolgozók rendelkezésére. A kérdésre „nem tiltott az alkoholfogyasztás?” – köztudott a szigorú svéd szabályozás az alkoholfogyasztásról – az volt a válasz, „senki nem iszik többet egy üveg sörnél”.

A drogfogyasztás vagy gyanúja miatti intézkedéseknél 0,3%-ban nagyon gyakran, 0,2%-ban gyakran és 75,0%-ban soha, ritkán 20,3%-ban kell beavatkozni.

47,5%-ban írásos, 27,8%-ban szóbeli megegyezés van az iskolában, 21,9%-ban nincs ilyen stratégia, 2,9%-ban nincs válasz.

A káros szenvedélyek előfordulási gyakorisága az egészségnevelési tervekben azt jelzi, hogy a pedagógusok e kérdést kiemelten kezelik az iskolában. Természetesen ehhez hozzájárul, hogy az ÁNTSZ „dohány-kommandója” rendszeresen ellenőrzi, hogy az OM pályázati kiírások közül 2000-től folyamatosan, többségében csak kábítószer elleni projektekkal lehetett pályázni. Mindezek ellenére szomorú, de tény, hogy sem a dohányfogyasztás, sem az alkoholfogyasztás, sem a kábítószer-kérdés nem a kívánt irányba változott.

Stratégia az iskolai balesetek megelőzésére

A tanári válaszok 81,0%-a jelezte, hogy írásos stratégiával rendelkeznek az iskolai balesetek megelőzésére, illetve bekövetkezése esetén a tennivalókról. 12,5%-ban nincs stratégia. A

balesetektől való félelemre a diákok válaszaiból történt válogatás során már utaltunk. A legtöbb baleset az óráközi szünetekben fordul elő, itt az állandó tanári felügyelet különösen az alsó tagozatosoknál és serdülőkorban elengedhetetlen. Tragikus balesetek ritkán fordulnak elő, ezek általában rosszul rögzített sporteszközöktől, épületek karbantartási hiányából, vagy emberi mulasztásból fakadnak. A halálos kimenetelű balesetek „médiá-érdeklődése” miatt egyre kevesebb pedagógus vállalkozik az iskolán kívüli foglalkozások, események, kirándulások, a tanulók által áhított szabadfoglalkozások vezetésére, felügyeletére.

Külön figyelmet érdemel az iskolai szünetek első három napja balesetvédelmi szempontból. Itt a tanulók felkészítése mellett a szülők, a közlekedésben résztvevők fokozott figyelme is szükséges. Örvendetes volt a „becsöngettek” média-kampány, az első hét az iskolában a hosszú nyári szünet után ugyanolyan veszélyeket rejt, mint a nyári szünet kezdete.

Az iskolai balesetknél külön tárgyalást érdemel az iskola megközelítésének módja: gyalog, közlekedési eszközzel, kerékpárral. Valamennyi veszélyeket rejt, időről-időre beszélni kell ezekről. Korábban említettük azt a jó gyakorlatot, ahol a kerékpárral közlekedők biztonságos közlekedést jelentő eszközeit is ellenőrzik pl. a fejtámasz sisak, a lámpa, a kerékpárút hiányában a szájmascsk viselését. Azokban az iskolákban, ahol sok gyerek kerékpárral közlekedik, pl. a dél-alföldi régióban megszívlelendő a tanulók javaslata, rendezzen az iskola közlekedési KRESZ- és ügyességi versenyt. A gyalogos biztonság érdekében az iskolák előtti reggeli és déli gyalogos átkelés, ügyeleti biztosítás stb.

A fenti kérdések igazolására álljon itt a 2006-os év közlekedési balesetek áldozatainak életkori megoszlása

13.sz. táblázat

Közlekedési balesetek áldozatai életkorok szerint

	Járművezető	Utás	Gyalogos	Összes	Összes %-os megoszlása
6 éven aluli	6	441	112	559	1,9
6-14 éves	428	931	500	1869	6,3
15,17 éves	521	645	223	1389	4,7
18-24 éves	2509	2080	321	4910	16,8
Összes	3464	4097	1156	8717	

Ha a személyi sérüléssel közúti balesetek gyermekáldozatait nézzük 14 éves korig, azt találjuk, hogy 49,8%-nak személykocsiban, 25,3%-uk gyalogosan, 16,7%-uk kerékpáron, 1%-uk motorkerékpáron, 2,1%-uk segéd-motorkerékpáron, 3,4%-uk egyéb járművön sérült. Az adatok azt igazolják, hogy a 14 éven aluliak közúti sérüléseiben még mindig a felnőttek figyelmetlensége, felelőtlensége az ok. Az összes gyalogos sérülések esetén is 55,6%-ban a járművezető hibájából, míg 44,2%-ban a gyalogosok hibájából történik a baleset. Az összes gyalogos baleset 16,2%-a esik a 14 éven aluli, 5,9%-a a 15-17 év közötti, míg 8,5%-a a 18-24 éves korosztályra.

Szexuális bántalmazás: Az iskolák 70,2%-ban nem rendelkeznek sem írásos, sem szóbeli elképzelésekkel a probléma kezelésére. Az egészségnevelési tervek elemzésénél jeleztük, hogy az életkori sajátosságok, és az élet reális tényeinek ismeretében a szexuális kérdésekről történő iskolai tanácsadást beszélgetések, tájékoztatások számát kevésnek ítéltük. Ugyanez vonatkozik a szexuális zaklatásra, bántalmazásra is, helytelen álláspont, ha azt hisszük, hogy amiről nem beszélünk, az nincs. Igaz, hogy a speciális nevelést igénylő intézmények esetén a tanulók felvilágosítása tájékoztatása, ellenőrzése megfelelően történik a pedagógusok és kollégiumi nevelők részéről, de a normál tantervű iskolákra nézve kevés a jelenlegi arány.

A felnőttek körében végzett felmérések azt igazolják, hogy sokkal több gyermeket érint a szexuális zaklatás, bántalmazás, főleg családtagok, ismerősök, rokonok részéről, mint amennyiről korábban tudtak. A felnőttkori szexuális zavarok, aberrációk, brutalitások hátterében igen sokszor a gyermekkori élmények állnak. A kérdéssel való foglalkozás megkerülhetetlen. A jogerősen elítéltek között a házasság, család, ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűnelkövetők között összesen 107 fiatalos volt a 2739 bűnelkövető között, a felnőttek felelőssége e téren is kiemelendő.

Külön kell kezelni a „halál” kérdéskörét. A „tanuló halálának feldolgozására” 77,2%-ban, „a tanuló öngyilkosságának feldolgozására” 80,0%-ban semmiféle stratégia vagy szóbeli megegyezés nincs. A tanuló a halál problémájával szembesülni kényszerül a családon belül, vannak középiskolás osztályok, ahol minden harmadik tanuló elvesztette valamelyik szülőjét, meghalnak a szeretett nagypapák, nagymamák, így gyakran éli át egy közösség tagjaként a fentieket, találkozik balesetekkel, elveszti barátját, ismerősét. Nem szabad „tabu” témaként

kezeln, mégis ez történik, ezért tudjuk elfogadni nehezen a megváltoztathatatlan tény, hogy aki megszületik, meg is fog halni.

Az élet befejezését ösztársadalmi szinten sem tudjuk elfogadni, ezért a feldolgozása is nehéz, és tulajdonképpen ehhez senki semmiféle segítséget nem kap, kivétel a meggyőződéses vallásos emberek esete. Ezért külön figyelmet érdemel a tanulók ilyen irányú segítése. A halálról beszélgetni kell velük, lehetőleg még az „események” előtt, de ha közvetlenül őket érő halál-esemény történik, mindenképpen! Az egyénnek és a közösségnek egyaránt szüksége van, hogy segítsék a történetek feldolgozását. A halál megismerése, elfogadása, mindenképpen erősíti az élet tiszteletét és megbecsülését, és a fiatalok baleseti haláleseteinek ismeretében ez is egy fontos szempont.

A gyermekbántalmazás.

Az otthoni gyermekbántalmazás esetére az iskolák 15,5%-ban írásos, 37,3%-ban szóbeli megegyezéssel rendelkeznek, 44,5%-ban nincs ilyen stratégia. Optimista közelítéssel mondhatnánk azt is, hogy a valósághoz igazodó értéket látunk, de ebben az esetben is érvényes, hogy „latens” módon jelentkezik a probléma és nemcsak fizikai bántalmazásról, és annak látéleti kérdéséről van szó, hanem legalább ilyen arányban állhatnak lelki terror alatt a gyerekek, és a pedagógusnak, iskolaorvosnak, védőnőnek érzékelnie kell a problémát! A gyerekek sokszor eltitkolják, szégyellik, hogy rosszul bánnak velük a szülők, vagy megszokták és már nem jelent problémát számukra.

A gyermekvédelmi törvényből adódó jelentési kötelezettség azonban a bántalmazást észlelő pedagógust és orvost, védőnőt egyaránt érinti és kötelezi.

Más elbírálás alá esik a gyermekbántalmazás az iskolában. 42,8%-ban írásos, 29,5%-ban szóbeli megegyezés van a fentiek kezelésére, de az iskolák 25,4%-ában semmiféle stratégia nincs. Ha összevetjük a milyen gyakran kell beavatkozni verekedések ügyében adataival, azt érzékeljük, hogy 44,6%-ban jelezték, az adott iskolában ez nem probléma. A gyerekek közötti bántalmazást tehát úgy kezelhetjük, mint az iskolákban megoldott kérdést. A pedagógusok vétsége az iskolavezetés fegyelmi ügye. Mindkét esetben azonban találkozunk egyedi,

szélsőséges esetekkel, amelyek évekig rögzülnek a közvélemény emlékeiben (mobiltelefonon vett tanuló bántalmazása, fejre mért ökölcsapás utáni sérülés stb.).

Érdeemes azonban elgondolkodni a pedagógusok helyzetéről is e téren. Mit kívánunk tőlük, és milyen fegyelmezési eszközök állnak rendelkezésre. Az erőltetett integráció, sok esetben a helyzet megoldhatatlansága, olyan körülmények közé kényszerítik, ahol a többi tanuló védelmében (ez a többség) kell intézkedni a renitens, magatartási problémák sokaságát produkáló tanulóval (kisebbség) szemben. Sok esetben a tények ismerete nélkül alkotott vélemény egy-egy ügyről.

Tudomásul kellene venni:

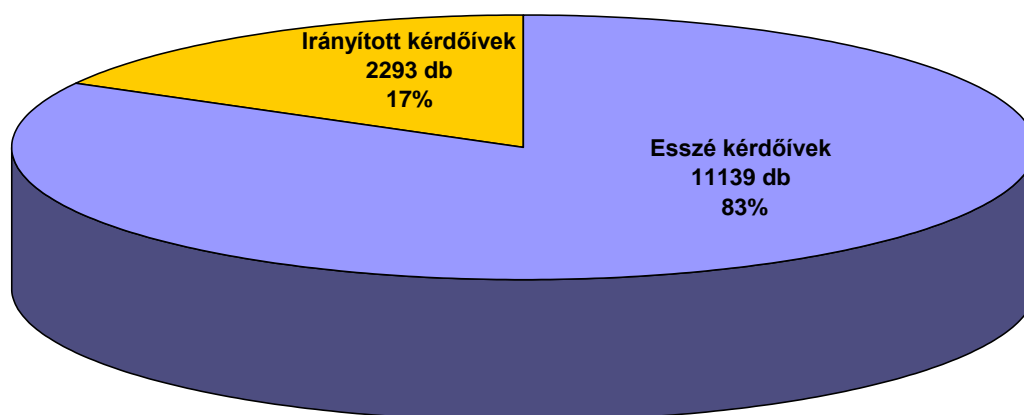
1. Az integrációnak is vannak kritériumai: egy közösség (adott esetben egy iskolai osztály), egy, legfeljebb két tanuló toleranciájára kalibrált, ehhez megfelelő szaktanárra van szükség (gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus),
2. Bizonyos esetekben az egyén normál közösségbe nem illeszthető, speciális nevelési igényű gyermek és megfelelő intézmény szükséges a neveléséhez, ha ez 80-100 km-re található, akkor sem az a megoldás, hogy a helyi közösséget terheljék vele. Az esélyegyenlőség minden embernek jár, így a normál közösségben tanulók tanulási esélyegyenlősége sérül! Az utóbbi években ez történik, a rosszul értelmezett esélyegyenlőség címen.

IV. A tanulói kérdőívek

Az iskolai és tanári kérdőíveken kívül kéttípusú tanulói kérdőívvel dolgoztunk. Az egyik egy esszé-jellegű kérdőív volt, a másik irányított kérdőív.

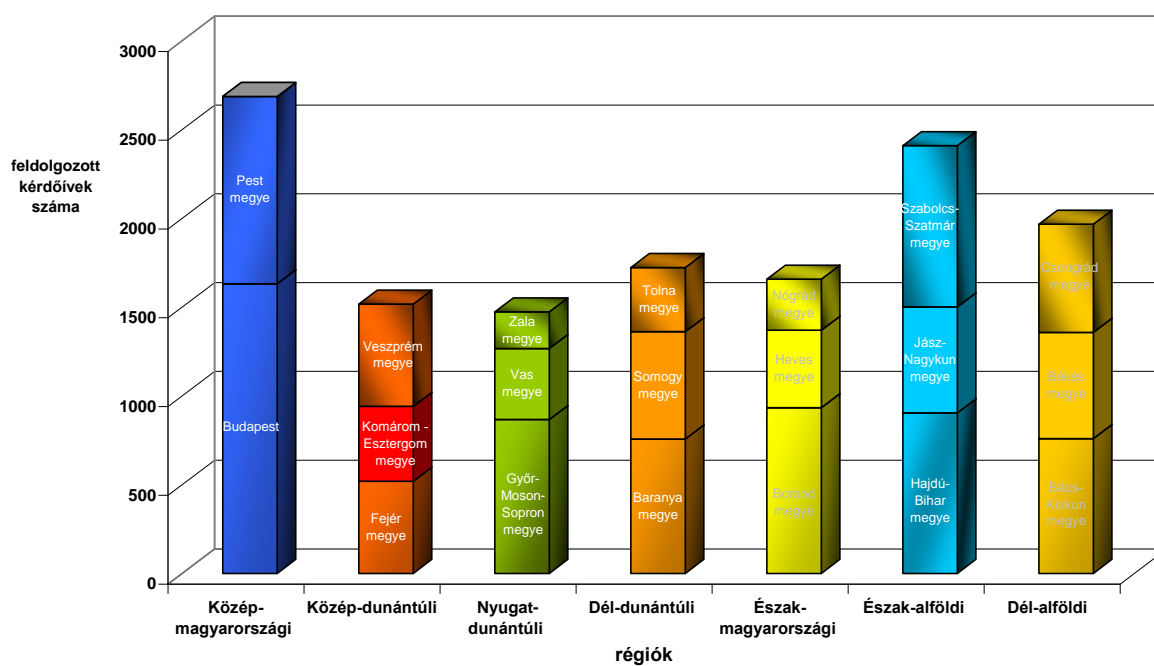
7.sz. ábra

**Feldolgozott tanulói kérdőívek száma
(mindösszesen: 13.432 db)**

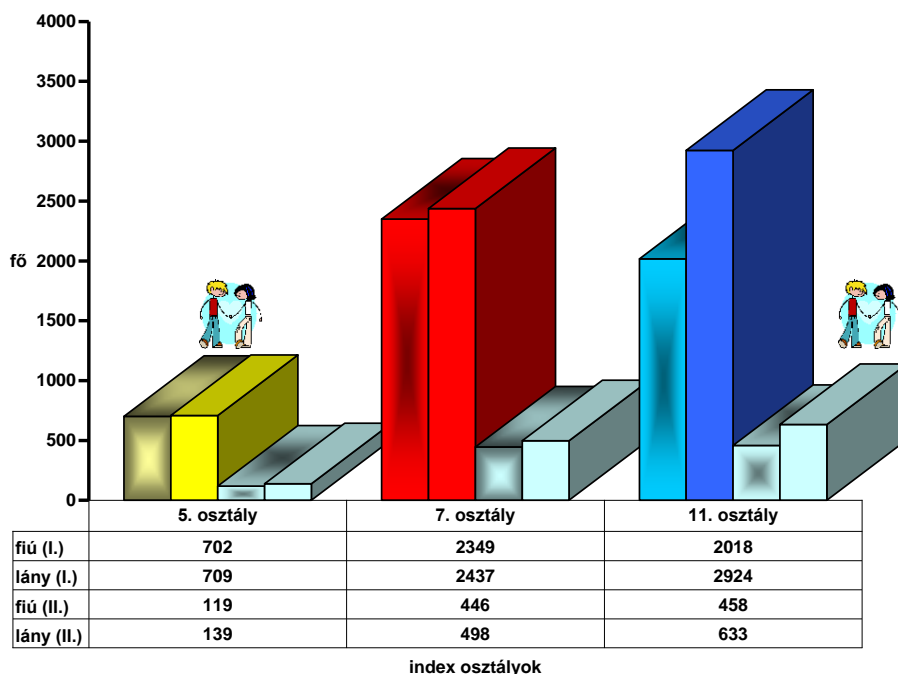
8. sz. ábra

Tanulói kérdőívek régió és megyénkénti megoszlása

9. sz. ábra
Tanulói kérdőívek indexosztály és nemenkénti megoszlása

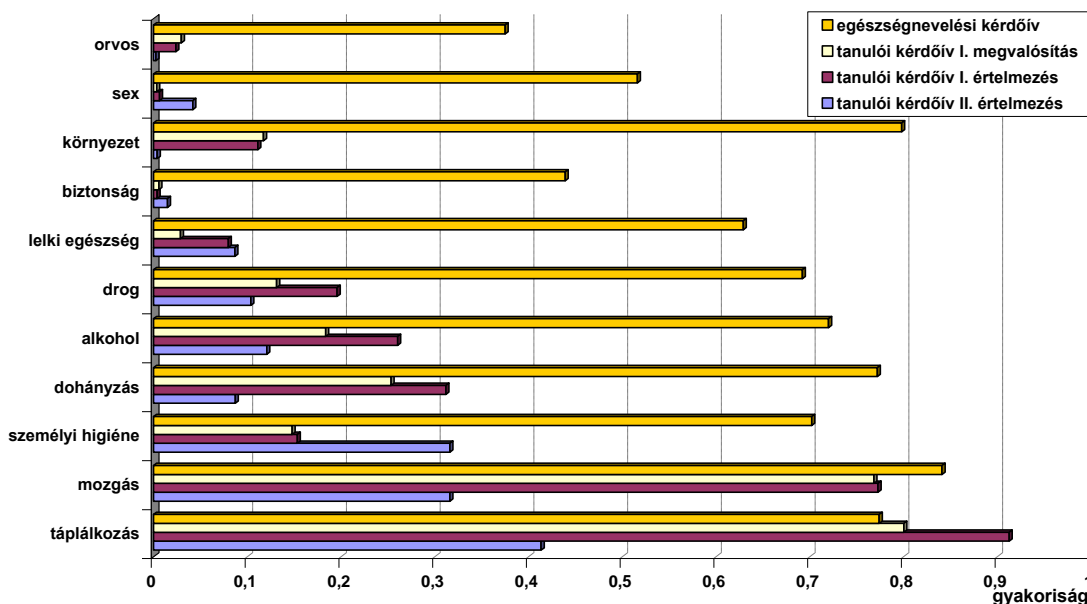

Az egészségnevelési programok tartalmi elemeinek és a tanulói kérdőívek válaszainak összehasonlítása

A korábbi elemzéseknél valamennyi gyakorisági előfordulást értékeltük, jelen összehasonlításban az egészségnevelési tervek tartalmi elemeinek a „gyakran” előforduló változatát vettük alapul, és hasonlítottuk a tanulói kérdőívek adataihoz. (Emlékeztetőül a tanulói kérdőív I. esszé jellegű 3 kérdése: Egészséges életmód; Mit teszel az egészségedért; mit tesznek a tanárok, orvosok, szüleid az egészségedért?)

10. sz. ábra

Egészségnevelési programok és tanulói kérdőívek összehasonlítása

Az ábra adataiból egyértelmű, hogy a táplálkozás tanulói I. kérdőív válaszai kivételével valamennyi tartalmi elem alatta marad az egészségnevelési programok értékének.

A táplálkozás

A táplálkozás 90% feletti tanulói előfordulás jelzi, hogy az alsó tagozatos oktatás egymásra épülő évei, a felső tagozat 5. osztályos megerősítése visszaigazolódik, legalábbis elméleti szinten. A megvalósítás (vagyis hogy „mit teszel az egészségedért”) és az egészségnevelési programok értéke már közelít, 78%, ill. 80%. A kedvező adatok ellenére a táplálkozásról alkotott véleményünket is érdemes lesz árnyalni a jövőben, ugyanis a tanulók többsége a „tiltások” az „egészségtelen táplálékok” említésén szorítkozik, mintegy büntudattal említve, hogy néha azért fogyaszt ilyen jellegű ételeket.

Kevesen említik a rendszerességet, a mértékletességet, a változatos étkezést, a folyadékbevitel fontosságát, a só-fogyasztás mérséklését stb. Kevés tanuló étkezik az iskolában, még kevesebben elégedettek a közétkeztetéssel. Az iskolai büfék esetén is nem a tudatos választás

fontosságát emelik ki, hanem ahogy tanulták, kategorikusan „egészségtelen” jelzővel illetik az egyes élelmiszereket. Az egészséges táplálkozás tanítása során ugyanis elsősorban a tiltások domináltak. ne egyél csokoládék, csipszet, hamburgert, pizzát, ne igyál Colát, szénsavas üdítőt, ne főzz állati zsiradékkal, vaj helyett margarint használj, ne egyél disznó- és marhahúst, elsősorban baromfihúst és halat egyél stb. Hogy mit jelent mindez a tanulók számára, összegyűjtöttük a véleményüket:

11 éves lány:

„...nem zsíros kaját eszünk, nem a TV előtt dögünk, nem fogyasztunk alkoholt.”
„Cola helyett gyümölcsleveket, ásványvizet iszom.” (Fejér-megye)

11 éves lány:

„...igaz, hogy imádom a csokit, de ez már csak a gyerekekkel jár. Szerintem azért fontos, hogy ne vegyük el a csokit senkitől.” (Fejér-megye)

17 éves lány:

„Az étkezésemre nem igazán figyelek oda. Bár életemben csak egyszer ettem gyorsétteremben, én maradok a házi kosztnál. Édesanyám figyel arra, hogy változatosan étkezzünk.” (Fejér-megye)

17 éves lány:

„Sajnos a zsúfolt órarend nem mindig teszi lehetővé, hogy pl. ebédre meleg ételt egyek, és van, hogy szendvicsen „élek”. Viszont igyekszem sok gyümölcsöt enni és odafigyelek, hogy kevés cukros üdítőt igyak.” (Győr-Moson-Sopron megye)

11 éves fiú:

„Tiltják a csipszek és csokik fogyasztását. A büféseket megbüntetik, ha csipszet vagy Colát árul.”

18 éves lány:

„Én rengeteg gyümölcsöt és zöldséget fogyasztok, szerencsére nem azért, mert kell, hanem azért, mert szeretem, ezen kívül járok táncolni.” (Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves fiú:

„...megpróbálok magamba erőltetni zöldségeket. Bár szerintem mindenkinek az legegészségesebb, ha valaki kiegyensúlyozottan táplálkozik, és csak azt eszi meg, ami tényleg ízlik neki.” (Komárom-Esztergom megye)

17 éves lány:

„...megpróbálok egészségesen táplálkozni, ami valljuk be, nagyon nehéz feladat a menzán” (Vas-megye)

17 éves lány:

„Táncolok, minden héten edzésre járok, emellett futok is. Étkezésemre próbálok odafigyelni, bár néha nehezen megy, ugyanis az édességről nehezen mondok le, főleg a csokiról. Finom és stressz-oldó.” (Vas-megye)

17 éves fiú:

„...természetesen csokoládét minden ember eszik, ámbár jómagam megeszek naponta 2-3 joghurtot, 1-1 almát, és az egyensúlyozni tudja azt a kevés csokit.” (Vas-megye)

13 éves lány:

„Az iskola konyháján mindig változatosan főznek, és az ebéd mellé gyümölcsöt is kapunk.” (Tolna-megye)

17 éves lány:

„...a bio-büfének meg abszolút nincs értelme, mert a gyerek iskolán kívül megveszi a cukrot.” (Tolna-megye)

13 éves fiú:

„...szerintem nem szabad engedni a reklámok csábításának. Csipsz, Cola és cukrok helyett inkább gyümölcsöt, és minél kevesebb vegyszert tartalmazó ételt és italt fogyasszunk.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

17 éves fiú:

„Megpróbálok egészségesen táplálkozni. Ez ugye a változatos étkezést jelenti nálam. Sok zöldséget, gyümölcsöt és tejterméket fogyasztok. Nálam fontos, hogy amit eszek, az friss, egészséges és lehetőleg MAGYAR termék legyen”. (Heves-megye)

16 éves lány:

„...a menzán is az ebédhez próbálnak pároztatni valamilyen gyümölcsöt.” (Szolnok-megye)

14 éves lány:

„Én minden olyan dolgot eszek, ami nem egészséges, pl. csipsz, csoki, Cola. Engem nem érdekel az egészséges táplálkozás, és a tesit is utálok.”

13 éves lány:

„...én sok zöldséget és gyümölcsöt, sőt még virágport is eszek.” (Békés-megye)

13 éves lány:

„Anya mániája a Norbi szerinti életmód, úgy hogy az egész család e-szerint eszik.” (Békés-megye)

17 éves fiú:

„...csak az igazi jó zsíros és fűszeres magyar konyhát szeretem, nem szeretem, ha a szüleim nyúltáppal tömnek.” (Békés-megye)

13 éves lány:

„...rengeteg zöldséget, gyümölcsöt eszem, főként almát, salátát. Édességet nem gyakran, de azért eszem, naponta iszok pezsgőtablettát, és minden este tornázok.” (Békés-megye)

13 éves lány:

„...nem engedik (a szülők), hogy nagyon erős diétát csináljak, inkább azt mondják, hogy kevesebb édességet egyek. A szüleim eljönnek velem futni. Anyáék odafigyelnek arra, hogy normálisan és rendszeresen egyek.” (Csongrád-megye)

13 éves fiú:

„...eszek fokhagyma-kapszulát, meg Béres-cseppet, eszek paradicsomot, narancsot, gránátalmát. minden nap táncolok.” (Csongrád-megye)

18 éves lány:

„...fontos az egészséges étel, pl. nem eszek disznóhúst, hanem őzhúst.” (Csongrád-megye)

17 éves lány:

„Igazán nem sokat, mert valójában pl. az az étel, ami igazán egészséges, annak ára is van, és szerintem rengeteg család nem táplálkozik úgy, ahogy kéne a pénzhiány miatt.” (Csongrád-megye)

12 éves fiú:

„...próbálok egészségesen étkezni, de nagyon szeretem a csokit, cukrot. Szoktam sportolni, kosárlabda, úszás.” (Csongrád-megye)

17 éves fiú:

„Az egészség manapság használt jelentése az, hogy olyan ételeket eszünk, aminek semmi íze, aszalt-gyümölcsből és búzából vannak, és mindenféle ostobasággal töltjük az időnket az „egészség” érdekében.” (Budapest)

14 éves lány:

„Helyesen táplálkozom, csak zöldség-köreték, néha rizs és egy kis krumpli. Megfelelő mennyiséget mindenből. Édességet is eszek, csak odafigyelek, hányszor, mikor és mennyit. Emellett heti 6-szor szinkronúszásra és fitnessz-edzésre járok.” (Budapest)

12 éves fiú:

„...ha az ember odafigyel arra, hogy mit eszik, ha néhanapján elolvassa az üvegen, dobozon vagy zacskón feltüntetett szöveget. Ami a bizonyos étel vagy ital hozzávalóját írja le.” (Budapest)

17 éves lány:

„A tanárok biztosítják az egészséges menzát az iskolában és felajánlják a „bio-uzsonnát” is.” (Budapest.)

12 éves fiú:

„Naponta cipelem a jó nehéz táskát, sok almát eszek, kilenckor fekszem és hatkor kelek. Sportolok, sok zöldséget eszek, Béres-cseppet rakok az italomba, nem iszok kakaót, nem eszek csak ritkán cukrot, de eszek múzli-szeletet. Nem veszek semmi egészségtelent a büfében.” (Budapest)

14 éves lány:

„...amikor bejött az „iskolatej”, örült mindenki nagyon, csak sajnos ez is megszűnt.”
(Hajdú-Bihar megye)

13 éves lány:

„...sajnos a rendszeres táplálkozás nem jön össze. Régen kétszer is kiszáradtam, és infúzióra kötöttek. Most már többet iszom.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

13 éves lány:

„...egyébként én nem hiszem, hogy valaha is kihagynám a jó kunsági kajákat (de nem vagyok kövér!)” (Szolnok-megye)

17 éves fiú:

„...az agyonreklámozott light-os Colák aszpartam tartalmuk miatt még egészségtelenebbek, mint a normális édesített változat.” (Szolnok-megye)

17 éves lány:

„Szerintem aki folyton azon aggódik, hogy mit, mikor és mennyit eszik, az nem tudja élvezni az ételt. Az az egészséges, ha valaki tud jókat enni, és nem esik túlzásba. Fontos még, hogy mértékkel sportoljon.” (Hajdú-Bihar-megye)

13 éves lány:

„...a természetgyógyászom szerint nekem a zöldség-gyümölcs nem ajánlott, és ennek én örülök, mert utálok.” (Hajdú-Bihar megye)

17 éves lány:

„Nagyon oda kell figyelni az étkezésre, mert sok a túlsúlyos, ezért én is rosszul éreztem magam. Szüleim nagyon sokat segítettek ebben, odafigyeltek az ételek

elkészítésére, és a rendszeres testmozgásra. Nagyon sok segítséget kaptam a szüleimtől a nehéz pillanatokban.” (Hajdó-Bihar megye)

17 éves lány:

„Ha valaki azt mondja, hogy egészséges életmód, nekem egyből egy olyan lány jut eszembe, aki csak salátákat eszik és vizes palackokkal a kezében, futkározik nap, mint nap.” (Hajdú-Bihar megye)

17 éves lány:

„...az egészségnapon még a menzán is próbáltak egészségesebb ételt kiosztani ... néha összejön, egyébként az étel 60%-a zsír és egészségtelen dolog.” (Veszprém-megye)

Tanári vélemények:

„Az iskolában szakács-, pék-, vendéglátó-, kereskedelmi eladó szakon is képezik a tanulókat. Bemutatók, versenyek, sőt a normál képzés része is az egészséges ételkészítés megismertetése és megkedveltetése a többi tanulóval. Az iskolában saját készítésű tejtermékeket is előállítanak, pl. sajtot, ezt is népszerűsítik az iskolai büfében.” (Békés-megye)

„A büfé-program nem sikerült, részben a diákok érdektelensége, másrészt a piaci alapon történő működtetés eredményeként.” (Csongrád-megye)

Az összegyűjtött vélemények is igazolják a kérdés sokszínűségét, és támpontot adnak a további feladatokra is. Át kell értékelni az egészséges táplálkozás kérdéskörét, és egészséges populáció számára a teljes tiltás körét minimálisra szorítani, betegségek esetén a betegségnek megfelelő diétás tanácsok megadásával segíteni az életmód alakítását. Újra érdemes gondolni az iskolai kötelező étkezés kérdését is, mérlegelve annak előnyeit és gazdasági feltételeit. Meggyőződésünk, hogy hosszú távon többszörösen megtérülő befektetésről van szó. Jó a gyerekeknek, mert életkoruknak megfelelő mennyiségű és minőségi étkezést kapnának (ennek természetesen van költségvetési vonzata), továbbá nem kellene délután visszamenni az iskolába. Jó lenne a pedagógusoknak, sokkal egyszerűbb lenne a délutáni szabadidős programok szervezése. Meggyőződésünk, hogy sokkal több diák venne részt a tömegsport,

iskolai sportkörök, egyéb szakkörök rendezvényein. Ez is költséggel jár, hiszen több pedagógusra lenne szükség. Jó lenne a szülőknek, ha mentesülnének a mindennapi konfliktushelyzetektől, „már megint nem ebédeltél” Miért nem melegítetted meg az ebédet?” stb. Jó lenne a gazdaságnak, hiszen egy 1,4-1,7 milliós tízhónapos, folyamatos piac lehetőségéről lenne szó. Jelenleg a tanulók 25-35%-a étkezik az iskolában, zömében a szociálisan rászorulóknak.

A kötelező iskolai étkezés ellenzői azt jelzik érveként, hogy se a szülő, sem a tanuló nem akarja ezt. Valójában egy felmenő rendszerű bevezetés esetén – bölcsődében, óvodában étkeznek a gyerekek – ez az érv oka fogyottá válna. Természetesen ennek feltétele a jelenlegi közétkeztetés korszerűsítése is. Az iskolai büfék esetében is a választék bővítése mellett a döntés és választás szabadságának megtartásával a tiltás helyett a tudatos választást kell szorgalmazni. A vásárlási szokások kialakítása már itt kezdődik! Az iskolai büfék üzemeltetői többnyire nem extra jövedelemre törekvő üzemeltetők, hanem kényszer-vállalkozók, vagy önfoglalkoztatók minimális haszonnal, a velük való megegyezés sokkal egyszerűbb lenne, ha időt és energiát fordítanánk a kérdésre, és eltörölnénk a vitatható szabályokat.

Mozgás

A mozgás elemzése előtt szeretném Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas magyar professzor 1930-ban mondott szavait idézni: „...úgy értesültem, hogy még mindig vannak iskolák, ahol napi ötórás tanítás folyik, és ahol hetenként két tornaóra van, ahol tehát három napra előre kell a gyerekeknek magukat kimozogniuk. Hát tudnak az urak három napra előre enni vagy aludni? Ez, ami itt folyik, az ellenkezik nemcsak a fiziológiai és az orvostudomány, de ellenkezik az emberi józan ész legelemibb követelményével is.”

Az egészségnevelési tervek és a tanulói kérdőívek összevetésének elemzését megelőzően az elmúlt évek vitáira emlékeztetnék. Hosszas vita után jogszabály elrendelte a mindennapos testmozgást. Erre a válaszadó iskolák 95,5%-a azt jelezte, hogy náluk a mindennapos testmozgás biztosított. A megoldások között azonban igen érdekes megoldásokat, szélsőségeket is találunk. Például a 45 percet három részre bontják, a nagyszünetből elvesznek 15 percet, a másik két részt a nap folyamán teljesítik. Elvileg tehát mozognak egy órát, de ennek a módszere és a haszna vitatható.

A testnevelő tanárok részéről visszatérő kifogás, hogy túl sok a felmentett tanuló. Az elmúlt években az állandó felmentettek aránya 5-7%. Kétségtelen gondként jelentkezik az időszakos és napi felmentések ügye, ahol valóban a testnevelő tanár és az iskolaorvos szoros együttműködésére van szükség. Az elmúlt két évben külön szakmai munkabizottság tekintette át a korábbi testnevelési besorolások ügyét, és elvégezte a szükséges korrekciókat.

Több tanári megjegyzés nehezményezi a tanulók érdektelenségét a sport iránt, de az iskolák többségében a labdasportok 2-3 szakosztálya működik, és kevés kivételtől eltekintve más nem. A tanulók kívánságlistáján később majd bemutatjuk, hogy mi mindent szeretnének csinálni. Természetesen van köztük irreális ötlet is, de többségük kis szervezéssel és többletmunkával megvalósítható lenne.

A mindennapos testnevelés évek óta vitatott kérdése elvileg megoldott, de a megvalósítás helyett inkább a testnevelési órák számának csökkenését tapasztaljuk.

A 10. sz. ábra második eleme, ahol a tanultak, a befogadás és alkalmazás párhuzamosan halad, a mozgás. Az egészségnevelési programokban 84%-ban a tanulói kérdőív I. csoportjában 78%-ban az értelmezés, és 77%-ban a megvalósítás szerepel. Az irányított kérdőív alacsony, 32%-os értelmezése indirekt adat, hiszen itt az egészségről kérdeztünk, nem az egészséges életmódról. Számunkra is kellemes meglepetés volt a tanulók ez-irányú megnyilatkozása, mivel a korábbi felmérések a fizikai aktivitás rohamos csökkenéséről számoltak be.

Véleményünk szerint a különbség abból adódik, hogy a felmérések során az otthon, hobbiból végzett mozgások többségére nem kérdeznek rá, ezért a tanulók nem is jelölik. Pl. rendszeresen gyalog járok iskolába (3-5 km-es távon); barátaimmal rendszeresen kerékpározok, pingpongozok, tollaslabdázok, futballozom, kutyámat naponta többször sétáltatom, futtatom stb.; a tizedik emeletről nem liften közlekedek stb.

A tanulók az iskolai sportfoglalkozásokat és szabadidős tevékenységeket szeretik, a későbbiekben majd idézett megnyilvánulásokon túl, az is jelzi, hogy az irányított kérdőív II. változtatási javaslatai között a több sport és a több erdei kirándulás szerepel az első két helyen, 40% körüli értékkel, legnagyobb mértékben a 7. osztályos fiúk, 43-44%-os értékben

javasolják. A fiúk és lányok között minden korosztályban 5-10%-os különbség van a fiúk javára.

Előzetesen a testnevelési órák, a tömegsport és egyéb mozgásos rendezvény iskolai tanári véleményekből szeretnénk bemutatni néhányat:

„Az önkormányzat támogatásával megvalósult a heti négy testnevelési óra. Sajnos az állami normatívák nem megfelelően segítik ezen törekvéseinket. Az egészségmegőrzést leginkább a törvényben lefektetett heti 5 testnevelési óra segítené.” Ez egy 174 fős községi iskola, vállalkozási háttér nélküli településen (nincs szponzorálási lehetőség).

„Közel 100 gyerek jár tanórán kívüli sportfoglalkozásra, főleg fiúk, a lányok a fizikai megterhelést nem kedvelik.” Az iskola létszáma 822 fő.

„A programmal kapcsolatos pozitív tapasztalataink:

- *a mindennapos testmozgás egészségügyi hatása*
- a tanulók felelősségtudatának erősödése
- a fokozott öröm és sikerélmény
- az életmódban történő kedvező változások (étkezés, hasznos szabadidő-eltöltés, napirend stb.)” (Nógrád megye)

„Változások:

- csökkent az italfogyasztás a „diszkó”-ban
- egészségesebb lett a büfé ételválasztéka
- *nagyobb az érdeklődés a sportrendezvények iránt, a résztvevők aránya is magasabb (24 órás foci, sportnap)*
- növekszik az érdeklődés az iskola által általános iskolásoknak szervezett környezetvédelmi vetélkedő iránt.” (Megyeszékhelyi gimnázium)

Tanulók véleményei: Tanulói kérdőív II. „...a hogyan csinálnád” kérdésre adott válaszok alapján Budapestről:

18 éves lány:

„Minden hónapban tartani egy sportnapot pénteken, és aktív sportolásra rávenni a tanulókat. Új sportokat kellene bevezetni, természetesen ingyen.”

17 éves fiú:

„25-30 perces órákkal növelni lehetne a sportolásra fordított időt.”

17 éves fiú:

„Úgy szervezni az órarendet, hogy egy osztály egy héten legalább egyszer vagy kétszer utolsó „óráként” a szabad levegőre menne.”

17 éves fiú:

„...extrém-sportok, kreativitás, anti-sablon sportnap.”

11 éves lány:

„...régebben sokat úsztam, de anyagi gondok miatt abbahagytam.”

17 éves lány:

„...az iskolai versenyek díjai lehetnének uszodabérletek, ingyen kirándulás, szállás, sporteszközökre vásárlási utalvány.”

17 éves lány:

„...túrákat, futást, utazást szerveznék, aktívabbá tenném ezzel a tanulást, Kinn a környezetben is tartanék órákat, hogy ne egész nap a teremben legyünk.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

17 éves fiú:

„Én sportrendezvényeket szeretnék. Meghívnánk más iskolákat vagy sportegyesületeket. Én egy egész hetet erre szánnék.” (Nógrád megye).

11 éves fiú:

„...szeretek sportolni, cross-motorozni, go-cartozni, biciklizni.” (Szolnok-megye)

13 éves fiú:

„...focizok, néptáncolok. Intenzív mozgás előtt rendszeren bemelegítek.” (Szolnok-megye)

11 éves lány:

„...mozgásra nem jut időm, mert minden napom felét tanulással, zongorázással és programjaimmal töltök. Szerintem túl sok a felesleges magolás, amit csak elfelejtünk, és csak a mozgásból vesszük el az időt. Jobb lenne, ha többet lennénk a természetben.” (Szolnok-megye)

17 éves lány:

„...számomra a tánc az egészségem forrása.” (Szolnok-megye)

17 éves lány:

„Anyukám ajánlotta, hogy kezdjek el rendszeresen sportolni, mert úgy látta, hogy állandóan ülök, délelőtt az iskolában, délután a könyvek fölött, este a TV-előtt. Iskolámban heti egy úszásunk van, ami jót tesz a gerincemnek és a csontnak, akiknek gerincferdülésük van. A testnevelési órák száma 2, ami szerintem kevés, több mozgásra lenne szüksége a mai fiatalságnak.” (Bács-Kiskun megye)

14 éves lány:

„...minden nap mozgok egy kicsit, mivel versenyfutó vagyok.” (Békés megye)

13 éves fiú:

„...sokat focizok, pingpongozok, kézilabdázok.” (Békés-megye)

13 éves lány:

„...a testnevelő tanár gondoskodik arról, hogy az olyan gyerekek is kivegyék a részüket a testmozgásból, akik nem járnak semmilyen sportra.” (Békés megye)

16 éves lány:

„...jógázom, sportolok. Futok a kutyámmal.” (Békés-megye)

17 éves fiú:

„Gördeszkázom, ezért igen sok helyről elzavarnak, az iskolából is! Úgy néz ki, más ember nem tekinti ezt sportnak. Sajnos!” (Békés megye)

16 éves lány:

„Véleményem szerint az iskolában nagyon kevés lehetőség nyílik rendszeres mozgásra, és a testnevelési órák száma sem túl sok.” (Csongrád megye)

16 éves fiú:

„Bejárok tesi-órára (na jó, nem mindig!)-, (Csongrád-megye)

17 éves lány:

„Fontos a testmozgás, ezért járok lovagolni, ez nagyszerű felüdülést jelent a testnek és a léleknek egyaránt.” (Csongrád megye)

18 éves fiú:

„Több, mint kilenc éve versenyszerűen sportolok és próbálom mellőzni a káros szenvedélyeket. Sajnos néha rágyújtok.” (Csongrád megye)

17 éves lány:

„Heti négy alkalommal minimum másfél órára eljárak táncolni, ami igencsak átmozgat nemcsak testileg, de lelkileg is. Ha tehetem, akkor legtöbbször kerékpárral jövök iskolába, vagy csak úgy egyszerűen cél nélkül tekergek egyet.” (Csongrád megye)

14 éves lány:

„Gördeszkáznék, ha nem zavarnának el mindenhol, mivel a deszkázás nevel és erősíti a lelket, a sebek meg úgyis begyógyulnak.” (Csongrád megye)

14 éves fiú:

„Minden második óra testnevelés, így a tanítási órákat könnyebb lenne végigülni, a túlsúlyos gyerekeken is segítene (Borsod-megye)

14 éves fiú:

„...én vagyok a 7. osztály sport példaképe! Sokat biciklizek, focizok, kézizek, röplabdázok és kedvencem a váltófutás. Ja, és kosarazok is. A tanárim semmit nem tesznek értünk. Nem szeretnek senkit sem az iskolából. De azért tej minden nap van. Néha még kakaó is.” (Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves fiú:

„Rendszeresen versenyszerűen atletizálok öt éve. Heti hat edzés mellett nincs időm a káros szenvedélyekre. Fontos szerintem, hogy az ember boldog legyen, mert úgy minden könnyebb. Ha bármi sportolási lehetőséget látok, egyből elmegyek, még a kemény edzések mellett is. Kerületi kosár-, foci-, budapesti és országos versenyekre is. Tudom, hogy az ételről van szó, és senki más nem tud az egészségesről gondoskodni, csak én.” (Budapest)

13 éves fiú:

„...egy órában 2-3 osztálynak kell egyszerre testnevelés órát tartani a magas létszámok miatt, így problémát okoz a mindennapos, optimális terhelést nyújtó foglalkozások megtartása.” (Pest-megye)

17 éves lány:

„Anyukám sem sportolt fiatal korában, így engem sem ösztönzött erre soha.” (Pest-megye)

13 éves lány:

„Rendszeresen sportok és válogatom a fajtákat (mert egy idő után megszokja a szervezetem és nem dolgozik annyit).” (Pest-megye)

17 éves lány:

„Az iskola szervez természetjáró túrákat, ami szerintem igen egészséges. De másrészt egyfolytában a diákokra szólnak a tanárok, „rendesen öltözz fel, ne legyen kinn a derekad!”, „rendesen ülj!”, ami egyrészt jó, de az, amikor elég hidegben, szakadó esőben a tesiórákon a diákoknak kinn kell tesizniük, futniuk, ugrálniuk, az nem épp a

legegészségesebb. Mert ugye nincs az iskolának tornaterme.” (Komárom-Esztergom megye)

17 éves fiú:

„Sportolok, egészségesen étkezem, sokfelé megyek bicóval.” (Komárom-Esztergom megye)

17 éves lány:

„Hetente kétszer-háromszor eljárók a közeli konditerembe, megpróbálok változatosan étkezni, naponta eljárók sétálni.” (Komárom-Esztergom megye)

18 éves lány:

„Rendszeresen biciklizem, és szeretek a szabad levegőn leckét írni, vagy tanulni. És megeszem a spenótot!” (Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves lány:

„Én általában gyalog vagy biciklin közlekedem, megpróbálok sokat aludni, nem lógom el a testnevelési órákat, sőt néha eljárók táncolni, szörfözni, úszni, vagy lovagolni. A szüleim néha magukkal rángatnak a hegyekbe, ahova bár nincs kedvem, el kell menni kirándulni.” (Győr-Moson-Sopron megye)

16 éves lány:

„Sportolok, atlétika, tenisz, kajak. Heti egy méregtelenítő napot tartok, amikor csak gyümölcsöt eszek.”

17 éves lány:

„Táncolok, minden héten edzésre járok és emellett futok is.” (Vas megye)

13 éves fiú:

„A szüleim finanszírozzák a sportkarrierem folytatását.” (megjegyzés: versenyszerűen kosárlabdázik!) (Vas-megye)

13 éves lány:

„...nem vagyok „sport-bulémiás” (Vas-megye)

11 éves lány:

„...sportszerűen úszok, röplabdázok.” (Vas-megye) (megjegyzés: összevont kistelepülések iskolájából)

17 éves fiú:

„Különösebb erőfeszítést nem teszek az egészségem érdekében, ritkán járok sportolni, sokat vagyok a szabad levegőn, sétálok, biciklizek. Sok gyümölcsöt fogyasztok.” (Veszprém-megye)

17 éves fiú:

„Elsődlegesen rendkívül sokat sportolok, de a „sok” az csak annyi, ami az átlagnál kicsit több, de én úgy gondolom, hogy ez a minimum. Az a véleményem, hogy a mai átlag fiatalok kevesebbet sportolnak a kelleténél.” (Zala-megye)

13 éves lány:

„Naponta másfélórát aktívan mozgok (bicikli+futás), de ugyanúgy eszek, mint mindig, lassan egy éve annak, hogy csipszet, pizzát, kevesebbet eszek, mint azelőtt. Ha valami olyasmit eszek, akkor fél órával többet sportolok, és nem ülök a számítógép és a TV előtt egész délután.” (Tolna-megye)

Káros szenvedélyek

A 10. sz. ábra összehasonlító adataiban a káros szenvedélyekkel kapcsolatos téma az egészségnevelési programokban előforduló gyakorisága messze meghaladja a tanulói kérdőívek értelmezési és megvalósítási arányát. A dohányzás 77%-ban, az alkohol 72%-ban, a drog 68%-ban fordul elő. A tanulói kérdőívek I-ben a dohányzás 32%-ban, az alkohol 26%-ban és a drog 18%-ban kerül megnevezésre. A megvalósítás, vagyis az életviteli gyakorlatban történő megnevezés esetén a dohányzás 25%-ban, az alkohol 17%-ban, a drog 13%-ban fordul elő. Az adatok értelmezésénél érdemes megjegyezni, hogy a közel 30%-os egyéb kategóriába kerültek azok, ahol csak „káros szenvedély”, „szendélybetegségek”, „kábitószeresek” került megnevezésre. Azt tapasztaltuk, hogy a fogalom értelmezése változó.

Volt, aki a túlzott csokoládé-, csipsz-evést is ide sorolta, mások a gyógyszereket, néhányan a játékszenvedélyt, míg voltak, akik a „kóros vásárlást” is felsorolták.

Az országos adatok ismeretében: a rendszeresen dohányzók aránya 13 éves kortól mutat jelentős emelkedést, a 17 évesek közül a fiúk 40%-a, a lányok 34%-a rendszeresen dohányzik, közülük 30% naponta. A fiatalokra a hétvégi összejövetelhez kapcsolódó, ún. „bulizós”, gyakran részegséggel végződő nagy ivás jellemző. 17 éves korra gyakorlatilag mindenki átesik a tűzkeresztségen, a nagy ivás elsősorban a fiúkra jellemző. A drogfogyasztással kapcsolatos vizsgálatok hazánkban azt jelezték, hogy a kilencvenes évek második felére kétszeresére emelkedett a tiltott szerek életprevalencia értéke, ez elsősorban a marihuána fogyasztásának növekedéséből adódik. Érdeemes odafigyelni a hangulatjavítás céljából szedett gyógyszer - gyakran alkohollal kombinálva - növekedésére is. A fiatalok többsége a drogot csak kipróbálja, legtöbbször 14-15 éves életkorban, közülük 1-2% tekinthető rendszeres fogyasztónak. Az elmúlt évek intézkedései nyomán – dohányzási tiltások, kábítószer törvény változásai, 18 éven aluliak alkoholfogyasztásának ellenőrzése stb. – érdemes a kérdéssel részleteiben is foglalkozni. Elsőként a társadalmi gyakorlattal és közhangulattal. A dohányzás kérdését „abszolút bocsánatos bűnként” kezelik, és a személyiségi jogok gyakorlásának korlátait látják minden intézkedésben. E téren a szülők magatartása is ambivalens, attól függ, hogy maga dohányzik vagy sem, a tiltás vagy korlátozás ennek függvénye. Az alkohol kérdésében már megoszlanak a vélemények, bár a tanulók válaszaiból érzékelhetjük, hogy a teljes tiltástól az elnéző magatartásig minden megtalálható. Itt már árnyaltabb a kép, még nincs gond, akár a nagy ivókat is tolerálja a család, sőt a külvilág felé hárítja a problémákat, elnézi, a munkahelyi közösség, probléma esetén azonban mindenki ellene fordul, segítség és támogatás helyett elutasítást és kiközösítést kap az alkoholbeteg. A kábítószer kérdésben többségében minden közösség elutasító.

A probléma gyökere azonos. Bizonyos személyiség tulajdonságok valamennyi esetben megtalálhatók (önismeret hiánya, befolyásolhatóság, bizonytalanság, frusztráltság, unalom, teljesítmény-probléma, megfelelési kényszer stb.). Éppen ezért rendkívül lényeges, hogy fiatal korban a gyermekek és ifjak minden mentális segítséget megkapjanak személyiségük harmonikus fejlődéséhez. Fontos, hogy ne szokjanak rá egyetlen egészségüket és személyiségüket romboló szenvedélyre sem. A táplálkozásnál már jelzett tiltások helyett itt is inkább a vonzó, érdeklődésüknek megfelelő szabadidős tevékenységeknek kell helyet kapni,

amelyek a tanulók testi-lelki fejlődését elősegítik és kompenzálják, sőt felülírják a „szenvedély” nyújtotta örömeket.

Külön tárgyalási területet igényel a túlzó gyógyszerfogyasztás, ezen belül is pszichofarmakonok (altatók, nyugtatók, izgatók, fájdalomcsillapítók) elterjedése a fiatalok körében. E káros szokás kialakulása ugyanis nem egyedül a fiatal döntése. Valamennyi fent említett szer vényköteles, tehát mindenképpen egészségügyi beavatkozást igényel. Saját jogán is hozzájuthat a fiatal, de indirekt módon család, baráti kör segítségével is. A fiatalok a fenti szereket alkohollal kombinálják, kábultság keresés céljából, így esetenként „takarékosabb” formában érhetik el a kívánt hatást. A szereket használók pszichés problémáik megoldását, plusz öröm élményét várják a pótszerek élvezetétől (családi konfliktus, csalódottság, sikertelenség).

A környezetnek (család, iskola, baráti) fel kell figyelni a jelentkező magatartási zavarokra, az iskolai teljesítmény hirtelen romlására, a szaporodó szabálysértésekre, iskolai hiányzások növekedésére stb. A felderítő tevékenység sok tapintatot és bizalmat igénylő feladat, mind a pedagógus, mind az egészségügyi team részéről.

A káros szenvedélyek kapcsán néhány tanári véleményt, majd a tanulói kérdőívekből a tanulók tapasztalatait idéznénk.

„Sok pedagógus leszokott a dohányzásról az erre kiírt kampány hatására.” (Budapest
(Megjegyzés: a felnőtt lakossági férfi- és női átlagos is meghaladja a pedagógusok és egészségügyi dolgozók dohányzási aránya)

„Nagyon lassan tapasztalható az egyes nevelési programok hatása, nem kellő hatásfokkal épül be a személyiség-jegyek közé. A társadalmi környezetnek is több pozitív példát kellene adnia.” (Somogy-megye)

„A dohányzó tanulók döntő többsége már dohányosként jön az intézménybe, nem tudunk érvényt szerezni a törvénynek. Alkohol-probléma a kollégák körében jelentkezett, de ezt sikerült rendezni.” (szakiskolai vélemény)

„Az egészségnevelési feladatok megvalósítása során azt látjuk, tapasztaljuk, hogy elméletben megvetik a káros szenvedélyek alanyait, ugyanakkor „vagány” dolognak tartják a dohányzást és az alkoholfogyasztást. Ismerik az egészségtelen táplálkozás veszélyeit és az egészségtelen ételeket (pl. csipsz, üdítők), mégis azt választják a boltban.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„A dohányzás a fiatalok körében egyre nagyobb tért hódít. Rövid távon nagyon nehéz eredményt elérni. A szülő, a felnőtt nem partner, sok esetben rossz példa.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Negatív tapasztalat, hogy reménytelen és eredménytelen küzdelmet folytatunk a nem-dohányzók védelméről szóló törvény betartása területén.” (Csongrád-megye)

Példák a tanulói kérdőívekből.

17 éves lány:

„Mivel az iskolában nem lehet dohányozni, így rá vagyunk kényszerítve, hogy 7-45-12,30-ig ne dohányozzunk. Ez is egy megoldás.” (Budapest.)

Az iskola benevezett a „dohányzásmentes iskola” címre, de nem sikerült teljesíteniük. – tanári megjegyzés.

18 éves lány:

„Én nem teszek semmit. Van rajtam súlyfelesleg, dohányzom, tehát már el vagyok ítélve.” (Budapest)

14 éves fiú:

„Én sportolok, ha a szüleim dohányoznak, kimegyek a szobából. „(Fejér megye)

13 éves lány:

„...én már elkövettem azt a hibát, hogy alkoholt fogyasztottam és nem tudtam, hogy mit csinállok.” (Fejér megye)

14 éves fiú:

„Minden nap 3 km-t futok, 1 órát súlyozok. szoktam túrázni járni, ahol 20 km-t gyalogolok. Egyszer kipróbáltam a cigit, nem egy nagy eresztés.” (Fejér megye)

13 éves lány:

„...én úgy étkezem, ahogy tetszik. A csipszet nem szeretem, de a csokit igen! Én inkább azt eszek, ami finom, mint ami egészséges és nem finom. Ja, és nem dohányzok, pedig az nagyon jó! Csak nincs rá pénzem.” (Komárom-Esztergom megye)

17 éves lány:

„Hát apu semmit, mert az orom alá cigizik. A tanáraink szintén. az orvosom meg csak akkor küld vizsgálatra, ha könyörgöm neki.” (Komárom-Esztergom megye)

18 éves fiú:

„Nem dohányzom, nem drogozok, de alkoholt fogyasztok.” (Komárom-Esztergom megye)

17 éves fiú:

„Rendszeresen teljesítmény-túrázom, és a testnevelés órákon rendszeresen dolgozom. Drogot nem fogyasztok, alkoholt csak mértékkel, cigarettát nem szívok, szárnyas- és hal kivételével húst nem fogyasztok”. (Komárom-Esztergom megye)

17 éves lány:

„A szüleim példát mutatnak, hogy nem dohányoznak.”

(Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves lány:

„A dohányzásról való leszoktatáshoz a képek, amik az iskolában ki vannak rakva, jó ötlet volt.” (Vas megye)

18 éves lány:

(Mit szeretnél? Hogyan csinálnád?) „Közösen szívnanék füves cigarettát a tanórán. Toleráns tanárokat is! Drogellenes futás helyett drogért futást, aki lefutja, kap füvet.

Kirándulások a természet lágy ölén és a kocsmába. Lazán jönne, aki szeretne.”
(Veszprém megye)

17 éves fiú:

„Szerintem semmit. A szüleim persze óvnak, meg figyelnek rám, de a többiek nem tesznek semmit. De a tanárok mégis tesznek valamit: ha kimegyek rágyújtani és elkapnak, akkor különböző beírásokkal és közmunkával (csikk-szedés, szemét-szedés) jutalmaznak.” (Tolna megye)

18 éves lány:

„...mindent ki kell próbálni, a jót és a rosszat is. Dohányzok, néha iszok. Egyszer élünk, és valamiben meg kell halni. Sokan halnak bele a tüdőrákba, pedig nem is dohányoznak.” (Tolna megye)

15 éves fiú:

„Nem dohányzok, nem iszok, nem drogozok, jó, eszek zsíros ételeket, de a zsír kell a szervezetnek, minden nap tiszta ruhát veszek fel, MÉGIS MEGBETEGSZEK, aki dohányzik, iszik meg stb., az nem olyan beteg, mint én. HOL AZ IGAZSÁG?” (Tolna megye)

18 éves fiú:

„Hát a drogmegelőzést képekkel, filmmel bővíteném, mert a maratoni beszéd unalmas. Valami elrettentőt mutatnék képekben, vagy kórházlátogatást szerveznék.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

16 éves fiú:

„...nem fogyasztok drogot, nem dohányzok, és távol áll tőlem az alkoholizmus. Kerülöm a külföldi selejt-ételeket és -italokat. Sajnos ezek az élelmiszerek amíg nem kerülnek le a hipermarketek polcairól, addig az emberek egészsége rohamosan romlani fog.” (Heves megye)

12 éves fiú:

„a tanáraink soha nem dohányoznak.” (Heves megye)

17 éves fiú:

„Szerintem nagyon fontos, hogy egészséges életmódra ösztönözzenek, mivel az utóbbi években egyre többen próbálják meg iskolai szinten is üzni a káros szenvedélyeket. Szomorúan tapasztalom, hogy korántsem az az értékminta a gyerekeknél már általános iskolában sem, mint az én időmben volt.” (Nógrád megye)

17 éves lány:

„Dohányzástól, drogtól, alkoholtól, szerencsejátéktól mentes élet. Egészségesen és rendszeresen táplálkozom és mozgok elegendőt. A párkapcsolatom normálisan működik, védekezünk a szexuális életben.” (Szolnok-megye)

17 éves fiú:

„Hétféteken szoktam inni, de hétköznap nem. Egyébként focizok, motorozok. Sokszor vagyok a szabadban, erdőben, friss levegőn. Csak a házipálinkát és a bort szoktam inni, mert az természetes alapanyagból van. A bolti szeszesitalt nem szeretem, mert nincs olyan zamata, mint a házinak. Esetleg a sört megiszom, mert állítólag tisztítja a vesét.” (Szolnok-megye)

18 éves fiú:

„Én az egészségem megtartásáért semmit sem teszek. Nem vetem meg az alkoholt, és a könnyű drogokat se. A sportolásra, a gyúrásra nemrég „szoktam” rá. Egészséges a vörösbor és más alkohol, de csak mértékkel.” (Szolnok megye)

13 éves lány:

„Nagyon szeretek egészséges környezetben lenni, bár ezt nem tehetem, mivel a szüleim cigiznek. Én PRÓBÁLTAM ŐKET LEBESZÉLNI!” (Bács Kiskun megye)

13 éves fiú:

„Sokat sportolok, rendszeresen járok edzésre, egészségesen táplálkozom, sok gyümölcsöt eszem. Nem dohányzom, nem drogozom, és nem iszok alkoholt.” (Békés megye)

11 éves lány:

„...én nem dohányzom, nem iszok alkoholt, mikor betegnek érzem magam, orvoshoz megyek, szeretek sportolni, szeretek sétálni.” (Békés megye)

11 éves fiú:

„...a szüleim pedig nem fogyasztanak alkoholt és drogot.” (Békés megye)

14 éves fiú:

„...versenyszerűen úszok, távol tartom magam a kábítószerektől, dohánytól, alkoholtól, de sajnos nem táplálkozom egészségesen.” (Békés megye)

18 éves fiú:

„...én dohányzom, ez károsítja tüdőmet, kávézom, ez károsítja a szívemet. Szeretek fűszeresen étkezni, ez növeli a koleszterin-szintemet. De nem bánom, mert inkább 60 évet leélek így, jó érzéssel a bőrömben, minthogy sanyargassam magam a reformkonyhával és a sok zöldséggel. Sportolok, minden péntek délután kifutok a vasútállomásra nagy táskával.” (Békés megye)

18 éves lány:

„...bezárják a sulit, hogy ne tudjak kimenni rágyújtani.” (Csongrád megye)

17 éves fiú:

„Néha 0,3 mg-os cigit szívok, de az étkezésemmel nincs gond, meg sportolok is. A viszkít is tisztán iszom, nem pedig egészségtelen, cukrozott Colával. A szüleim régen nem engedték, hogy cigizsek, de most már belátják, hogy elég idős vagyok ahhoz, hogy mérlegelni tudjam a dolgokat. Vagyis otthon is cigizek. Régen a portás sem engedett ki a suliból cigizni, de már ő is megtért.” (Csongrád megye)

17 éves lány:

„Nem dohányzom, és más káros szenvedélyem sincsen. Rendszeresen lovagolok, hetente 2 órát, minden nap legalább 1 órát kutyát sétáltatok.”

Megjegyzés: ebben a középiskolában az ÁNTSZ munkatársai szűrővizsgálatot végeztek: légzésfunkció, súly, magasság, bőrredő-mérés, nikotin-teszt.

17 éves fiú:

„A tanárok több órán keresztül (egymás után) nézetnek velünk drogozás elleni filmeket (egymás után 3 órán keresztül már egészségtelen!)” (Csongrád megye)

18 éves lány:

„Az étrendemben nem válogatok, mert szeretem az igazi magyaros, fűszeres ízeket. A dohányzás sem áll távol tőlem, a kávé pedig minden reggel élénkítő hatást gyakorol rám.” (Csongrád)

Lelki egészségvédelem

Az iskolai mentálhigiénés nevelés, az egészségnevelés sajátos területe. A pedagógiai pszichohigiéné a nevelési folyamat része, minden pedagógus által végzett feladat, míg van egy szakgondozói része, amely már sajátosan képzett nevelőket igényel.

Még bonyolultabb a kérdés, ha az iskolában felmerülő mentálhigiénés problémákat vizsgáljuk, mivel a problémák egy része a pedagógiai gyakorlat, míg más része az egészségügyi ellátás területére tartozik. A pedagógus érzékeli a tanuló pszichés jelzését, segélykiáltását, neki kell döntenie a további teendőkről.

Az iskolai lelki egészségvédelem a gyermek pszichés sérülésének megelőzését, a lelki energiák mozgósítását, a pszichés működések gyakorlását, edzését, életmód-alakítását jelenti a nevelő számára.

A tanulók között jelentkező problémák sokféle formát öltenek, egyes tanulók fáradékonyabbak, érzékenyebbek, mások neurózis jeleit mutatják, lehetnek agresszív, antiszociális, depresszióra hajlamos gyerekek. A felismerésben és korrekcióban nehézséget jelenthet a tanuló megítélése (alkoholista-, elvált szülők, bűnöző családok, munkanélküliség, származás, felekezeti stb.) a pedagógusok előítélete, amelyhez a tanuló „peremhelyzete”, társtalansága is párosulhat. Ezeket a gyerekeket szokták címkézni: „nehezen nevelhető”, „rossz”, „egyéni bánásmódot igénylő”, még ez a legmegértőbb változat. Közülük nagyon sokan kerülnek az önpusztító kategóriába, alkoholizálók, dohányzók, drogfogyasztók, öngyilkossággal kísérletezők közé.

A fentieket figyelembe véve tehát egyáltalán nem mindegy, hogy a mentális nevelés, a primer prevenció a mentális területen milyen színvonalon történik.

A jövőben több segítséget kell adni a pedagógusoknak az empátiás készségek, a lelki vezetés készségeinek fejlesztésében, a stresszorok felismerésében. Meggyőződésünk, hogy itt is módszerváltásra van szükség, kiscsoportos foglalkozások, esetismertetések, „hozott” problémák megbeszélése stb.

A 10 sz. ábra adatait figyelembe véve az egészségnevelési tervekben 63%-ban a gyakori kategóriában találjuk a lelki egészségvédelmet, a tanulói kérdőíveken ennek visszaigazolását mindkét kérdőív esetén a lelki egészség értelmezése 10% alatti, a megvalósítás, vagyis a hétköznapi gyakorlatban már az 5%-ot sem éri el. Ez azt jelenti, hogy az iskolai kérdőív szerint a mentális egészség témát a kérdezőbiztosok 63%-ban *gyakorinak* ítélték meg. Mindez a tanulói kérdőíveken nem igazolódik vissza.

Véleményünk szerint a fenti adatoknál kedvezőbb a helyzet, mivel az alkohol, dohányzás, drog témában, a balesetvédelemben, a szexuális nevelésben a környezet-tudatos magatartás alakításában elengedhetetlen a pozitív személyiség-jegyek tudatos erősítése, így valós kép valószínűleg jobb.

A lelki egészségvédelem területéről néhány példát idézünk a tanári megjegyzésekből és a tanulói véleményekből.

Tanári vélemények:

„A szaktanárok, osztályfőnökök többsége törekszik a tanórákba épített feladatok megvalósítására. E törekvések és tevékenységek hatékonyságát a rendelkezésre álló szűk időkeretek rontják. A követelmények tartalmának, a gyakorlatba való átültetése adaptív életvezetési technikák, ill. „egészséges életstílus” elsajátítása rendkívül időigényes, hosszú folyamat, nagyobb órakeretet igényelne.” (Budapest)

„Tanulóink környezetében túl sok a negatív hatás, ehhez viszonyítva az iskola pozitív hatása kioltódik.” (Pest megye)

„A gyerekek egy része gyógypedagógiai fejlesztésre szorul. A többi gyerek fokozott hátrányos helyzete miatt jár kis-létszámú osztályba. Sok a roma kisebbség. Önálló mentálhigiénés programmal is rendelkezünk.” (Komárom-Esztergom megye)

„A személyiségfejlesztő játékok hozzájárultak a reális énkép kialakításához, mások megismeréséhez, ezáltal erősítve a tolerancia-készségüket, és a másság elfogadását.” (Csongrád megye)

„A lelki egyensúly biztosítására nagy gondot fordítanak mind a tanulók, mind a pedagógusok körében, ebben a mentálhigiénés és szociálpedagógus nagy segítséget jelent.” (Békés kerület)

Érdemes áttekinteni és végiggondolni az egyik nyugat-magyarországi városi gimnázium pedagógusa által, a tanulók veszélyeztetettségét összegyűjtő adatsort, amelyet „Fenyegetettség” címszó alatt jelzett:

„- drogfogyasztás, alkohol terjedése

- tudatlanság
- rendezetlen kapcsolat a szülőkkel
- egyre több a magatartászavarral küszködő tanuló
- bűncselekmények számának növekedése a fiatalok körében (lopás)
- nem egységes álláspontok a tantestületben
- elfoglalt, nem eléggé motivált pedagógusok, fásultság jelentkezése
- TV, számítógép, Internet túlzott igénybevétele következtében mozgáshiány, elhízás, kommunikatív beszűkülés
- egyre közömbösebbé váló társadalmi környezet
- az önkormányzat által biztosított autóbusz-bérlet indokolatlan használata miatt még kevesebbet mozognak a tanulók.”

Az utolsó megjegyzéshez, mint iskolahigiénével foglalkozó, a következő megjegyzést fűzném: 500-1000 méterre tesszük az optimális távolságot – életkortól függően – az iskola felvevő területének, tehát a buszbérlet esetén is differenciálásra lenne szükség, de nagyon gyakran az egyszerűbb megoldást választva, minden tanuló megkapja a kedvezményt!

A tanulók véleménye:

13 éves lány:

„A lelki egészségemre is nagyon figyelek, próbálom levezetni a mindennapok feszültségét táncsal és tornával, az is elengedhetetlen, hogy valakivel meg tudjam osztani a problémáim.”
(Békés megye)

17 éves fiú:

„Az ember megpróbálja megfelelően lazán venni az életet, nem görcsölni rajta, sportolni, kihagyni a stresszt, szeretni a családot. Figyelni az egészségi értékekre (vérnyomás, vércukor-koleszterin). Elérhető álmokat kitűzni és megcsinálni.” (Békés megye)

18 éves lány:

„Több pszichológiai órát szeretnék, szerintem a fiataloknak szükségük van arra, hogy megismerjék önmagukat, mielőtt belépnek a „nagybetűs életbe”. Sajnos a legtöbb iskola ezt nem tudja megadni a diákoknak, csak terhelik őket a heti öt témazáróval. Úgy csinálnám, hogy ezek a beszélgető, önelemző órák eleve benne lennének az órarendben.” (Budapest)

17 éves lány:

„Egészséges táplálkozás, elegendő mozgás, megfelelő mennyiségű alvás (ez a serdülőknek nagyon fontos szerintem). Jó napi beosztás, jó napi ritmus. A kiegyensúlyozottságot a környezeti hatások (pl. család, barátok, osztálytársak) befolyásolják a legjobban. Hiába eszünk eleget, ha állandóan frusztráltak vagyunk.” (Budapest)

13 éves lány:

„Hetente 3 alkalommal megyek edzésre, csak egészséges ételt eszek, sokat vagyok a levegőn. A barátnőmnek mindig elmondom a lelki fájdalmaimat. Ha szomorú vagyok, akkor zenét hallgatok, vagy elmegyek sétálni, vagy kisírom magam.” (Fejér megye)

17 éves fiú:

„Azonban szinte mindenki megfélekedezik egyfajta hármasságról. Test, lélek is, szellem is jutott mindenkinek, hát akkor tessék foglalkozni mind a hárommal!” (Győr-Moson-Sopron megye)

18 éves lány:

„Egy ember akkor él egészségesen, ha elfogadja magát és szereti a saját testét. Vigyáz az egészségére, nem dohányzik, és mértékkel fogyaszt alkoholt. A drogfogyasztás károsítja legjobban a szervezetet.” (Tolna megye)

13 éves fiú:

„Fontos a lelki egészség is. Mivel az ember társas lény, fontos, hogy legyen körülötte más ember is. Próbálom a lelki egyensúlyomat megtartani, különböző társas foglalkozásokon.” (Szolnok megye)

17 éves fiú:

„...a családdal és barátokkal felhőtlen a viszonyom, és ez egészséges. Mert akinek ez nem adatik meg, az beteg ember, magába fordul és elemésztí önmagát. A léleknek is egészségesnek kell lenni, nem csak a testnek.” (Szolnok megye)

14 éves lány:

„Amikor csak időm engedi, jógázok, röplabdázok és más egyéb sportot űzök. Egészségesen étkezem, üdítőket, zsíros ételeket hanyagolom. Hála a barátnőmnek, egy borongós, stresszes napom sincs. Ha rossz a kedvem, azonnal jobb kedvre derít. Ha rendezetlenek a gondolataim, akkor leírom a naplómbe a gondolataimat. Ez mindig megkönnyebbít.” (Békés megye)

11 éves lány:

„...szerdán és szombaton 2 órát szoktam táncolni. Megpróbálok minden reggel enni valamit. Nevetni is sokat szoktam, mert a nevetés a stresszt legyőzi.” (Csongrád megye)

17 éves lány:

„Testileg nem kell tökéletességre törekedni, de fontos a lelki béke. Én nem drogozom, nem cigizek, néha vízipipázom.

...ami a legtöbbet segítene a diákoknak, ha a tanárok lelkiileg nem terrorizálnák őket.”
(Győr-Moson-Sopron megye)

Személyi higiéné

A személyi higiéné kérdése napjainkban egyre komolyabb problémát jelent. Az a tapasztalat, hogy e kérdéskör csak egy részét jelenti a tárgyi feltételek hiánya (halmozottan hátrányos helyzet, hajléktalanság, egyre szaporodó természeti csapások stb.) másik része a társadalmi gyakorlatból adódik, nem „sikk”, „nem divat” az átlagember számára a kifogástalan külső, a tiszta, ápolt, rendezett megjelenés. Két véglet található a divat és kozmetikai cégek elképzelhetetlen versenyfutása, a vásárlók megnyerésére, és a hétköznapi gyakorlat. Lehet, hogy megveszi a hajfestéket a serdülő kamaszlány, mert ezt sulykolja reklám, de haját már nem mos rendszeresen, s ha „lakója” van, hosszú hetek munkájába kerül, míg rávehető a szakszerű eltávolításra.

10-15 ezer forintos cipőt visel zokni nélkül, a cipőfűző használata ismeretlen. Így a cipő balesetveszélyes, és a lábgombásodás melegágya. Ma a legtöbb megbetegedés e téren tapasztalható, igaz a gyógyszercégek ezzel jól járnak, még akkor is, ha a gombaölő-szer egyszerű használatával gyógyulást ígérnek. Fontos tehát, hogy a korai években szoktatással, neveléssel, később a tárgyi feltételek megteremtésével és használatuk ellenőrzésével (kézmosás, testnevelési óra után zuhanyzás, az elemi tisztálkodás hiányában szenvedő tanulók rendszeres tisztálkodásának biztosításával) az intézményei nevelés járuljon hozzá az egészségkultúra ezen területének lényeges változásához, a jelenlegi gyakorlat megváltoztatásához.

A személyi higiéné elmulasztásából származó egészségügyi kiadások is évről-évre magasabb értéket mutatnak. Elég csak a 2007-es év hepatitis-A járványaira, és ennek költségeire utalni. Újra kellene gondolni a veszélyeztetett célcsoportok kötelező oltását is, meggyőződésünk, hogy kisebb kiadást jelentene, mint járvány esetén a veszély felszámolása.

A 10.sz. ábra összehasonlító adatainál: az egészségnevelési programokban 70%-os arányban találkozunk a személyi higiénére vonatkozó témákkal. A tanulói kérdőív II-ben jelölik meg a

személyi higiéné egy-egy elemét több, mint 30%-ban, a tanulói kérdőív I-nél már csak 13-14%, az értelmezés és a megvalósulás közötti minimális különbséggel.

Ha az egészségnevelési tervek részletes elemzését vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy a speciális iskolákban, a szociálisan hátrányos helyzetű tanulók esetén kiemelten foglalkoznak a kérdéssel a pedagógusok.

Véleményüket a teljesség igénye nélkül az alábbiakban ismertetjük:

„A gyerekek olyan dolgokat ismernek meg, amit otthoni körülmények között nem tudnak. A gyerekek között sok a roma származású, van ahol víz, villany nincs, a szülőket nagyon nehéz bevonni a programokba.” (Komárom-Esztergom megye)

„Szociális helyzetük miatt sok közöttük az alultáplált. Nagyon fontos az egészséges életmódra nevelés, a személyi higiéné, a családtervezésre való nevelés.” (Szolnok megye).

Megjegyzés: az iskolában mindennapos testnevelés van, és a gyógytestnevelés is biztosított!

„Különösen jó eredményt értünk el a személyi higiéné területén. A testnevelési óráról való hiányzást összefogással sikerült visszaszorítani.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Megjegyzés: speciális általános és szakiskola.

„A gyerekek összetétele miatt kiemelt feladat a személyi és környezet-higiéné, a befektetett energiához viszonyítva az eredmény kevés, csak hosszú távon mérhető majd. A szülőkkal az együttműködés minden erőfeszítés ellenére minimális.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Megjegyzés: az iskola 60 pedagógusából 42-en végezték el az „Életvezetési ismeretek” pedagógus tréninget.

„A tanulók nagy része szociálisan hátrányos helyzetű, sok gyerek számára még az alapvető higiénés ismeretek is hiányoznak. Az iskola vezetése és pedagógusai minden nap jelentős „küzdelmet” folytatnak a legegyszerűbb problémák miatt is.” (Békés megye)

„Általában azokat a programokat élvezik a gyerekek, amit jutalmaznak, pl. fogászati hónapnál fogkefét, almát kapnak a gyerekek.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

„Tisztálkodási előadás és -bemutató, fogápolási program főleg roma gyerekeknél.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

„Pozitívumnak mondható a roma gyerekek rendszeres fürdőzési lehetősége, ami igényként ki is alakult bennük.” (Hajdú-Bihar megye)

Tanulói vélemények:

13 éves fiú:

„...minden nap sportolok valamit, napi 1 fürdés, 2 fogmosás, már nem cigizek, rendszeresen táplálkozom, egy nap egyszer meditáció segíti a gondolataim tisztulását.
„ (Fejér megye)

12 éves fiú:

„...nem dohányzok, tisztálkodom rendszeresen, mondjuk. Én inkább a hamburgert szeretem Colával, de a saláta és a tej sem rossz. Ha leraknák elém a kettő ételt, akkor a hamburgert választanám.” (Komárom-Esztergom megye)

14 éves lány:

„Fürdök, nem járok mocskosan, büdösen az iskolába, tiszta bugyit és zoknit veszek.”
(Komárom-Esztergom megye)

13 éves fiú:

„Lehetőleg sokat tartózkodom friss levegőn, sportolok, igyekszem változatos, egészséges ételeket enni. A tisztaságra, tisztálkodásra ügyelek. Az időjárásnak megfelelően öltözöm. Időben fekszem és kelek fel, igyekszem kipihenni magam. Szerencsére mi nyugodt körülmények között élünk. Sosem akarok alkoholt, kábítószer, cigarettát fogyasztani.” (Vas megye)

13 éves lány:

„Én sokat sportolok, nagyon szeretem a sportot. Sok gyümölcsöt eszem, minden nap tisztálkodom, mert a tisztálkodás nagyon fontos.” (Tolna megye)

14 éves fiú:

„Én sokat sportolok és focizom. Figyelek arra, hogy mit eszem, mikor és mennyit. Rendszeresen tisztálkodom, és tiszta ruhában járok suliba. Időben lefekszem.”(Tolna megye)

15 éves fiú:

„A tanárok szólnak, hogy ne együnk csipszet, az orvosok semmit, a szüleim nem engednek úgy lefeküdni, hogy ne fürödjek le. ENNYI!” (Tolna megye)

14 éves fiú:

„A tisztaság fél egészség” – tarja a mondás. A tisztálkodás (amelyet sajnos vannak, akik nem ismernek) már-már eleme az embernek, ösztönösen csináljuk. Ugyanilyen a táplálkozás is, eszünk, de nem nézzük, hogy mit...”(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

12 éves lány:

„Azt, hogy egészségesen táplálkozunk, rendszeresen fürdünk, fontos hozzá a fogápolás is, a torna, ne dohányozzunk, ne igyunk rendszeres függőséggel alkoholt.” (Nógrád megye)

11 éves fiú:

„Rendszeres tisztálkodásra, sportolásra tanítanak.” (Nógrád megye)

13 éves fiú:

„sokat mozgok, nem eszek sok édességet, nincs káros szenvedélyem, rendszeresen tisztálkodom, naponta egyszer-kétszer fogat mosok.” (Nógrád megye)

13 éves fiú:

„A lelki egyensúly fenntartása mellett szükséges a test karbantartása. Ezt el lehet érni az egészséges táplálkozással, rendszeres mozgással. Mindezek mellett figyelek arra is, hogy ne hanyagoljam a testem tisztántartását, rendszeres fürdés, fogmosás, haj- és körömápolás.” (Szolnok megye)

13 éves fiú:

„Rendszeresen fogat mosok, ápolom a hajam és a körmeim. Kerülöm a zajos helyeket a fülem épségéért. Rétegesen öltözöm. Káros szenvedélyek nélküli az életem. Naponta ötször táplálkozom. Saját törölközőm van. Rendszeresen fürdök.” (Szolnok megye)

Megjegyzés: minden tanuló rendkívül színesen és választékosan válaszolt. Egy órát kaptak a kérdőív kitöltésére. Feltételezzük, hogy előzetes felkészítés is volt, ha rögzültek a hallottak, még örülhetünk is!

13 éves lány:

„Rendszeresen sportolok, tisztálkodok, fogat mosok, hajamat rendben tartom.” (Békés megye)

12 éves lány:

„...azt jelenti, hogy nekünk rendszeresen kell tisztálkodni, fogat mosni és tiszta ruhát venni. Ebéd előtt meg minden étkezés előtt kezet mosni és WC-használat után is.” (Békés megye)

„Anyukám egészséges ételeket főz, mos, takarít.”

Ez utóbbi megjegyzés minden gyereknél előfordul, ez egy kis létszámú, hátrányos helyzetű tanulókat befogadó iskola, ahol a tanári megjegyzésben az szerepel, hogy a napközi otthon reform konyháján étkeznek, ahol az „ingyen ebédet” a gyerekek nem eszik meg, „Főtt ételt nem fogyasztanak szívesen”, nem szoktak hozzá”

11 éves lány:

„...az egyik barátnőmnek csúnya a foga, mert soha nem mos fogat, a másik barátnőm pedig mindig csokit és csipszet eszik.” (Csongrád megye)

14 éves lány:

„Rétegesen öltözködöm, odafigyelek a helyes testápolásra, figyelek a lakás szellőztetésére és tisztántartására.” (Zala megye)

Környezet

A feldolgozás során azt találtuk, hogy az iskolák 91,5%-a egészségnevelési és környezetnevelési programmal is rendelkezik. A programok részletes elemzésénél, ahol rendelkezésünkre állt, mindkét programot átnéztük.

Figyelemre méltó volt a programkészítők véleménye, miszerint nem lehet egészségnevelést környezeti nevelés nélkül, és nem lehet környezeti nevelést az egészségnevelés érintése nélkül tanítani. Igazuk van.

A környezeti nevelés mintaprogramja korábban, a témával foglalkozó szervezetek konszenzus alapján már elkészült 1998-ban, így több tapasztalattal, komolyabb civil szervezeti, sőt megkockáztatom, több állami támogatással is rendelkeznek, és lehet, hogy szubjektív a megjegyzés, de mintha a tantestületen belül is nagyobb támogatottságot élveznének.

A környezetvédelmi programok az egészségnevelési programokhoz hasonlóan besorolhatók négy kategóriába. A különbség, hogy több program kerül a 3. kategóriába (osztályokra bontott, részletes programokat tartalmazó tervek). Bár a minta-program szolgálai másolása itt is megtalálható, pl. a komposztálás elméletére és gyakorlatára a panel lakótelepi iskola is megtanítja tanulóit.

Fontosnak tartjuk megemlíteni, mielőtt az egészségnevelési tervek környezeti nevelés részét elemeznénk, hogy az egészségnevelési tervekben a második leggyakrabban előforduló elem közel 80%-ban a környezet. A tanulói kérdőívekben ellenben akár az értelmezés, akár a megvalósulás, a saját gyakorlat, már alig haladja meg a 10%-ot.

A tanári és kérdezőbiztosi megjegyzésekből érdemes a korábbi megállapításokhoz néhányat idézni.

„Nagyon pozitívnak tartják, hogy „szervezett” keretek között történnek az egészség- és környezeti nevelés, de úgy vélik, hogy a törvényi előírás még nem minden.” (Pest megye)

„Programok megvalósítása során megindult a szelektív hulladékgyűjtés, megreformálták az iskolai büfé kínálatát, veszélyességi szempontok alapján feltérképezték közvetlen lakókörnyezetüket, bekapcsolódtak a városi programokba.” (Pest megye)

„Legfontosabb pozitív tapasztalatunk az ökoiskola cím elnyerésével kapcsolatos megbeszélések. Ezek során kiderült, hogy a tantestület egyöntetűen fontosnak tartja a környezettudatos nevelést. Nevelési értekezleten izgalmas előadást hallhattunk az igazi környezetvédelem fogalmáról. Kapcsolatba léptünk az erdei iskolával, ami gyümölcsöző lépés volt. Látogatást tettünk a Hulladékszállító cégnél, ami a gyerekek számára élmény volt. Több pénzt lehetne adni az iskolának környezetvédelemre, egészségnevelésre.” (Pest megye)

„Ingerszegény környezetből jönnek a gyerekek, kevés az egészséggel, környezetvédelemmel kapcsolatos ismeretük.” (Pest megye)

„Negatívum, hogy az idén már nem terveztünk rendezvényeket a vezetőség és a tanári kar átalakulása miatt.” (Baranya megye)

„Főlölesleges plusz-feladatként értékeli a külön egészségnevelési és környezeti nevelési program megalkotását.” (Komárom-Esztergom – szakközépiskola)

„Régebben gyakran szerveztünk *Erdei iskolát* tanulóink számára, sajnos ebben a tanévben ez nem sikerült, az ehhez szükséges anyagiakat nem sikerült előteremteni.” (Veszprém megye)

„...az arborétum közelsége jó lehetőséget biztosít a környezeti neveléshez.” (Veszprém megye)

„Az egészségnevelés és a környezeti nevelés eredménye nem mérhető olyan egzakt módon, mint a tantárgyi tudás. Az sem egyértelmű, mi tekinthető iskolai és a családi nevelés eredményének. De egy biztos intézményünk valamennyi dolgozója nagy gondot fordít mindkét terület sikeres megvalósítására.” (Győr-Moson-Sopron megye)

„Alsó tagozatban igen sikeres volt az erdei iskola. Ezt szeretnénk az 5-6. évfolyam tanulói számára is megvalósítani a következő tanévtől.” (Győr-Moson-Sopron megye)

„A környezetnevelés tanórán kívüli programjain a tanulók egy része vesz csak részt, de itt a lelkesedés és érdeklődés a jellemző. Nagy sikere van a *takarítási akcióknak* tanítási időben.” (Vas megye)

„Nehezen tudjuk szervezni az erdei iskolát (anyagi nehézségek miatt). Nehezen tudjuk rávenni a tanulókat, hogy tenni kell saját környezetük tisztasága érdekében.” (Vas megye)

„Együttműködés a szerencsi gimnáziummal a környezetvédelemben a Zempléni Hulladékkezelővel az újrahasznosítható szelektív hulladékgyűjtésben.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Nagy sikere van az iskolában a papír- és vasgyűjtésnek, az idén először használt elemeket, mobil-telefonokat is gyűjtöttünk. Ugyanakkor szemrebbenés nélkül eldobják a szemetet az iskolaudvaron és az utcán.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

„Az iskolában *környezetvédő kommandó* működik.” (Békés megye)

„Iskolánk környezetvédelmi bázis-iskola, tavaly elnyertük az *ÖKO-iskola* címet is. Az épületet körülvevő *Tudás-kertje*-t a szarvasi arborétum segítségével a szülők, tanulók és a tanító nevelők telepítették be. A kertben helyi művészek alkotásai láthatók, (Föld-anya, japán kert, kívánság-fa), amely minden évben gyarapodik (Csongrád megye)

„A térségi környezet és egészségnevelési programok előkészítését segítő tanfolyam anyagának összeállításában és lebonyolításában tantestületünk tagjai vettek részt.” (Csongrád megye)

„Igyekszünk olyan egyszerű, játékos formákat találni, hogy a tanulók természetesnek tekintsék a környezet iránti szeretetet és felelősséget, valamint azt, hogy tiszta környezetben minél egészségesebben éljenek. Sajnos mióta a minket körülvevő világ egyre *liberálisabb*, azóta egyre több szülő együtt dohányzik a 13-14 éves gyermekével és a gyerekek jelentős része az itthoni alkoholhoz is könnyedén hozzáfér.” (Pest megye)

„Az iskola megvásárolt 5 db műanyagpalack-zsugorító gépet. A diákok hozták is a műanyagpalackokat, ugyanakkor a már zsugorított darabok tárolása és elszállítása nehézségekbe ütközött. (Veszprém megye)

„A környezetvédelmi programban nem szemét- vagy hulladékgyűjtésről, hanem *szemétszüretről* beszélnek, az iskolarádióban rendszeresen, az évszakoknak megfelelően *zöld percek* vannak. (Nógrád megye)

Az eddig idézett vélemények a tanárok, iskolavezetők vagy kérdezőbiztosi megjegyzésekből valók. A továbbiakban a tanulói kérdőívekből emelnék ki néhányat.

Heves megyei falusi iskola: szelektív szemétyűjtés szervezett, és *szemétszobor készítő* versenyt hirdetett.

16 éves lány:

„...a gólyák feladata volt az udvaron összegyűjteni a cigi csikkeket.” (Budapest)

12 éves fiú:

„...ha hozol 1 kg újságot, jutalmat kapsz, ingyen jöhetsz kirándulni.” (Budapest)

13 éves fiú

„...az egészséges életmódhoz szorosan hozzátartozik a lakóhelyünk környezetének rendben tartása és a szelektív hulladékgyűjtés is. Ha van rá lehetőségem, akkor a kukába dobom a szemetet, ha nincs, egy zacskóba gyűjtöm össze.” (Fejér megye)

Hányszor fordul elő, hogy az autópályán tízmillió kocsiból dobálják a szemetet!

12 éves fiú: (milyen programok voltak)

„...szemétszedés, papírgyűjtés, palack-zsugorítás, kisállat-bemutató, kirándulás.”
(Fejér megye)

17 éves fiú:

„Hiába teszünk meg mindent az egészségünkért, ha mások nem foglalkoznak vele. Földünk nagyon szennyezett, pár év múlva talán ki is hal az emberiség. Szennyezzük a

környezetet néha úgy, hogy észre sem vesszük. Magunk alatt ássuk a gödröt.”
(Komárom-Esztergom megye)

14 éves lány:(milyen programokat csinálnál?)

„Parlagfű vetélkedő, növényültetés, állatbemutató, mindenki elhozná az állatát és beszélnék róluk.” (Veszprém megye)

13 éves lány:

„Én a szemétszedést kihagynám. Állatvédelmi programot szerveznék, állatmenhelyre látogatnék, esetleg önkéntesként gondozást vállalnék.” (Veszprém megye)

A két utóbbi mezőgazdasággal is foglalkozó falusi környezetben élő tanulók megjegyzése.

17 éves lány:

„Szemétszedésre szerintem fogékonyak az emberek, én plakátokkal terjeszteném. A szemétszedés élén a diákok állnának és mögöttük a város lakói.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

18 éves lány:

„...ökológiai intézettel közösen *béka-mentő* program.” (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

13 éves lány:

„...*falusi környezetvédelmi napot* kellene rendezni.” (Nógrád megye)

13 éves lány:

„...olyan természetvédelmi programot, ahol segédkeznénk a figyelmeztető táblák kihelyezésében.” (Nógrád megye)

17 éves fiú:

„Egészségtudatos gondolkodás, amely magába foglalja a felelős gondolkodást környezetünk iránt.” (Csongrád megye)

Mit tesznek a tanárok, orvosok, a szüleid az egészséged érdekében?

A fenti kérdés a „tanulói kérdőív I.” 3-dik kérdése volt. A „tanulói kérdőív I.” az esszé jellegű tanulói kérdőív, és az alábbiak a kérdőív 3-dik kérdése. Az esszé jellegű kérdőív az összes tanulói kérdőív 83%-a, azaz 11139 kérdőívet takar. A kérdésekre adott válaszok igen sokrétűek, és széles körben mozognak a *nincs válasz*, a *semmit* mellett az egyes személyekre leadott részletes válaszig sokféle válasz található. Jellemző, hogy csak általánosságban válaszolnak személy megnevezése nélkül, vagy csak egy személyt emelnek ki. Megpróbáltuk a legjellemzőbb válaszokat csoportosítani, így ezt a fejezetet a következőképpen tárgyaljuk:

- a) szövegértelmezési válaszok
- b) általános válaszok
- c) tanárokra adott válaszok
- d) orvosokra, védőnőkre adott válaszok
- e) szülőkre adott válaszok.

Bár szétbontottuk a válaszokat az egyes személyekre, az idézett tanulói válaszok esetén a tanuló által írt teljes szöveget idézzük, nem lenne helyes a szöveg egységét megbontani, ezért néha vitatható, hogy miért egyik vagy másik csoportba közöljük.

a) A tanulók egy része a szokásos szövegértelmezési gonddal küzdött, és úgy értelmezte a kérdést, hogy mit tesznek a fenti személyek saját egészségükért (részben érthető, mivel a kérdés a személyeket összevontan kezelte)

Íme néhány példa:

18 éves fiú

„A szüleim pedig nem fogyasztanak alkoholt és drogot.”

17 éves lány:

„A szüleim egészségesen táplálkoznak, és napi rendszerességgel sportolnak.”

17 éves fiú:

„Én még nem láttam tanárt vagy orvost, aki egészséges életmódot él, szüleim ritkán foglalkoznak vele.”

11 éves lány:

„A szüleim meg leszoktak a dohányzásról miattam, meg a tesóm miatt is. Apukám már inni se iszik, nem mintha ivott volna, csak néha ivott egy kicsit.”

b) Általános, személy nélküli vélemények:

13 éves lány:

„Azt mondják, ne egyek cukrot és csokit, ne igyak Colát, cukros innivalókat. A dohányzást és az alkoholfogyasztást sem engedik meg.” (Vas megye)

17 éves lány:

„Néha elmondják, hogy ezt meg azt, hogy kellene csinálni, tanácsot adnak, de hogy ezeket megtartom-e, arra nem ügyelnek.” (Csongrád megye)

16 éves fiú:

„A figyelmeztetésen kívül nem sokat.” (Csongrád megye)

13 éves fiú:

„Nem adnak Colát, édességet, bíztatnak edzésre, népi táncra.” (Csongrád megye)

18 éves fiú:

„Prédikálnak, felvilágosító órákat tartanak.” (Heves megye)

17 éves fiú:

„Nem egy légtérben cigiznek velünk.” (Szolnok megye)

17 éves lány:

„Hegyi beszédeket tartanak, de közben pont az ellenkezőjét teszik ők maguk is.”
(Fejér megye)

17 éves lány:

„Mit tudnának tenni? Én élem az életem és alakítom ki az egészséges, vagy egészségtelen életmódot.” (Győr-Moson-Sopron megye)

18 éves fiú:

„Prédikálnak, mondják az okosakat, mi meg elengedjük a fülünk mellett.” (Pest megye)

15 éves fiú:

„Az egészségünk védelmében nagyon szigorúan kell viselkedniük, mert ha nem elég szigorúak, akkor a gyerekeknek nagyon megszokottá válik, hogy akármit csinálhatnak, és emiatt hozzányúlnak különféle drogokhoz. Véleményem szerint ezért kell még szigorúnak lenniük ebben az esetben, hogy mi, gyerekek ne rontsuk el örökre az életünket.” (Csongrád megye)

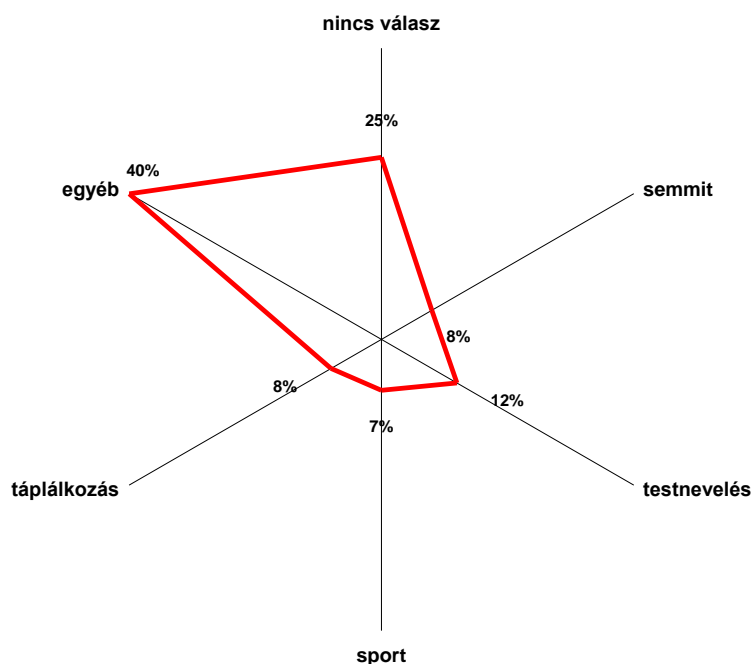
14 éves lány:

„Sokat beszélgetünk erről, főleg az osztályfőnökünkkel, mert rá azért hallgatunk.” (Bács-Kiskun megye)

c) Tanárok

11. sz. ábra

„Mit tesznek a tanárok az egészségédért” kérdésre adott válaszok %-os értéke

A tanulói kérdőíveken a tanárok közül a testnevelő tanárok munkáját értékelték a tanulók órai tevékenységért 12%-ban, a szabadidős sport tevékenységét 7%-ban. A 40%-os egyéb megjelölés az osztályfőnöki órákat, a szabadidős tevékenységek közül az egészségnap, egészség hét, jeles napok, szakköri munka és osztálykirándulás szerepel. Nevesítve általában az osztályfőnököt és a biológia tanárt említették. Az egészséges táplálkozás jelölése 8%-ban fordul elő, elsősorban a hetedikes tanulóknál.

17 éves fiú:

„...a tanárok szavakkal biztatnak mozgásra, egészséges táplálkozásra. Tehetnének valamit az egészséges menza-kosztért, persze az íz sem utolsó.” (Szolnok megye)

13 éves lány:

„A tanárok semmit, csak az osztályfőnök meg a Dréher” (Bács-Kiskun megye)

17 éves lány:

„A tanárok különféle sportrendezvényeket szerveznek az iskolában, mozgatnak minket, és aki vevő egy kis mozgásra, *ugrik* is.” (Vas megye)

17 éves lány:

„A tanárok próbálnak segíteni, de vannak, akik nem veszik komolyan, ellógiák a kondit a konditeremben, ha nem látja őket senki, alszanak, esznek, isznak, nevetgélnek torna helyett.” (Bács-Kiskun megye)

14 éves fiú:

„A tanárim odafigyelnek a kellő fény mennyiségre, és a helyes testtartásra az osztályban. Testnevelési órán odafigyel a tanár, hogy minél többet legyünk a friss levegőn.” (Komárom-Esztergom megye)

17 éves fiú:

„...viszont nem minden tanár mutat jó példát, vannak, akik dohányoznak, vannak, akik más káros szenvedéllyel élnek.” (Fejér megye)

17 éves fiú:

„A tanárok közül csak a biológia tanár figyelmeztet az egészséges életmódra.” (Tolna megye)

18 éves fiú:

„A tanárok meg csak akkor, amikor egészségnap van az iskolában.” (Pest megye)

17 éves lány:

„A hegyi-beszédeken kívül nem sok mindent tesznek, legfeljebb kirándulásokat rendeznek, ahová a lusta diák el sem megy, tehát minek az egész?” (Fejér megye)

A legmagasabb, 8%-os *semmit* értékelés is a tanároknál fordul elő. Egyes tanulók indokolják is az okát.

17 éves fiú:

„Szerintem a tanárok nem törődnek a diákok egészségével, mert sok a követelmény.”
(Tolna megye)

17 éves lány:

„A tanároknak nem jut idejük arra, hogy ezzel a témával foglalkozzanak.” (Vas megye)

17 éves lány:

„A tanárok semmit nem tesznek, sőt, ha a diákot az iskolában lelkileg sok bántalom ér, az depresszióhoz is vezethet.” Pest megye)

17 éves lány:

„A tanárok tevékenységi körébe nem fér bele az egészségnevelés (kivéve a biológia tanárt).” (Heves megye)

Nagyon sok tanuló jelölte a tanároknál az orvoshoz kísérést is, ez főleg azokon a helyeken kötődik a tanári munkához, ahol nincs az iskolában orvosi rendelő.

A tanárokhoz fűzött észrevételek közül amelyek az egyéb kategóriába kerültek, érdemes néhányat idézni.

17 éves fiú:

„A tanárok, ha jók, nem hozzák stressz-helyzetbe a diákot, de van olyan tanár is, aki állandóan kiabál, így nagy feszültséget okoz.” (Szolnok megye)

13 éves lány:

„A tanárok biztosítják, hogy az iskola, ahová járok, biztonságos.” (Békés megye)

18 éves lány:

„...néhány nevelőtanár a kollégiumban különböző foglalkozásokat szervez. Ilyen pl. a jóga vagy az aerobic.” (Békés megye)

Észrevételezik a szakszerű óravezetést is.

18 éves lány:

„A biosz-tanár mindig nagyon jó órákat tart az egészséges életmódról.” (Győr-Moson-Sopron megye)

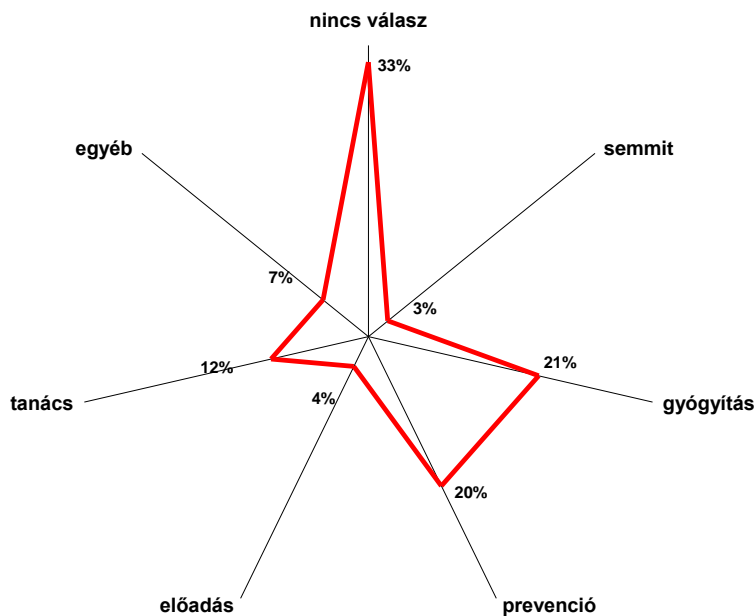
17 éves lány:

„A pedagógusok ún. személyközpontú pedagógiai módszereket alkalmazva foglalkoznak a diákokkal.” (Győr-Moson-Sopron megye)

d) Orvosok

12. sz. ábra

„Mit tesznek az orvosok az egészségedért?” %-os megoszlása

A kérdésre válaszolók 21%-ban a gyógyítást, 20%-ban a prevenciót, 12%-ban a tanácsadást, 4%-ban az előadást jelölték, 3%-ban azt választották, hogy „*semmit*” nem tesznek, 8%-ban nincs válasz. A gyógyítást jelölték legtöbbször, és ebben az esetben nem pusztán az iskolaorvosra, hanem általában az orvosokra gondoltak. A gyógyítás esetén legtöbbször a gyógyszerek adását említették, itt is kiemelkedett az antibiotikumok felírása.

17 éves lány:

„Az orvosok sokszor elintézik a betegséget antibiotikummal, de lehet, hogy ezeket a betegségeket egészséges életmóddal el lehetne kerülni. Felvilágosítást is adhatnának.”

(Bács-Kiskun megye)

18 éves fiú:

„...szerintem az orvosok bizonyos érdeke, hogy legyen beteg, ezért nem a betegséget gyógyítják, hanem annak tüneteit, pl. adnak vas-tablettát, hogy ne legyen hiányod, de nem azt mondják, egyél főzeléket, aztán kész.” (Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves lány:

„...az orvosok amit elmondok, amit kérek, abban támogatnak, de túl sok gyógyszert írnak ki.” (Pest megye)

17 éves lány:

„...néhány orvosban csalódtam, nem mindegyik figyel igazán a beteg problémáira.” (Pest megye)

A prevenció témakörében a szűrővizsgálatok és a tisztasági szűrések domináltak.

17 éves fiú:

„Az orvosok felvilágosítanak az egészséges életmódról, egészségi szűrővizsgálatokat végeznek (szem, fül, orr, fog stb.) védőoltásokat adnak.” (Győr-Moson-Sopron megye)

13 éves fiú:

„Évente többször is tartanak tisztasági vizsgálatot...”(Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves lány:

„Néha-néha osztályfőnökin bejön a védőnő és tájékoztat minket, mint tudatlan fiatalokat az egészségkárosító dolgokról, betegségekről.” (Komárom-Esztergom megye)

18 éves fiú:

„Az orvosok azt akarják, hogy sok hasznuk származzon az egészségügynek, gyógyszeriparnak. Nem is bízom az orvosokban, csak akit közelről ismerek, de az is csak sebész.” (Pest megye)

17 éves lány:

„Némelyik orvost nem érdekli az egészség, csakis az anyagi juttatás.” (Bács-Kiskun megye)

17 éves fiú:

Nem nehéz az orvosokról véleményt nyilvánítani, mert ha beteg vagyok, azt mondják, szimulálok, ha szimulálok, akkor nagyon beteg vagyok.” (Zala megye)

14 éves fiú:

„Semmit. Csak a fogorvos meg a védőnő, ők kedvesek velem, és ügyelnek az egészségemre. Ráadásul a védőnő fiatal és még jól is néz ki. De néha vannak jó programok, abban az a jó, hogy nem tanulunk. Szigorúan bizalmas.”

17 éves lány:

„...próbálkoznak, de pl. az orvosoknál sokx hiányzik a szaktudás, ez nem előítélet, saját példámon tapasztaltam.” (Nógrád megye)

17 éves lány:

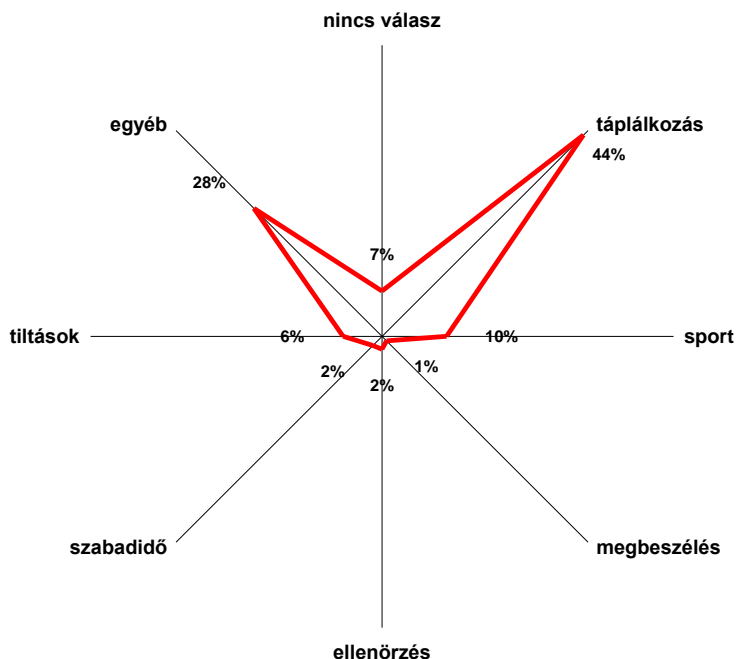
„...a tanárok egyáltalán nem foglalkoznak velem, az orvosok meg sajnos nem végzik lelkiismeretesen a munkájukat.” (Nógrád megye)

e) Szülők

13. sz. ábra

„Mit tesznek a szüleid az egészségedért?” válaszok %-os megoszlása

A válaszadók 44%-a a táplálkozást jelölte, ezen belül az egészséges étkezés biztosítása, a gyümölcs, zöldség, elenyésző számban a tízórai készítés szerepelt. 10%-ban a sport lehetőség finanszírozását, 6%-ban a tiltást (dohányzás, alkohol, drog, öltözködés stb.), 2%-ban az együtt töltött szabadidős tevékenységet (kirándulás, sport, séta, ritkábban a nyaralás), 2%-ban az ellenőrzést (étkezés, TV, számítógép, V. osztályosoknál a tisztálkodás). Szomorúan állapítottuk meg, hogy a tanulás ellenőrzése még véletlenül sem szerepelt. 1%-ban jelölték a tanulók a felmerülő problémák megbeszélését a családban! 28%-ban egyéb megjegyzést tettek, 6%-ban nincs válasz. Az egyéb megjegyzések közé soroltuk a családi közös, vagy egyéni munkavégzést is, így pl. kerti munka, saját szoba takarítása, bevásárlás stb. Nem találtunk különbséget az egyes települések között ebben a tekintetben.

17 éves lány:

„Anyukám például úgy nevelt, hogy ne legyek csipsz- és Cola-mániás. Ez sokat számít, ezúton is szeretném megköszönni.” (Csongrád megye)

17 éves lány:

„A szüleim úgy neveltek, hogy nemet tudjak mondani a számomra teljesen haszontalan, a szervezetemre káros élvezeti cikkekre (cigaretta, alkohol, drog). Az iskolában nem beszélgettünk erről a tanáraimmal, csak alsó tagozatban, de az épületben számos egészségnevelő plakát van.” (Veszprém megye)

13 éves fiú:

„...a szüleim támogatnak bármi sportot szeretnék űzni és fizetik, és szállítanak a sporteseményekre, ha szerepelek. Rendes, egészséges ételeket főznek nekem és a testvéremnek, és nem hagyják, hogy ne sportoljak.” (Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves lány:

„A szülők többsége pedig nem ér rá azzal foglalkozni, hogy amit főz, az mennyire vitamindús, vagy egészséges. Amúgy meg a fiatalok többsége a gyors és többnyire *gusztustalan* kajákért van oda.” (Békés megye)

17 éves fiú:

„A tanárok előre betanított program szöveget sorolnak, pedig legtöbbszörnek gőze sincs a dolgról, vagy ők maguk sem a mondottak szerint élnek. Az orvosok általában jó javaslatokat tesznek, a szüleim szinte soha.”

Ez a szakközépiskolás fiatal rendszeresen sportol, teljesítmény-túrázik, drogot nem fogyaszt, nem cigarettázik, alkoholt csak mértékkel iszik, szárnyas és hal kivételével húst sem eszik.

20 éves szakmunkás fiú:

„Senki nem tesz semmit a diákok érdekében. A tanárok túlterheltek, az orvosok szinte csak akkor gyógyítanak, ha pénzt kapnak, a szülők anyagi- és munkahelyi problémák mellett nem tudnak odafigyelni a gyerekeikre.” (Szolnok megye)

A „Mit tesznek a tanárok, orvosok, szülők az egészségedért?” kérdéskör utolsó megjegyzéseként néhány olyan tanulói véleményt szeretnénk idézni, amelyeket semmiképpen

nem kívántam szétválasztani az egyes személyekre, mert szövegkörnyezetüktől megfosztva más értelmet nyernének.

11 éves lány:

„A tanárok megpróbálják a lehető legtöbbet, de nincsenek mindenhol ott, és kevés időt töltenek a gyerekekkel iskolán belül és kívül is. Az orvosok mondják a magukét, de személyre szólóan is foglalkozni kéne a gyerekekkel. Szüleim tudják a legtöbbet adni.” (Fejér megye)

16 éves fiú:

„...nem sokkal többet tesznek a tanárok és az orvosok az egészségemért, mint én.” (Vas megye)

17 éves lány:

„A tanárok nem az egészségünkkel vannak elfoglalva, hanem a tananyaggal. Ez köztudott. Az orvos mindenre kézlegyintéssel válaszol és mindenre azt mondja, „ez nem komoly probléma”, már ha ki tudja egyáltalán deríteni, hogy mi a baj az egészségemmel. Ebből következik, hogy egyetlen ember rajtam kívül, aki törődik az egészségemmel, az anyukám. Ez a szörnyű igazság.” (Vas megye)

17 éves fiú:

„A tanárok, orvosok tanácsokat adnak, a szüleim a saját kertünkben termesztett zöldségekből, gyümölcsökből főznek, és a mi tyúkjainkat sütjük meg.” (Győr-Moson-Sopron megye)

17 éves fiú:

„A tanárok próbálnak a jobb élet felé terelni. A tanulással az életünket megkönnyíteni. Az orvosok semmit. Lesza... a mi egészségünket. A szüleim természetesen a legjobbat akarják.” (Szolnok megye)

17 éves fiú:

„A tanárok sok tanácsot adnak, hogy mi szerint éljünk. Az orvosok: a mai egészségügy botrányos! Szüleim biztosítják az egészséges táplálkozást és a stressz mentes életet.” (Bács-Kiskun megye)

17 éves lány:

„Minden felnőtt (szülő, tanár, orvos) nagy felelőséggel tartozik értünk és példamutatással.” (Fejér megye)

17 éves lány:

„Az iskolában a tanárok tiltják a dohányzást és ivást (szeszesital-fogyasztást) és arra ösztönzik a diákokat, hogy a szünetet a szabad levegőn töltsék. A szülők igyekeznek egészséges ételt adni, az orvos pedig meggyógyít, ha kell.” (Csongrád megye)

17 éves fiú:

„A tanárok semmit itt ... suliban a sok stressz miatt csak ártanak. Az orvosok dumálnak, hogyan kell egészségesen étkezni. Szüleim megtesznek mindent.” (Fejér megye)

18 éves lány:

„Az orvos megvizsgál és rendszeresen ír fel vitaminokat, megmondja, mit nem kéne ennem, és hogy többet kéne mozogni. Anya csak egészséges és finom ételeket csinál. A tanárok (tesi-tanár) mindig jól lefáraszt minket tesi órán.” (Tolna megye)

18 éves fiú:

„A tanárok és az orvosok esetleg felvilágosítanak, de igazából mindig ugyanazokat a közhelyeket ismétlik. Esetleg otthon motiválnak a szülők, nagyszülők, hogy mit igen, és mit ne.” (Békés megye)

17 éves fiú:

„A tanárok semmit, legalább is nem tapasztaltam. Az orvos akkor segít, ha beteg vagyok, gyógyszert ír fel. Szüleim rendszeresen ügyelnek arra, hogy megfelelő mennyiségű gyümölcsöt fogyasszak.” (Tolna megye)

13 éves fiú:

„Mindenki csak a jót mondja, de sokszor a tanulás miatt nem tudom megtenni. A tanárok azt akarják, hogy okosak legyünk, de ennek nagy az ára. Az orvosok az

egészségem javítását akarják. A szüleim pedig mind a kettőt, de ez a kettő nálam nem fér el egymás mellett.” (Heves megye)

Tanulói kérdőív II.

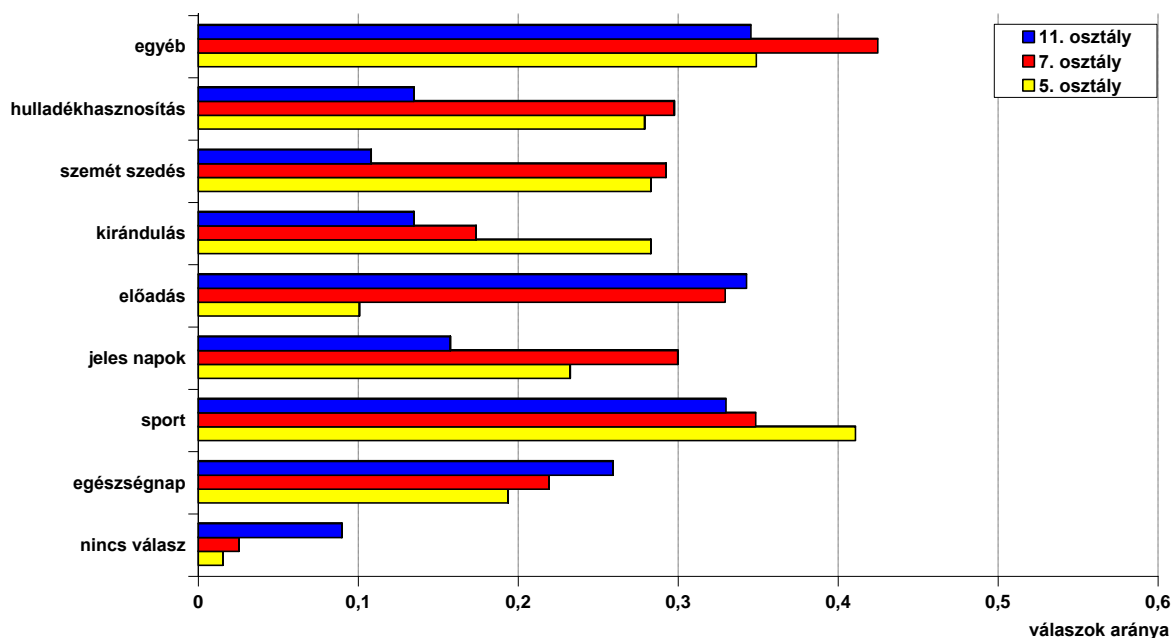
A munkabizottság a két tanulói kérdőív alkalmazása mellett azért döntött, mert az esszé jellegű kérdőív elsősorban az életmód kérdésére szeretett volna választ kapni, míg a részben irányított kérdőív elsősorban az iskolában folyó egészségnevelési gyakorlatot kívánta tetten érni. A tanulói kérdőív II. 2293 kérdőívét Budapesten, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Veszprém, Nógrád megyében alkalmaztuk. Az osztályonként és nemenkénti megoszlást a 9. sz. ábrában összefoglalóan közöljük. A tanulók válaszait 1000 kérdőív áttekintése után megpróbáltuk egy elemzésre alkalmas csoportosításban értékelni.

A kérdések közül az *egészség fogalmának* összegezését a 10. sz. összehasonlító táblázatban már bemutattuk.

A következő kérdéskör: *„milyen iskolai egészségnevelési programok voltak az elmúlt évben?„*. A meglehetősen heterogén válaszokból az előfordulási gyakoriság szerint az iskolai programok értékelésén egy csoportosítást állítottunk össze, amelyet osztályok szerint az ábra mutat be.

14. sz. ábra

Iskolai programok értékelése a „Tanulói kérdőív-II.” válaszai alapján

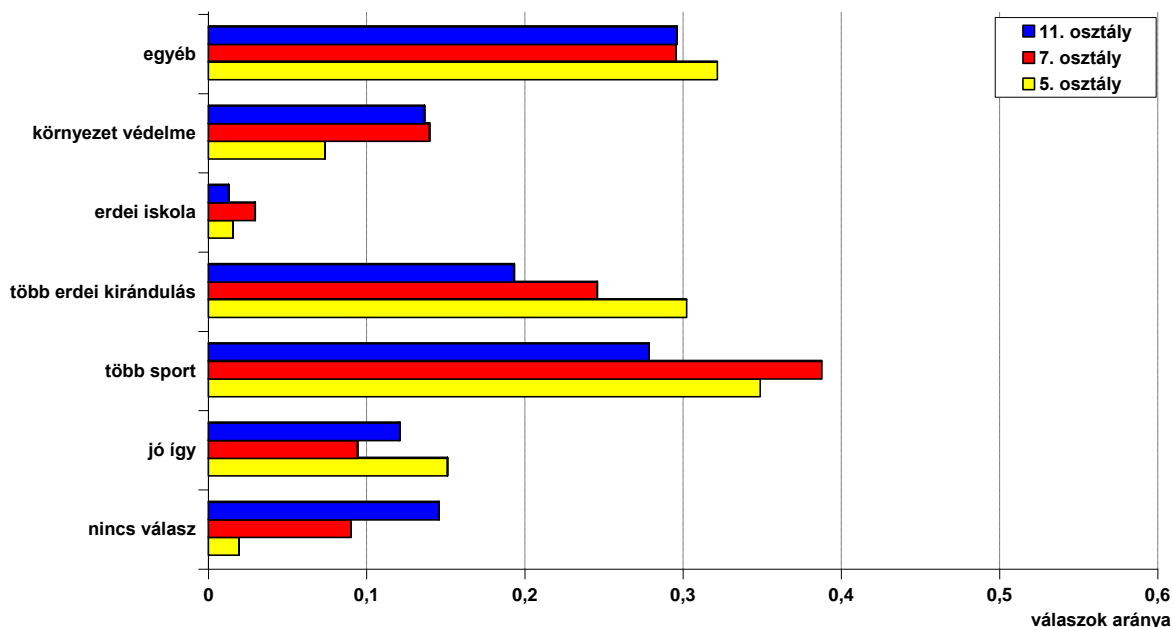
A válaszokból látható, hogy a 11. osztályos tanulókat érdekelte legkevésbé a felmérés, a tanulók 10%-a nem válaszolt a kérdésre. A többi osztályban 3% alatt maradt a nem válaszolók aránya.

A nagyszámú egyéb válasz 30% felett jelzi, hogy igen széleskörű program megvalósítása történt, az *udvari csikkszedéstől* a *madármegfigyelésig* bezárólag, de az *egyéb* nagy részét az osztályfőnöki óra adta. Az osztályfőnöki órák szerepét az iskolai egészségnevelési tervek elemzésénél már érintettük, itt elsősorban a szabadidős tevékenységre voltunk kíváncsiak.

Az összefoglaló táblázat adataiból érzékelhető, hogy a legnagyobb mértékben a sporteseményeket preferálják, és azokra emlékeznek. Ezt követik az előadások a hetedik- és tizenegyedik osztályban, a kirándulás az ötödik-, a jeles napok hetedik-, az egészségnap a tizenegyedik- és a VII. osztályban, környezetvédelmi szempontból a szemétszedés és hulladékhasznosítás magas aránya öröndetes az ötödik- és hetedik osztályokban.

„A milyen programokat szeretnél” kérdésre adott válaszokat a táblázatban foglaltuk össze, osztályonkénti bontásban.

15. sz. ábra
Te mit szeretnél?

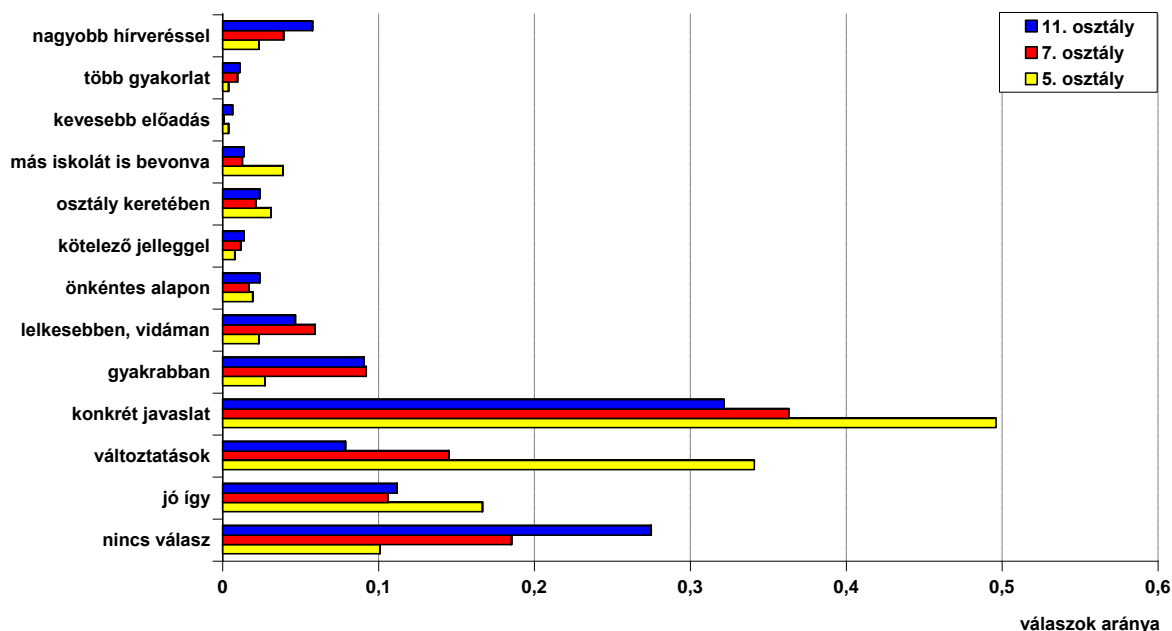

A véleményekből kiolvasható, hogy a tanulók a szabadidős tevékenységekben elsősorban több sportot, kirándulást és erdei iskolát szeretnének. Mindössze a tanulók 8-15%-a választott azt, hogy jó így, ahogy jelenleg történik. A környezetvédelem alacsony aránya az erdei iskolával együtt értékelendő, mivel a tanulók az idő nagy részét környezetvédelmi ismeretekkel, illetve megfigyelésekkel töltik az erdei iskolákban, és az ismeretszerzésnek ez a módja igen kedvelt a tanulók körében. Érdekes, hogy míg a sport és kirándulás terén a fiúk aránya magasabb, az erdei iskolát VII. és XI. osztályban a lányok kedvelik jobban.

A tanulók válaszaiból érdemes idézni, a korábbi gyakorlattal ellentétben itt sokkal több tanulói véleményt citálunk, így gondoljuk, hogy ezeknek a véleményeknek érdemes hangot adni annak reményében, hogy az egészségneveléssel foglalkozó szakemberek érzékeljék, hogy nem érdektelenségről van szó a tanulók esetében, hanem *mást szeretnének a témakörben, vagy ugyanazt, csak jobban.*

„A te hogyan csinálnád?” kérdésre adott válaszokat az ábra tartalmazza.

16. sz. ábra
Te hogyan csinálnád?

Az ábrán jól érzékelhető, hogy a tanulók válasza következetes, hiszen a *jó így* válasz csaknem azonos az előző kérdésre adott válasz arányával, és a nemek között sincs lényeges különbség. Az V. osztályosok válasza a legmagasabb. A konkrét javaslatokat illetően 30% feletti értéket találunk, az V. osztályosoké közel 50%. A tanulók a *gyakrabban lelkesebben, vidáman, nagyobb hírveréssel* megjegyzéseket említették legtöbbször. Érdekes az *önkéntes* és *kötelező* csaknem azonos említése is. A tanulók válaszainak konkrét megismerése az alábbi idézetekből lehetővé teszi a táblázatok árnyaltabb értelmezését is, és a tanulók színes, ötletes javaslataiból remélhetőleg sok meghallgatásra és megvalósításra talál.

13 éves lány:

„Egészség-hét. Ezen a héten minden tanuló egy órát eltöltene a pszichológusnál a szellemi egészsége miatt, a menzán csak zsírtalan és cukorban szegény ételeket adnának a gyerekeknek, minden nap játékos egészséges életmódra nevelő órák lennének tartva, és természetesen jó sok mozgás a tornateremben, udvarokon és a Orczy-kerben.” (Budapest)

17 éves lány:

„...bio-konyhát a menza mellett, fitness napokat kihelyezett víztartályt, amiből mindig tiszta és hideg víz adagolható.” (Budapest)

17 éves lány:

„Egész napos sportnap vagy sportéjszaka” (Budapest)

18 éves lány:

„...túrákat (gyalog, biciklivel), iszapbirkózás, sziklamászás, bungi-jumping, ejtőernyőzés, lovaglás, hegymászás, túlélő tábor.” (Budapest)

13 éves fiú:

„Olyanokat, amelyek nemcsak hasznosak, de szórakoztatóak is. Ilyenek sajnos még nincsenek ebben az iskolában.” (Budapest)

14 éves fiú:

„...több egész napos akadályversenyt a szabadban, több tesi órát.” (Budapest.)

17 éves fiú:

„...én egy fekvenyomó bajnokságot hirdetnék meg, mert engem az érdekel, már másfél éve járok konditerembe.”

Ha arra gondolunk, mennyivel nyugodtabb lehetne a szülő, ha a fenti edzést az iskolában valósítaná meg a gyereke, és nem ellenőrizetlen szereket szedve, drága pénzért divatos edzőtermekbe járna. Több iskola vagy kollégium jelezte, hogy rendelkezik edzőteremmel, „kondi-teremmel” is.

13 éves lány:

„Farsang, több tán,c ki mit tud verseny, kirándulások. Amit eddig csináltak a tanárok, az is nagyon jó volt, én ennyivel is megelégedtem. És ezt is köszönöm szépen az összes pedagógusnak” (Budapest.)

17 éves lány:

„Téli programokat is szerveznék” (Budapest.)

17 éves fiú:

„Nálunk az általános iskolában mindig volt sportnap, ahol az osztályok összemérhették tudásukat, erejüket a sportban, pl. kötélhúzás, váltófutás, távolugrás, dobálás, fejelés, kosár- és pin-pong, amiket a délután folyamán díjaztak egy-egy üdítővel, egyéb aprósággal.” (Budapest)

13 éves lány:

„Margit-szigeti sétálás, bringa-hintőzés, lovaglás, túrák külföldre.” (Budapest)

12 éves fiú:

„...minden nap bokszt-verseny” (Budapest)

17 éves lány:

Rendszeres relaxációs gyakorlatokat, esetleg masszázs lehetőséget, több kirándulást.”
(Budapest)

11 éves lány:

„...szeretnék egy pizza-napot, több dizsit.” (Budapest)

12 éves fiú

„gyümölcssevő versenyt”

Megjegyzés: nem pizzát, hot-dogot, virslit, hanem gyümölcsöt javasol!

17 éves lány:

„Sokkal több sportos programot és kirándulást.”

11 éves fiú:

„*Vitamin-hét.* Minden nap gyümölcsöket, zöldségeket kellene enni, és zöldség, illetve gyümölcssalátákat készíteni.” (Budapest)

14 éves fiú:

„Boksz-szakkört, néha a tornateremben önvédelmi tanfolyamokat.” (Budapest)

14 éves fiú:

„Keresztrejtvényt fejtő versenyt” (Budapest)

17 éves lány:

„Sportnap, túrázás, salátaevő verseny, szabadban tanulás.” (Budapest)

17 éves lány:

„Sok mozgást tennék bele és kinn a levegőn csinálnám és nem a tanteremben.”
(Budapest.)

14 éves lány:

„A büfét átszervezném, hogy finomabban csinálják meg az ennivalókat és kicsit olcsóbban.” (Budapest)

12 éves fiú:

„...foci-bajnokság, Futóverseny, rajzverseny. Mindegyiket megnyerném.” (Budapest)

13 éves lány:

„Különböző felhívásokkal kelteném fel a *punnyadó* életmódot élők kedvét. Csak egészséges ételeket árulnék a büfében. Az ebédlőben minden nap más menü, pl. gyümölcsnap, zöldségnap, halnap stb.” (Budapest)

13 éves lány:

„...elmenni olyan helyre, ahol az összegyűjtött szelektív hulladék újrahasznosítása történik.” (Budapest)

14 éves lány:

„Iskola mellett tanösvény kialakítása” (Budapest)

13 éves fiú:

„...én legjobbnak azt találnám, ha ügyességi versenyek lennének, bringaverseny, görkoriverseny, kresz-verseny.” (Budapest)

13 éves fiú:

„Egészségvédelmi nap kicsit máshogyan, úgy, hogy a véleményének mindenki hangot adhasson.” (Budapest)

13 éves fiú:

„Fiúk hete: akadályverseny, lövészet.” (Budapest)

17 éves lány:

„Olyan interaktív programok, amelyek jobban felkeltik a diákok figyelmét, mint az unalmas előadások. Közvélemény-kutatással választanék programot.” (Budapest)

17 éves lány:

„A büfében egészségesebb ételeket, amik megfizethetőek. Szerintem nem feltétlenül kell ilyen drágán árulni, ha olcsóbb lenne, több gyerek vásárolna.” (Budapest)

14 éves fiú:

„...mozi-program, lazálás óra.” (Budapest)

16 éves lány:

„bográcsozást és mindenféle sportolási lehetőséget.”

15 éves fiú:

„Papírrepülőgép-hajtogató diák-világverseny, informatikai verseny, háziállat bemutató.” (Budapest)

14 éves lány:

„Minden diák behozná az állatát, elbeszélgetnék, kinek mit jelent a saját állata és ő hogyan gondozza.” (Budapest)

17 éves lány:

„Szelektív hulladékgyűjtés, drog-prevenció, gyümölcsöt-büfébe, WC-papírt a WC-be.” (Budapest)

17 éves fiú:

„Állatvédelmi programban szeretnék részt venni. Több erdei iskolát szervezni, hiszen fontos, hogy az ember újra kapcsolatot teremtsen a természettel. Meztelenre vetkőznék, és tiltakoznék az állatkísérletek ellen.” (Budapest)

17 éves lány:

„5-10 fős csoportokban szexuálszichológussal való beszélgetés.” (Budapest)

19 éves lány:

„A szexualitásról szóló programokat szeretnék, de normálisat, mert ami van, senkit nem világosít fel. Nem csak a heterók közötti szexualitásról beszélnek sokkal nyíltabban, és úgy, mintha nem lenne rossz, ha valaki 15 évesen élvezzi az életet.” (Budapest)

17 éves lány:

„Többet kéne beszélni a szexualitásról, az emberek érzéseiről, és a kiközösítésekről. Jobban kéne terjeszteni, híresztelni ezeket a programokat, mert sokan nem is tudnak róla.” (Budapest)

18 éves lány:

„... esetleg valakit megkérni, hogy saját szexuális életéről meséljen részletesen.” (Budapest)

18 éves lány:

„...kevesebb fővel, családiasabb hangulatban, hogy legyen arra lehetőség, hogy bárki el merje mondani a problémáját.” (Budapest)

17 éves lány:

„Káros szenvedélyekben szenvedők segítése. Lelki gondokon segítő programok.” (Budapest)

17 éves lány:

„Felvilágosító órákat adni a szelektív hulladékgyűjtésről és a környezetvédelem minden – hétköznapi ember számára is megvalósítható – módjáról. Dokumentumok, képek és pozitív tapasztalatok bemutatásával.” (Budapest)

11 éves fiú:

„Biciklitúrából kellene több, kenu-vízi túra, görkorcsolyázás is legyen. A futóverseny kicsit hosszabb távon csinálnék, az erdei tábor több napos legyen, mint most.” (Fejér megye)

14 éves fiú:

„...hulladékgyűjtés, egy adott időpontban egy kamion különböző konténerekkel idejönne, és abba pakolnánk a hulladékhasznosítási anyagokat.” (Veszprém megye)

18 éves fiú:

„...ha jönne korombeli ember, aki már volt drogos. Aki nemcsak elméletben ismeri e témát” (Veszprém megye)

13 éves fiú:

„Ugratós biciklipályát építeni.” (Veszprém megye)

14 éves lány:

„...több önismereti szakkört.” (Veszprém megye)

15 éves lány:

„...bemutatom, milyen étel az egészséges.” (Veszprém megye)

17 éves fiú:

„Intim felvilágosítást, non-stop kosárlabda.” (Veszprém megye)

17 éves fiú:

„...ingyenes edzések, sport-klub, ügyességi versenyek.” (Veszprém megye)

Érdeemes megjegyezni, hogy a kérdőív kitöltése önkéntes volt, az a tapasztalatunk, hogy kevés tanuló élt ezzel a lehetőséggel, pl. az egyik osztályban négy tanuló áthúzta az „*önként*” szót, mintegy jelezve, hogy nem volt önkéntes.

A kérdésre, hogy *részt vettél-e egészségnevelési programokban*, a tanulók többsége *igen*-nel válaszolt, bár a tanári megjegyzéseket figyelembe véve ez kétségbe vonható. A részvételre vonatkozó indirekt jelzés például, hogy több tanuló olyan programokat javasolt, amelyeket az elmúlt évi iskolai programok tartalmaztak (pl. szelektív hulladékgyűjtés, elemgyűjtés, éjszakai foci, sulis nap, vízitúra, sí-tábor, kirándulások). Az *igen* magyarázatok egy része abból adódik, hogy a programok egy része tanítás nélküli munkanapon volt, és csak a másik része valódi szabadidős program.

13 éves lány:

„...erdőben sétálni, piknikezni, biciklizni, szabad ég alatt aludni.” (Veszprém megye)

17 éves lány:

„...különböző sportok bemutatása és a diákok általi kipróbálásának lehetőségét is biztosítani.” (Veszprém megye)

13 éves lány:

„Én érdekesen csinálná, úgy, hogy mindenki szervezzen, ne csak egy ember. Vonják be a diák-önkormányzatot. Legyenek kíváncsiak a gyerekek véleményére.” (Veszprém megye)

13 éves lány:

„Több időt fordítanék rá, és játékosan csinálnám a kisebb gyerekek miatt.” (Veszprém megye)

14 éves lány:

„Iskolákba egy-két hétre cserediákok (egy városban), aki helyet cserél egy másik sulis diákkal, hogy megismerjük egymást és egymás iskoláit.” (Veszprém megye)

Megjegyzés: milyen egyszerű diákcseré-program, még pénzbe sem kerül, mégis tapasztalatot jelent diák-tanár számára egyaránt.

13 éves lány:

„Sport-programok ne csak fiúknak. A vetélkedőkön gyakorlati feladatok is legyenek, ne csak írásbeli.” (Veszprém megye)

13 éves fiú:

„...olyanokat, amiktől az egész napi tanítás elmarad, mint pl. az egészségnap volt.” (Veszprém megye)

14 éves fiú:

„...bármit, csak ne legyen tanítás.” (Veszprém megye)

17 éves lány:

„Többféle sportprogram, verseny, pl. tánc, bokszt stb., ami látogatható mindenki számára. Reklámozni kellene a városban, mert ha nem tudunk róla, hogy mikor, hol, mi van, lemaradunk róla.” (Veszprém megye)

17 éves fiú:

„...pénteki nappal egybekötött hétvégi túrát.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

17 éves fiú:

„...egészséges táplálkozási nap TESCO-vásárlással egybekötve.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

13 éves fiú:

„...gyűjtést szerveznék, és a pénzből hajléktalanoknak egy hetes kirándulást szerveznék háromszori étkezéssel.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

12 éves lány:

„...ezen a napon a büfében ingyenesek lennének az egészséges ételek.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

Megjegyzés: csak a multiknak éri meg az ingyen reklám?

15 éves lány:

„...a diákoknak és a nevelőknek versenyt szervezni, hogy felmérjük a diákok vagy a tanárok élnek-e egészségesebben. Szexuális felvilágosítást szervezni.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

12 éves fiú:

„Lopás elleni hetet szerveznék, Elmennék a boltba, ahol már lopás volt, és kérdezősködnék. Előadást tartani, rajzpályázatot hirdetni.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

Megjegyzés: a megélhetési bűnözés testközeli, vagy a kamaszkori kíváncsiság, bűnözés élménye sugallja az ötletet.

19 éves fiú:

„A környezetvédelemmel bővebben foglalkoznék. Számítógépes szimulációkban bemutatni a következményeket.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

17 éves lány:

„*Fussunk az egészségünkért Aradig.* Meghirdetném, kiplakátoznám, kérném a rendőrség és a testnevelő tanár segítségét.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

17 éves lány:

„...tanösvény-túrát szerveznék az erdőbe, hogy a fiatalok jobban megismerkedjenek az őket körülvevő környezettel.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

13 éves lány:

„Szervezett és érdekes programokat figyelemfelkeltő plakátokkal hirdetni. Kreatív dolgokat vinnék bele a vetélkedőkbe.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

13 éves lány:

„Én olyan programokat szeretnék, amiben megtanulhatjuk az elsősegélynyújtást, a csecsemők gondozásáról is jó lenne valamit tudni.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

Megjegyzés: az elsősegélynyújtás felmenő rendszerű országos versenyét a MVK Ifjúsági tagozata szervezi évenként. Sajnos az a tapasztalat, hogy a felkészített csapatokon kívül más tanuló ezeken nem vesz részt (ez iskolánként 5-10 fő, ahol egyáltalán neveznek). Kivételnek számít, ahol iskolai felkészítés nyomán iskolai versenyen dől el, hogy kit neveznek a városi versenyre.

11 éves fiú:

„Több növényt raknék a termekbe, hogy tisztítsák a levegőt. Halk nyugtató zene legyen óra közben, hogy a gyerekek nyugodtak maradjanak. Ültetne minden osztály növényeket és nevelgetné.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

13 éves lány:

„...több sportolási lehetőség, több kirándulás.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

13 éves lány:

„...a környezetvédelmi vetélkedő díjai is környezetbarát anyagokból készüljenek.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

14 éves fiú:

„...pataktakarítás. Az iskola összegyűlne és együtt csinálnánk közmunkásokkal a falu takarítását.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

14 éves lány:

„Erdők védelme. Patakpartok gondozása, szemétyűjtés.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

Megjegyzés: Ezeket a településeken a tavaszi „zöld ár” a mélyebb részeket elárasztotta.

Két vélemény azonos korcsoportból, ugyanazon megyéből.

14 éves fiú:

„A 8. osztálynak egyhetes kirándulás, tiszta luxussal Los-Angelesbe. Bérelnék egy ötcsillagos szállodát és mindent meglátogatnék, minden hírességet.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

14 éves fiú:

„Kirándulás, túrák a közeli hegyekbe. Számháború, több sportverseny. Komoly odafigyeléssel és igényes szervezéssel. Sok programmal, kevés pénzráfordítással, de mégis izgalmas és igényes lenne.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

11 éves fiú:

„...bográcsozni, paprikás-krumplit magyarosan, facsemete ültetés gyerekekkel, fociverseny alsósok és felsősök között.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

14 éves lány:

„...hétköznapokon 7-8. órában táncórákat, csütörtökön, pénteken sport-programokat.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

14 éves fiú:

„Tanárok és diákok egyaránt részt vegyenek a programokban.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

12 éves fiú:

„...mehívnék olyan tanárokat, akik itt voltak még rég az iskolában.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

17 éves lány:

„...csoportos tréningek, több tábort, ami az egészségről szól. Mentorok képzése az egészségmegőrzés céljából.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

17 éves fiú:

„Véleményem szerint a fiatalok nincsenek tisztában az élet veszélyeivel szemben, pl. kevésbé vannak felvilágosítva a szexuális élet veszélyeiről, a dohányzásról, a drogfogyasztásról. Bár az ehhez kapcsolódó *előadások* megvannak, kevésbé figyelnek

ezekre a dolgokra, ezért több ilyen programra lenne szükség. Én *figyelemfelkeltő tájékoztatókat alkalmaznék.*” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

17 éves fiú:

„Játékos, mégis oktató jellegű programokat, versenyeket rendeznék.” (Borsod-Abaúj-Zemplén-megye)

12 éves fiú:

„...minden héten hétfőn és pénteken legyenek kirándulások.” (Nógrád megye)

12 éves lány:

„...*édességevő verseny.* Vennék sok édességet, az asztalra tenném, és mehet a verseny.” (Nógrád megye)

12 éves fiú:

„Az iskola tisztántartása. Minden héten 5 fős csapatok hétfőtől-péntekig takarítanak az iskola termeit.” (Nógrád megye)

13 éves lány:

„Az iskola udvarán kosárpályát építeni, és ott hétféteken játszani.” (Nógrád megye)

17 éves fiú:

„Kiadnék osztályonként x -napot, amit csak ebből a célból használhatnánk föl.” (Nógrád megye)

17 éves fiú:

„Havonta egyszer, a 3. óra után rövid túrára indulnánk az osztályból.

Indokolás: nagyon jó lenne, ha az iskola szervezne túrákat (gyalogtúra), ha csak a közelbe is, mert sokan csak percekét töltenek szabadlevegőn. A túra nem csak egészséges, hanem szórakoztató is, bele lehetne szőni a környezetvédelmet is.” (Nógrád megye)

17 éves fiú:

„Érdekes, interaktív és tájékoztató jellegű. Szívesen hallgatnék előadásokat a drog és a rockzene kapcsolatáról, az AIDS-ről másként stb.” (Nógrád megye)

17 éves fiú:

„...megalapítanám a Valentino Rossi Clubot.” (Nógrád megye)

Az egészségnevelési tervek elemzését követően, valamint a tanári, tanulói vélemények között maradtak olyanok, amelyek közreadását fontosnak tartottuk. Ezt egy külön fejezetben kívánjuk közreadni úgy, hogy sok esetben a közeget is megnevezzük, ahonnan származik. Az egészségnevelési tervek egyes tartalmi elemeinek bemutatása kapcsán kiemelt vélemények esetén is fontos szempont volt, hogy ne egy kiragadott szövegrész legyen, amelynek értelme a szöveggörnyezetben másként értelmezhető. A most közreadásra kerülő idézetek is többségében illeszthetők lehetnének valahova, de így megjegyzésekkel együtt, egy összegező véleménygyűjteménynek is tekinthetők.

„Az iskola vezetésének a ránehezedő adminisztratív teher miatt kevés ideje, energiája volt a program végrehajtásának szervezéséhez. A tanulók és a tantestület részéről pedig kevés öntevékenység volt tapasztalható.”

Megjegyzés: az iskola egy ipari szakközép- és szakiskola, 925 tanulóval, közülük 435 veszélyeztetett, a tanárok létszáma 57 fő.

Mindkét tanári kérdőívben az igazolatlan hiányzás, a rendzavarás és vandalizmus komoly problémaként került megnevezésre.

„Nagy munkát jelentett az egészségnevelési és környezetnevelési pedagógiai program elkészítése, és folyamatos odafigyelést igényel a működtetése. Kevés az időkeret, az anyagi forrás elégtelen.”

Megjegyzés: megyeszékhelyi egyházi intézmény, óvodától az érettségig kíséri tanulóit, saját kollégiummal is rendelkezik. Jó kezdeményezés, hogy „szivárvány csoport” megnevezéssel péntek délután és szombat délelőtt változatos szabadidő programokat szerveznek az iskola tanulóinak.

„Kevés az átfogó, országos (megyei) városi program, amelyhez csatlakozhatnánk, vagy amelyek anyagait átvehetnénk. Kevés, vagy nincs tapasztalatcsere az egészségfejlesztő intézmények és az iskolák között.”

„Az egészségnevelési program során sikerült olyan programelemeket is megvalósítani, amelyek sok diákot értek el interaktív módon erős impulzusokkal.”

Megjegyzés: megyeszékhelyi szakközépiskola, saját egészségnevelési programjában az iskola szakjellege is tükröződik.

„A gyerekek sokszor nagyon érdektelenek, nem foglalkoznak az egészségi állapotukkal. A dohányzás, az alkoholfogyasztás a „menő” a diákok között, és negatív hatással vannak egymásra. A szülők nem segítenek a problémák megelőzésében, megoldásában.”

Megjegyzés: öt telephelyen működő szakképző iskola. A telephelyek távolsága széttagolja a tanári kart, a tanulókat, és nehezíti a kommunikációt. Tapasztalataink szerint a szakképző iskolákban tanuló diákok szorúlnak a legtöbb segítségre, a hasonló tárgyi és személyi problémák csak nehezítik a munkavégzést.

„16 településről járnak be a tanulók az iskolába. A tanulók 60%-a bejáró, az összes tanuló 72%-a fiú, akik kevésbé nyitottak az egészségnevelés témáira.”

Megjegyzés: műszaki irányú szakközép- és szakiskola, a fenti utazási nehézségek miatt hosszú ideig a tanulók egy része nem tudott ebédelni, úgy oldotta meg a kérdést az iskolavezetés, hogy az 5. óra után 20' ebédszünetet iktattak be, így a bejáró tanulók is tudnak étkezni.

„Ebbe az iskolába csak nagyon jó tanulókat vesznek fel, „elit iskola”. Főfoglalkozású iskolaorvos és iskolavédőnő van. A védőnő nagyszerű egészségvédelmi munkát végez.”

Megjegyzés: az iskolavezetés elégedetlen az iskolaorvos munkájával.

„A község egészségterv-programjában aktívan részt vett az iskola. Napi gondjaink: a testnevelés órák alóli felmentés, a szülőkkel túl sok a vita, kevés az együttműködés ezen a téren, csak szakorvosi felmentést fogadunk el, háziorvosit nem. Az ingyenes étkezés sok pazarlással jár, a gyerekek nem eszik meg az elkészített ételeket (az életkori sajátosságok figyelembevételével összeállított étrend!) az otthoni szokások és a kortárshatás miatt. Iskolatej-program van: 2 nap tej, 2 nap kakaó, 1 nap túrórudi. Rengeteg tejtermék megmarad.”

Megjegyzés: a község iskolájába nagyszámú cigány tanuló jár. A cigány népesség hagyományainak, szokásainak ismerete nélkül nehezen kezelhető kérdésekkel áll szemben a pedagógus. Nem vetkőznek egymás előtt, még férj, feleség sem. A tornaórai vetkőzés ezért gond. Az étkezésnél is a fokozatosság lenne célszerű, lehet, hogy a legegészségesebb, amit főznek, de ízre, színre, szagra, állagra számukra idegen.

„A Gyermekekétkeztetési Alapítványtól nyert 310 csomag átvételekor megható volt egyik oldalon a köszönetnyilvánítás, a meghatottság, de visszas volt a „márkás” járművel megjelenőt látni parkolni.” (Az adományozó márka járművéről van szó.)

Megjegyzés: dunántúli város, szakközép- és szakiskolája: 961 tanulóval, akik közül 310 veszélyeztetett.

„Új védőnőt kapott az iskolánk, aki a gyermekvédelmi felelőssel együttműködve a programot éves tervre bontották. Évfolyamonként, illetve fiúknak, lányoknak külön csoportra bontva tartották a délutánok keretében a kooperatív technikákon alapuló foglalkozásokat.

A gyerekek nyitottan felvállalták az őket érintő problémákat, bajokat, aktívan vettek részt a munkában.

Megjegyzés: városi, egységes gyógypedagógiai intézmény.

„A pedagógus továbbképzésekre jutó állami normatív támogatás évről évre csökken, ezért az iskolák nemcsak a környezeti és egészségnevelési továbbképzésekre nem tudják elküldeni a pedagógusokat, de a szorosan vett szakmai képzésekre sem.”

Megjegyzés: több település összevont általános iskolája, érdemes odafigyelni véleményükre, mert így valóban igazuk lesz azoknak, akik azt állítják, hogy alacsony a tanítás színvonala a „kisiskoláknak”. De miért?”

„Problémát jelent a pedagógusok továbbképzésének finanszírozása a lecsökkentett állami normatíva miatt.”

Megjegyzés: falusi iskola, átlagon felüli létszámmal.

„A programok végrehajtásában nehézséget okoz, hogy a tanulók heti váltásban tanulnak a gyakorlati foglalkozások miatt.”

Igazgató megjegyzése: „túl sok a felmérés, aminek nem látja az eredményét”

Megjegyzés: a fenti iskola szakképző és szakiskola városban, önkormányzati fenntartású, 882 tanulóval, közülük 519 fiú és 363 lány. 77 pedagógus tanít, 32 férfi és 45 nő. Testnevelési óraszám a heti 2 óra, saját konyhájuk van, a tanulók 20%-a étkezik. A tanulók közül 15 fő szociális okból, 474 halmozottan hátrányos helyzete miatt veszélyeztetett. Az elkészített egészségnevelési terv általános, a veszélyeztetett tanulók magas számához viszonyítva az egészségnevelési terv nem igazodik. Végrehajtásáért felelősként 70%-ban az iskolai védőnőket jelölték. A tanári kérdőív komoly problémaként az igazolatlan hiányzásokat, a tanulók anyagi és tanulmányi segítségnyújtását, valamint a szülők munkanélküliségét jelölte. Írásos stratégiával rendelkeznek: verekedés, erőszak a diákok között, lógás, a tanulók külső megjelenése, a lopás, a baleset, a dohányzás, alkoholfogyasztás és gyermekbántalmazás az iskolában témakörökben.

„A tornaterem közös az általános iskolával, iskolai étkeztetés nincs. A programok megszervezése anyagi korlátok közé szorul.”

A tanári megjegyzésekből: 1-2 fiú túlélő kést hord magánál, már voltak „bekerítve” az utcán.

Megjegyzés: egyetemi város gyakorló gimnáziuma!

„Az iskola (pedagógus + gyerek) ne átjáró ház legyen egyéb szervek statisztikai adataként.”

Megjegyzés: dunántúli város általános iskolájának véleménye.

17 éves lány:

„Az élet minden területén meg kell valósulnia valamiféle rendszernek. Az étkezés lehetőleg rendszeres legyen, és főként zöldségekből, gyümölcsökből, természetes ételekből álljon össze. Ajánlott a napi, minimum a heti testmozgás. Olyan munka, amit élvezni tud az ember, és éppen ezért boldoggá teszi, nem alakulhat ki stressz-helyzet. Egészséges emberi kapcsolatok is hozzájárulnak ahhoz, hogy egy ember testileg-lelkileg egészséges legyen. Rengeteget járok érdeklődési körömnek megfelelő társaságba. Nagyon jó barátaim vannak.”

(Fejér megye)

17 éves lány:

„Az egészséges életmód szerintem sohasem lehet szélsőséges, vagy túlságosan egyoldalú. A táplálkozásnál figyelni kell a helyes arányokra, mozgásnál pedig arra, hogy jelen legyen az életünkben, de minél természetesebben. Fontos a sok alvás, és az egészséges életmódhoz a

magunkkal való kiegyensúlyozottság, megbékítés tehát a lélek is hozzátartozik.” (Győr-Moson-Sopron megye)

14 éves fiú:

„Azt, hogy nem zabálunk össze-vissza mindenféle zsíros és koleszterin-dús kaját. Különben is egy férfi 100 kg alatt csak karácsonyfadísz! Sportolok, mint az állat, és gyúrok is. Miért, még mit kéne tennem? Meg számítógépezek is, az is egészséges.” Komárom-Esztergom megye)

17 éves fiú:

„Rendszeresen és aktívan részt veszek a testnevelési órán, emellett egy hónapban egy alkalommal ívó-kúrát tartok. Kerülöm a koleszterin-dús, illetve zsíros ételeket, sok joghurtot és zöldséget fogyasztok. Korábban vegetáriánus voltam, de ma már rájöttem, hogy ez badarság. Ma már húst is eszek, de csak csirkét.” (Vas megye)

13 éves lány:

„...otthon rendszeresen házimunkát végzek és az ültetvényeken dolgozok, mert az olyan hatású, mintha sportolnék. Munka közben sok folyadékot iszok, mert fontos a folyadékpótlás.” (Vas megye)

17 éves lány:

„Nagyon semmit, úgy vagyok vele, „élj gyorsan, halj meg boldogan”. Addig kell élvezni az életet, amíg lehet, és én nem tagadok meg semmi jót azért, hogy egészségesebb legyek, mert a halálos ágyamon úgy akarok visszagondolni az életemre, hogy mindent kipróbáltam, élveztem az életet és nagyon jó volt.” (Csongrád megye)

A kollégiumokban folyó egészségnevelés jelentősége

Az 1999/2000 tanévhez viszonyítva az általános iskolai tanulói létszám a 2005/2006-os tanévre 969.755-ről 859.315-re csökkent, a gimnáziumi létszám 175.492-ről 197.217-re emelkedett, a szakközépiskolai 191.170-ről 181.448-ra csökkent, szakiskolai és speciális szakiskolai 121.680-ról 130.959-re emelkedett. Ugyanezen intézményekben tanulók

kollégiumi létszáma, gimnáziumoknál 11,8%-ról 10,2%-ra, a szakközépiskolákban 16,0%-ról 11,4%-ra, a szakiskolák, speciális szakiskolákban 12,5%-ról 11,2%-ra csökkent.

Korábban több helyen érintettük az esélyegyenlőség kérdését, a hátrányos helyzet felszámolásának lehetőségét, ennek egyik lehetősége a tanuló kollégiumi elhelyezése, ezért nehezen magyarázható a kollégiumi helyek számának csökkentése. A kollégiumi nevelőmunka irányát a kollégiumi alapprogram meghatározza a hét műveltségi területből öt közvetlenül érinti az egészségnevelés témakörét is (életmód, életvitel, háztartási ismeret; környezeti nevelés; egyén és közösség; önismeret, pályaválasztás; tanulás módszertan.).

Fontos kérdés, hogyan lehet a többségében nyitott és heterogén kollégiumi tanulócsoportok programját összehangolni az iskolai egészségnevelési munkával. A sikerhez és a motiváltsághoz fontos az „anyaiskola” programjának ismerete, a saját kollégium személyi, tárgyi és anyagi lehetőségének pontos felmérése a tanulói összetétel és az érdekeltek véleményének figyelembevétele.

Az iskolai kérdőíves felmérés során mellékadatként jelentkezett a kollégiumi probléma, de úgy ítéltük meg, hogy az 52 iskolához kapcsolódó kollégium, nyitottsága révén sokkal több iskolát és tanulót érint, így kötelességünk a kérdéssel külön is foglalkozni.

Érdeemes a teljesség igénye nélkül áttekinteni, hogy milyen többletteleher hárul a családból kiszakadt kamaszra.

- a) Olyan döntési helyzetekbe kerül, amit korábban nem tapasztalt.
- b) A tanuló családi és mikrokörnyezete egészen más normákat, értékeket, viselkedést vár el a gyerektől, mint az iskola és a kollégium.
- c) Mindkét helyen (iskola és kollégium) a társas közeg is idegen.
- d) Nehezen talál felnőtt támaszt a sok új ember között.
- e) Bármely otthon biztonságosabb, mint az egyedüllét.
- f) A virtuális világban könnyen mozgó „kamasz” a való világban nehezen ismeri ki magát.
- g) Az első éves kollégista az első hónapokban – normál körülmények között 6-8 hétre tesszük az adaptációs időt – úgy érzi, számára megoldhatatlan feladatot vállalt.

- h) Az orvosi rendelőben, védőnő tanácsadáson szomatikus panaszokkal jelentkező tanulóknál sokszor az előbbi problémák állnak a „színes tünet együttes” hátterében.

Ezt a többlet terhet kell felismerni, tompítani, vagy háritani a kollégiumi nevelő testületeknek és az egészségügyi teameknek. Mindez, amit a felmérés kapcsán az országos eredmények mutatnak, a kollégiumban lakó tanulókra is vonatkozik, bizonyos esetekben hatványozottan (dohányzás, alkohol, rendszertelen étkezés stb.). Amit az iskolában „rejtett tanterv-nek” nevezünk, az természetesen a kollégiumi nevelésben is megjelenik.

A tanulói kérdőívekből néhány idevonatkozó megjegyzés:

15 éves lány:

„...nincs időm jobban odafigyelni magamra. Az iskola és a külön órák nagyon lefoglalnak, néha örülök, hogy valamit be tudok kapni ebédre, ahhoz, hogy este elmenjek futni, vagy bármi mást csinálni, már nincs energiám.

A tanárok szerintem semmit nem tesznek. Nekik az a fontos, hogy a dolgozatot megírassák, meglegyen a megfelelő óraszám, le legyen adva az anyag. Szerintem az sem igazán érdekli őket, hogy a diák hajnalokig tanul, másnap pedig egész nap kávézik, hogy ne aludjon el a többi órán. Ez sem lelkileg, sem fizikailag nem vezet semmi jóhoz.

A szüleim azok, akik figyelnek rám, hogy normálisan egyek és pihenjem ki magam. Ez akkor működik, ha otthon vagyok, ami a hét napból kettő.” (Hajdú-Bihar megye)

Mejegyzés: a felmérés májusban történt, az elsős tanuló tehát már túl volt az adaptációs időszakon.

17 éves lány:

„Az, ahogyan táplálkozom, semmiképpen nem mondható egészségesnek, hiszen az iskolai és kollégiumi kosztok nem igazán egészségesek.” (Szolnok megye)

17 éves lány:

„A táplálkozásra igazán odafigyelni nem tudok, mivel kollégiumi menzán étkezek hétköznap, erre hétvégén kerül sor.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

18 éves lány:

„Az étrendemet nem igazán tudom szabályozni, mivel kollégiumban nem választható ki az az étel, amit éppen megkíván az ember.” (Szolnok megye)

17 éves lány:

„Mivel kollégista vagyok, ezért számomra a zsíros étel napi gyakorisággal fordul elő az étrendemben.” (Szolnok megye)

17 éves lány:

„A kollégiumban nagyon nehéz a saját egészségemért tenni, mert azt eszem, amit kapok, és nem én alakítom ki az étrendemet. A mindennapi stressz miatt pedig elkerülhetetlen, hogy semmilyen káros szenvedélye ne legyen senkinek.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

17 éves lány:

„Sajnos a lehetőségeim korlátoltak, mivel kollégista vagyok. A menzán az ételek nem mindig a legegészségesebbek, így többször szorulok büfés étkezésre. Öröömre egyre több egészséges étel kapható a büfékben. Rendszeresen sportolok, táncolok, ami szerintem nagyon fontos a mai fiatalok életében. Az egyetlen dolog a dohányzás, amire a sok stressz miatt szoktam rá, de próbálok ettől is megszabadulni.” (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Mint a tanulói megjegyzések többsége tükrözi, a legnagyobb gondot az étkezés jelenti, érdemes átgondolni a változtatások szükségességét. A jelenlegi normatívák mellett is lehetséges, hogy kétféle menüből válasszanak a tanulók, kis nevelői ráhatással a reggeli étkezés elmulasztása is megoldható. Sok helyen szóvá teszik, hogy a biztosított tízórai készítményt nem veszik igénybe a tanulók, aztán „tolonganak” a büfében. Ugyanakkor a tanulók kiemelik, hogy némely iskolában a tanárok „bio tízóraival” örvendeztetik meg őket. Szóvá teszik, hogy almatermő vidéken 30 forintért adnak egy almát a büfében, tehát figyelnek és szóvá tesznek dolgokat. A felnőtteknek meg kötelességük vigyázni rájuk.

V. Következtetések

- 1) Az egyes kérdőívek elemzése során igen sok megállapítást tettünk, sőt javaslatokkal is éltünk, így ezen fejezetben általánosságban fogalmazzuk meg észrevételeinket.
- 2) A felmérés alapján megállapítható, hogy az iskolák eleget tettek a törvényi kötelezettségnek, elkészítették az egészségnevelési és környezeti nevelési pedagógiai programjaikat.

A programok tartalmi elemei változóak, tükrözik az adott iskola korábbi hagyományait, a tantestület viszonyát a két szakterülethez, és azt is, hogy mennyiben kaptak külső segítséget, támogatást a program elkészítéséhez és megvalósításához.

- 3) A korábbi és napjainkban is zajló viták az önálló egészségtan tantárgy és az integráció kérdése közül az általunk régóta vallott elv a *vagy-vagy* helyett az *is-is*.
- 4) Egyértelmű, hogy azokban az iskolákban volt eredményes a program – függetlenül, hogy milyen típusú iskoláról van szó -, ahol a program a gondos helyzetelemzésre, tanulói összetételre, személyi és anyagi háttér felmérésére készült, és figyelembe vette a tanulók és szülők javaslatait, és épített segítő munkájukra is, a végrehajtás eredményességét értékelte, és ha kellett, változtatott is.
- 5) Az iskolák többsége egyértelműen vallja, hogy egészségnevelés nincs környezeti nevelés nélkül, és fordítva. Érdekes módon mégis a megszokott „tantárgyi” keretekben történő megvalósításkor kevésbé érhető tetten a fenti egység, és ez a tanulók szemléletében is érzékelhető.
- 6) Az iskolai szervezetépítés folyamatában az egészségnevelés, mint mérhető eredmény, még nem jelent meg. Többnyire éves programok jelentik a megvalósítást, számonkérés, hatékonyság mérése nélkül, így nem beszélhetünk a pedagógiai nevelési folyamat alap-, középfokú rendszeréről. Valójában ennek tudható be a középfokú

intézmények tanulóinak érdektelensége is. Nincs minőségi különbség sem tartalmilag, sem módszertanilag az általános iskolai és középiskolai programok között.

- 7) Az iskolai egészségnevelési és környezeti nevelési programok tervezése során mérlegelni kell a „rejtett” tanterv jelentőségét és hatását a feladat végrehajtásában.
- 8) Az iskola tárgyi és személyi feltételei, és azok szükséges változtatása lényeges elemei az egészségnevelési pedagógiai program végrehajtásának és sikerének
- 9) Az iskolai egészségügyi teamnek a jövőben sokkal aktívabban kell részt vennie az iskolai egészségnevelési munkában, a helyi szükségletek és a felkészültség arányában. A mellékleteknél megtalálhatók a Társaság ajánlásai e témakörben az iskolai teamek számára (...sz. melléklet).

VI. Javaslatok az egészségfejlesztés, egészségnevelés feltételrendszerének javítására

1. Az egészségfejlesztés, egészségnevelés jövőben gyakorlatának alapfeltétele, hogy minden iskola ehhez a munkához költségvetési szinten támogatást kapjon. A tudás alapú társadalom akkor lehetséges, ha az egészség biztosított. A primer prevenció és a tanulók ilyen irányú tudásának megalapozása az iskola feladata. Ezt pályázati pénzre, alapítványokra, szponzorokra bízva, elképzelni utópia.
2. Az eltelt három év tapasztalatainak értékelése és a szükséges változtatások kidolgozása.
  - az egyes iskolatípusoknak megfelelő, a teljes oktatási ciklusra kidolgozott egészségfejlesztési terv készüljön, amely pontosan tartalmazza, hogy az oktatási ciklus végére hova kívánunk eljutni.
  - Az egészségnevelési pedagógiai programok osztályokra, tantárgyakra, tematikára bontva készüljenek.
  - Az éves programok kerüljenek értékelésre, és 3 évenként tekintsék át a fejlődést, történjen értékelés, és szükség szerinti változtatás.
  - Az egészséges életmód tartalmi elemeinek súlya és gyakorisága az adott iskola helyzetelemzéséből következzen, és igazodjék az életkori sajátosságokhoz.
  - Az egészségfejlesztési gyakorlatban kerüljön értékelésre az egészségügyi team munkája is.
3. Az egészség értékszempléletének alapja, hogy minden tanár, hasonló elveket valljon a kérdésről. Ennek az a feltétele, hogy a tanárképzésben eltérő óraszámokban ugyan, de helyet kell kapni a népegészségügy, egészségfejlesztés, egészségnevelés, szociálpedagógia tantárgyaknak. Az egyes iskolákban mindenütt, ahol a tantestület és az iskolaszék (helyzetelemzés, helyi sajátosságok, tanulói összetétel, személyi állomány alapján) úgy dönt, hogy szükséges, az egészségtan tantárgy kerüljön bevezetésre.
Egyéb általános oktatási intézményekben:

Általános iskola alsó tagozatában: integrálva

Általános iskola felső tagozatában: V, VII. osztályban modulként, és tantárgyakba integrálva

Középfokú iskolákban: alkalmazott, elsősorban gyakorlati feladatokra koncentrált formában, az iskola jellegéhez alkalmazkodva.

4. Minden intézménytípusban fontos a tárgyi feltételek biztosítása az egészségmagatartás erősítéséhez (étkezés, tisztálkodás, szünetek biztosítása, sport, szabadidő eltöltése, bútorzat, órarend stb.).
5. Az egészségnevelés hatékonyságának mérésére szükséges kidolgozni a szempontokat, továbbá biztosítani kell az iskola belső ellenőrzését és a szakmai ellenőrzés gyakorlatát is. Jelenleg a mérés és az ellenőrzés is esetleges.
6. Az iskolai egészségügyi team munkájában is szükséges, hogy bevezetésre kerüljön a tanulók egészségi állapotának minősítése bizonyos időszakokban, megadott szempontok szerint, erre az iskolaváltások idejét javasoljuk (5 év, 11-13 év, 17 év).